

Paikkaan kuuluminen

Näkökulmana
tunteet, tuntemukset ja tunnelmat

Inka Salo
Pro gradu –tutkielma
Maisemantutkimus
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen tutkinto-ohjelma
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Marraskuu 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen tutkinto-ohjelma, maisemantutkimus

Inka Salo

Paikkaan kuuluminen – Näkökulmana tunteet, tuntemukset ja tunnelmat

Sivumäärät: 80 s

Tutkimukseni aiheena on paikkaan kuuluminen - tarkemmin sanottuna ihmisen paikkakokemuksen yhteydessä kokema positiivinen kuulumisen tunne, jota käsittelen termillä kuuluminen. Lähestyn kuulumisen kokemusta tarkastelemalla sitä ensin tunteena ja seuraavassa vaiheessa affektiivisen ulottuvuuden kautta affektina. Pysin tutkimuksessani tarkastelemaan, miten tunteet, tuntemukset ja tunnelmat yhtenä kokonaisuutena vaikuttavat kuulumiseen ilmenemiseen ja sen muodostumiseen.

Kuuluminen tarkoittaa yhteyden luomista, positiivista paikkaan kiinnittymistä. Positiiviset kuulumisen kokemukset edes auttavat paitsi vastuun ottamista omasta lähiympäristöstä ja ympäristön säilymisestä, vaikuttavat välillisesti myös takaisin itseemme ja omaan hyvinvointiimme. Kyse on ilmiöstä, jolla on laaja-alaista vaikutusta aina kaupungin ilmapiiriin ja päätöksentekoon asti, ja jota on myös tutkittu hyvin moninaisista näkökulmista. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kuulumisen ilmiötä maisemantutkimuksen näkökulmasta teoreettisena tutkimuksena. Tutkijana minua kiinnostaa erityisesti, mikä saa aikaan yksilön kuulumisen kokemuksen, voiko siihen itse vaikuttaa tai voiko sitä kenties ohjailla.

Hyödynnän tutkimuksessani Yi-Fu Tuanin humanistisen maantieteen pariin kohdistamaa termiä topofilia, joka tarkoittaa voimakasta sidettä paikkaan. Aineistonani on topofiliaa, positiivista paikkaan kiinnittymistä ja affektiivista ulottuvuutta käsittelevää, olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten paikkaan kuuluminen ilmenee topofilian, positiivisen paikkaan kiinnittymisen ja affektiivisen ulottuvuuden teorioiden avulla tarkasteltuna. Lisäksi tutkin, onko eri teorioiden välillä havaittavissa yhtäläisyyksiä, jotka selittävät kuulumisen muodostumista ja mitä nämä yhtäläisyydet ovat.

Tutkimukseni perusteella yksilön kokema kuuluminen ilmenee erityisesti kehollisessa vuorovaikutuksessa, muuttavana prosessina. Kehollisuuden, vuorovaikutuksen ja prosessimaisuuden teemojen kautta on myös löydettävissä keskeisimmin kuulumisen muodostumista selittäviä tarkempia yhtäläisyyksiä tarkastelemieni teorioiden välillä. Tutkimukseni osoittaa, että osana kuulumisen tutkimusta on keskeistä ymmärtää affektiivisen ulottuvuuden merkitys tunteiden rinnalla, yhtenä paikkakokemukseen ja kuulumiseen vaikuttavana osa-alueena. Molempien näkökulmien huomioiminen on keskeistä kuulumisen ilmiön ymmärtämiseksi.

Avainsanat: affekti, affektiivinen ulottuvuus, kuuluminen, paikka, paikkaan kiinnittyminen, topofilia, tunne, tunnelma, tuntemus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen taustaa.....	4
1.2	Tutkimuskysymys, aineisto ja metodi	7
2	Tutkimuksen teoriatausta	13
2.1	Keskeiset käsitteet.....	13
2.2	Tieteenfilosofiset lähtökohdat.....	15
2.3	Aiheeseen liittyvä aiempi tutkimus	19
2.4	Tutkijan positio.....	22
3	Topofilia	24
3.1	Topofilia osana fenomenologista paikkaan kiinnittymisen tutkimusta	24
3.2	Kokemuksen subjektiivisuus	27
3.3	Kokemuksen sanoittaminen ja topofilian tunnistaminen	32
3.4	Kokemuksen paikkasidonnaisuus	37
3.5	Yhteenveto topofiliasta	41
4	Affektiivinen ulottuvuus	44
4.1	Tuntemusten ja tunnelmien tutkiminen paikkakokemuksessa	44
4.2	Affektiivinen ulottuvuus kehollisena kokemuksena	48
4.3	Tunnelma käsitteellisellä tasolla	53
4.4	Affektiivinen ulottuvuus prosessina	56
4.5	Yhteenveto affektiivisestä ulottuvuudesta	61
5	Kuuluminen	63
5.1	Paikkakokemuksen tunne- ja affektinäkökulma.....	63
5.2	Kuuluminen vastavuoroisena ilmiönä	64
5.3	Kuulumisen paikka.....	66
6	Johtopäätökset	69
	Lähteet	73

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Kaupunki, ihmisen urbaani elinympäristö ja sen tiivistyvän rakenteen suojiin jäävät maisemat, laajat tai spesifit. Lähiöiden spraymaalilla kuorrutetut aidat ja autokatokset, mäennyppylöiltä avautuvat maisemat toisten takapihoille, koronan¹ hiljentämät kadut ja hiljalleen vaihtuvat vuodenaajat. Kenen tämä maisema on ja mikä on minun maisemani? Pro graduni aihe muodostui tarpeesta löytää selitys sille, mistä kuuluminen muodostuu. Olen työssäni kaupunkisuunnittelun parissa todennut, että tapoja katsoa maisemaa on lähes yhtä monta kuin meitä ihmisiä. Tästä näkökulmasta itseäni maisemantutkijan roolissa kiinnostaakin erityisesti, mikä saa ihmisen kuulumaan johonkin maisemaan tai paikkaan, siellä asuessaan tai siellä vieraillessaan? Mikä aiheuttaa voimakkaan (positiivisen) kiinnittymisen, voiko siihen itse vaikuttaa ja voiko sitä kenties ohjailta? Onko kysymyksessä tunne vai onko kyse jostain muusta? Mitä tarkoittaa kuuluminen ja miten sitä voidaan tutkia?

Paikkaan kiinnittymiseen kohdistuva tutkimusmielenkiinto on kasvanut viime vuosikymmeninä suorastaan kilpaa vallitsevan globalisaation tahdin kanssa. Huolimatta kansainvälistymisestä sekä ihmisten jatkuvasta liikkeestä paikasta toiseen, paikkoihin liitetään edelleen voimakkaita kiinnittymisen tunteita ja kiinnittymisen merkityksen on todettu jopa kasvaneen.² Paikkaan kiinnittymisen tutkimuksen vuoropuhelua haastaa yhtenäisen teorian ja käsitteistön puuttuminen, josta erityisesti jälkimmäisen merkitys korostuu tutkimuskentällä. Käsitteitä on runsaasti ja niiden kirjavuus vaikeuttaa entisestään eri teoriataustoista tulevien tutkijoiden työskentelyä yhteisen tutkimusalan eduksi ja eteenpäin saattamiseksi. Paikkaan kiinnittymisen tutkimus onkin keskittynyt enemmän ihmisen tai paikan tutkimiseen kuin itse kiinnittymisen muodostumisprosessiin. Pitkäjänteisestä paikan merkitysten tutkimuksesta huolimatta tietoa esimerkiksi ihmisen ja paikan välisen kiinnittymisen muodostumisesta on edelleen verrattain vähän.³

Kuulumisen tutkimuksen merkitystä voidaan perustella sillä, että kuuluminen tuo mukanaan muun muassa kunnioitusta, vastuuta ja sitoutumista ympäristöön⁴. Kuten ympäristöestetiikkaa tuotannossaan paljon käsitellyt kirjallisuustieteen emeritusprofessori

¹ Aloitin pro graduni kirjoittamisen vuonna 2021, jolloin covid -19 vaikutukset näkyivät selkeästi katukuvassa.

² Aiheeseen viittaavat useat eri tutkijat, ks. esimerkiksi Vallius 2016; Lewicka 2011, 207–209.

³ Lewicka 2011, 207–208 ja 222. Ks. myös Scannell & Gifford 2010, 1–2.

⁴ Relph 2008, 38.

Yrjö Sepänmaa on osuvasti todennut: ”Maiseman rakkauteen liittyy vastuu sen säilymisestä ja hyvinvoinnista”⁵. Toisin sanoen positiivisilla kuulumisen kokemuksilla voidaan luoda ja vahvistaa positiivista ympäristösuhdetta. Kyse on kehämäisestä ilmiöstä, jossa suhteemme ympäristöön vaikuttaa meihin ja se, miten kohtelemme ympäristöämme vaikuttaa paitsi suoraan ympäristön tilaan, myös takaisin itseemme ja kanssaihmiisi sekä edelleen heidän ympäristö- ja paikkasuhteisiinsa. Merkittävät, positiiviset paikkakokemukset luovat näin vastuuntuntoa paitsi kyseistä paikkaa kohtaan, myös lisäävät yleistä tietoisuutta koko ihmisen elinympäristöstä.⁶

Tässä tutkimuksessa tarkastelen paikkaan kuulumista yksilön näkökulmasta sekä kokemukseen liittyviä tunteita ja affekteja. Sitä, miten tunteet, tuntemukset ja tunnelmat yhtenä kokonaisuutena ovat mukana rakentamassa yksilön paikkaan kuulumisen kokemusta. Tieteessä tapahtuneen affektiivisen käänteen myötä tunteet ovat tulleet tutkimuskohteeksi jäädäkseen⁷. Kiinnostus tunteisiin ja affekteihin on filosofian tohtori Jenni Rinteen et al. mukaan osin sidoksissa lisääntyneeseen ymmärrykseen siitä, kuinka edellä mainitut ohjaavat ihmisen toimintaa. Ruumiin ja mielen perinteisen vastakkainasettelun sijaan myös kehon aistien ja tiedostamattomien tuntemusten nähdään olevan osa kulttuurisia toimintatapoja.⁸ Kyse ei siis ole siitä, että nykykulttuuri olisi jollain tavoin tunnepitoisempaa tai affektiivisempaa, vaan myös näiden osa-alueiden on ymmärretty toimivan yhtä lailla määräävinä tekijöinä kognition ja rationaalisuuden rinnalla tutkittaessa esimerkiksi juuri paikkaan kiinnittymistä tai paikan merkityksiä ylipäätään⁹.

Hyödynnän tutkimuksessani maantieteilijä Yi-Fu Tuanin humanistisen maantieteen pariin kohdistamaa termiä topofilia, joka tarkoittaa voimakasta sidettä paikkaan¹⁰. Topofilia kuvaa tunnetta. Termiin liitetty monitahoinen, tunnepitoinen sidos kuvaa parhaiten juuri sellaista voimakasta kuulumista, jota pyrin tutkimukseni kautta tarkastelemaan. Edelleen kuulumisen monipolvisena terminä kuvaa parhaiten sitä positiivista paikkaan kiinnittymisen ilmiötä, joka on tutkimukseni kohteena. Humanistisen maantieteen teoriaa 1970-luvulla kehittäneiden tutkijoiden, kuten Tuanin, mielenkiinto siirtyi tuolloin erityisesti paikan merkityksiin ja paikkaan koettuna, elettyinä ilmiönä. Paikkaan kiinnittymisen tutkimuksen parissa on

⁵ Sepänmaa 2018, 22-25.

⁶ Rossi 2010, 79-81; Willman 2015, 39-40.

⁷ Low 2016, 147-153. Ks. myös Salmela 2017, 32-35.

⁸ Rinne et al. 2020, 6-7.

⁹ Kontturi & Taira 2007, 43-45.

¹⁰ Tuan 1990, 4. Termin alkuperäinen, englanninkielinen muoto on *topophilia*.

sittemmin nostettu laajemmin esiin useita ihmisen ja paikan suhteen luonnetta määritteleviä, osin topofiliaan rinnastettavia termejä¹¹, joiden avulla kuulumista on mahdollista tutkia. Voimistunut mielenkiinto on toisaalta korostanut aihepiirin tärkeyttä ja toisaalta hajauttanut sen tutkimusta, joka onkin levinnyt useille eri tieteenaloille.¹²

Rinteen et. al. mukaan affekti on tunteisiin rinnastettava käsite. Yleisesti affektiiviseen ulottuvuuteen voivatkin kuulua niin tunteet, ruumiilliset tuntemukset kuin kokemuksesta välittyvä tunnelma, tutkijasta ja tutkimusnäkökulmasta riippuen.¹³ Tämän tutkimuksen yhteydessä käsittelen affektiivisen ulottuvuuden kautta nimenomaan ruumiillisia tuntemuksia ja paikkakokemuksiin liittyviä tunnelmia, erottaen affektit tunteista tutkimuksellisista syistä. Tarkastelen, mistä kokemuksen kehollisuudessa on kysymys yksilön paikkaan kiinnittymisen näkökulmasta sekä miten ja millä tavoin se voi vaikuttaa paikkakokemukseen ja edelleen kokemukseen kuulumisesta. Haluan kuitenkin korostaa maantieteen professori Nigel Thriftin näkemystä, jonka mukaan affektien erottelu tunteista ei ole helppoa. Jakoa voidaan tehdä yksinkertaisesti esimerkiksi toteamalla, että tunteet ovat affektien kulttuurisesti ymmärretty muoto. Affekteissa on kyse rekisteröidyistä tuntemuksista, jotka eivät välttämättä saavuta tietoisuutta.¹⁴ Tässä tutkimuksessa affekti toimii tunteiden kirjoa täydentävänä ja täsmentävänä käsitteenä. Kehollisen kokemuksen kaikkien osa-alueiden huomioimiseksi affektien käsittelyä tunteiden rinnalla voidaan pitää jopa välttämättömänä.

Tutkimukseni kohteena on positiivinen paikkaan kiinnittyminen, jota sanoitan termillä kuuluminen. Voidaan sanoa myös kuulumisen tunne. Käytän jatkossa termiä kuuluminen tehäkseni selkeän eron muiden tutkimukseni kannalta keskeisten käsitteiden, kuten tunne ja affekti, välille. Lähestyn kuulumisen ilmiötä yksilön näkökulmasta tarkastelemalla sitä ensin valitsemani topofilian käsitteen kautta paikkaan kiinnittymiseen liittyvänä tunteena ja seuraavaksi affektiivisen ulottuvuuden kautta affektina, jolloin tutkimukseni kohteeksi nousevat erityisesti tuntemukset ja tunnelmat kuulumisen kokemuksessa. Lopuksi tarkastelen tunteita, tuntemuksia ja tunnelmia yhtenä kokonaisuutena suhteessa kuulumiseen ilmenemiseen ja sen muodostumiseen. Tutkimuksessani tunnistan kuulumisen olevan paitsi yksilöllistä, myös yhteisöllistä ja yliyksilöllistä. Pyrin kuitenkin keskittymään tarkastelussani nimenomaan yksilön näkökulmaan.

¹¹ Käsittelen topofiliaan rinnastettavia termejä tarkemmin luvussa 3.

¹² Lewicka 2011, 207–208.

¹³ Rinne et al. 2020, 8–10.

¹⁴ Thrift 2008, 221 ja 236.

Kuulumiseen fenomenologisen paikkatutkimuksen kontekstissa liittyy olennaisesti sekä paikka että ennen kaikkea ihminen paikan kokijana. Kokemuksellisesti korostuvat paikan herättämät tunteet sekä muut, ruumiilliset reaktiot, kuten tuntemukset ja tunnelmat. Paikkaan kuulumisen ilmenee esimerkiksi kotona olemisen tunteena, jolloin ihminen kotikaupungin tutut maamerkit nähdessään tuntee tullessa kotiin. Kuulumisen voidaan liittää paitsi suhteessa kotikaupunkiin myös entuudestaan vieraaseen kohteeseen, jossa kenties jotkin aiemmin tutut elementit herättävät assosiaation paikkaan kuulumiseen. Esimerkiksi Tuan kuvailee lempipaikakseen nimeämäänsä kohdetta seuraavasti: ”Aavikko ei kuulunut lapsuudenkokemuksiini, mutta kun eräänä varhaisena aamuna aukaisin silmäni ja näin edessäni himmeässä auringonvalossa kylpevän Kalifornian Kuolemanlaakson, se ei ainoastaan yllättänyt minua outoudellaan vaan myös lohdutti tuttuudellaan”¹⁵. Kuulumisen voi ilmetä paitsi haluna pysyä kuulumista aiheuttavan kohteen lähellä, myös kaipuuna takaisin kuulumisen paikkaan sekä turvallisuuden tai lohdutuksen tunteena.

1.2 Tutkimuskysymys, aineisto ja metodi

Tutkimuskysymykseni on kaksiosainen: 1) Miten kuulumisen ilmenee tarkasteltuna topofilian, positiivisen paikkaan kiinnittymisen ja affektiivisen ulottuvuuden teorioiden avulla? 2) Onko em. teorioissa havaittavissa yhtäläisyyksiä, jotka selittävät kuulumista ja jos on, mitä nämä yhtäläisyydet ovat? Osana tutkimustani tarkastelen tarkemmin seuraavia alakysymyksiä: Miten topofilian teoria selittää kuulumisen kokemusta verrattuna viimeaikaisiin, positiivista paikkaan kiinnittymistä koskeviin tutkimuksiin? Mikä on affektiivisen ulottuvuuden rooli kuulumisen ilmiössä?

Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan kuulumisen muodostumista prosessina, joka on pitkäjänteisessä paikkaan kiinnittymisen tutkimuksessa jäänyt ihmisen ja paikan tutkimisen varjoon. Esitän, että tutkimalla ja ymmärtämällä kuulumista laajemmin prosessina nimenomaan tunne- ja affektinäkökulmaa hyödyntäen, olisi mahdollista määrittellä, miten kuulumisen muodostuu ja mitä kuulumisen tarkoittaa. Kuulumisessa on kyse vuorovaikutteisesta ilmiöstä, jonka keskiössä on yhtä lailla ihminen kuin itse paikka tai kuulumisen kohde. Vaikka tunteet ja affektit kohdistuvat osin paikkaan, niitä ei syntyisi ilman yksilöä, joten ei ole nähdäkseen tarkoituksenmukaista tarkastella toista ilman toista. Ymmärtääkseen ilmiötä, on siis ensin ymmärrettävä kokonaisuutta. Tarkastelemalla

¹⁵ Tuan 2006, 19.

laajemmin yhteistä tutkimusongelmaa, yhteisistä lähtökohdista, olisi mahdollista kerryttää tutkimustietoa ja edelleen suunnitella ympäristöä, joka ruokkii ihmisen kuulumista. Tähän viittaavat myös koulutus- ja kehityspsykologi Kelly-Ann Allen et al., joiden tekemän tutkimuksen mukaan erityisen keskeistä kuulumisen strategiseksi lisäämiseksi on eri tutkimusalojen välinen yhteistyö. Sen sijaan, että kuulumista lähestytään eri tutkimussuunnista, heidän mukaansa olisi keskeistä tehdä tutkimusta eri tutkimusaloilla jo olemassa olevasta tiedosta.¹⁶ Olemassa olevan tiedon hyödyntämisessä yhteiset lähtökohdat ovat nähdäkseni keskeinen tekijä.

Tutkimukseni tavoitteena on osaltaan myös sanoittaa ilmiöitä ja samalla tuoda esiin tapa, jolla kuulumista voidaan tutkia eri teorioita vertailemalla. Sekä topofilia että affektiivinen ulottuvuus ovat vaikeasti sanallistettavia, mikä on tyypillistä, kun puhutaan tunteista ja tunteen omaisista asioista. On kuvailtu esimerkiksi, että affektiivisen kokemuksen representaatiossa menetetään helposti oleellinen osa kokonaisuudesta¹⁷. Kuulumisen representaation sijaan tutkimukseni tavoitteena on luoda kokonaiskäsitys positiivisesta paikkaan kiinnittymisestä sekä subjektiivisena kokemuksena, että affektiivisen ulottuvuuden kautta tarkasteltuna niin keholliseen kokemukseen kuin tunnelmaan liittyvänä ilmiönä.

Tutkimukseni aineistona toimii topofiliaan, paikkaan kiinnittymiseen sekä affektiiviseen ulottuvuuteen liittyvät käsitteet ja teoreettiset näkökulmat. Topofilian käsitettä ja teoriaa tarkastelen Yi-Fu Tuanin alkuperäisteoksen *Topophilia* avulla. Vertailen sitä laajasti viimeaikaiseen, positiivista paikkaan kiinnittymistä koskevaan käsitteelliseen ja empiriseen tutkimukseen, joista keskeisimpiä ovat: *Place attachment: Conceptual and empirical questions*, Hildalgo ja Hernandez; *Defining place attachment: A tripartite organizing framework*, Scannell ja Gifford; *Searching for belonging – An analytical framework*, Antonsich sekä *Patterns of our footsteps: topophilia, rhythm, and diversity in urban landscapes*, Dale, et al.

Affektiivisen ulottuvuuden käsitteen tarkastelussa tukeudun Petteri Kummalan väitöskirjaan *Tämä ei ole luontoa! Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus*. Saadakseni kokonaiskäsityksen affektiivisesta ulottuvuuden teemasta ja siihen liittyvien käsitteiden laaja-alaisuudesta, tutkin esimerkiksi niin kulttuuriperintömaantieteen professori Emma Watertonin artikkelissaan *More-than-representational landscapes* esittämää teoriaa kuin esimerkiksi

¹⁶ Allen et al. 2021, 92-94.

¹⁷ Waterton 2019, 93; alunp. Carolan 2008, 412.

sosiaalipsykologian professori Margaret Wetherellin teosta *Affect and emotion: A New social science understanding*. Tarkastelen affektiivisuuden ilmenemistä paitsi edellä mainittujen aineistojen avulla, myös hyödyntämällä ympäristöestetiikan ja kirjallisuuden tutkija Virpi Kaukion artikkelia *Kävelyllä kuvitteellisessa ympäristössä* sekä vertaamalla muodostamaani näkemystä empiiristä tutkimustietoa käsitteleviin tutkimuksiin, kuten Jenni Rinteen ja kansatieteen dosentti Pia Olssonin tutkimukseen ”*Täällä on minun kotini*” - *Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämässä*.

Fenomenologisen paikkatutkimuksen näkökulmasta paikan voidaan todeta olevan humanistisen maantieteen professori Tim Cresswellin sanoja mukaillen, paitsi objekti myös tapa katsoa maailmaa. Cresswellin mukaan paikan määrittelyssä olennaisempaa kuin kysyä ”mikä on paikka”, onkin kysyä ”mistä paikka muodostuu”.¹⁸ Jokapäiväisessä, arkisessa elämässä paikka usein määritetäänkin nimenomaan siihen liittyvien maisemien, tapojen, rutiinien, ihmisten ja kokemusten kautta tai suhteessa muihin paikkoihin¹⁹.

Fenomenologisesti ajateltuna paikka ei siis ole ihmisistä erillinen, fyysinen ympäristö, vaan ennemminkin ilmiö, jossa ihmisen kokemus muodostuu²⁰.

Affektitutkimuksessa paikka on abstrakti ilmiö, jossa yhteen liittyvien suhteiden verkosto kohtaa. Paikka määräytyy siihen liittyvien merkitysten kautta ja käsitteeseen liittyä sekä kerroksellisuus että muuttuvuus. Paikan ja affektiivisuuden suhdetta kuvaa hyvin esimerkiksi etnologian emeritusprofessori Jonas Frykmanin toteamus: ” (...) affektiivisella intensiteetillä koettu paikka (...) jättää pysyvän vaikutuksen”²¹. Kuulumisen ilmiössä minua kiinnostaa paikka erityisesti subjektikeskeisenä, kulttuurisesti vaikuttuneena, elettyinä ympäristönä. Käsitän paikat moniulotteisina ja kokijan kautta toisiinsa kietoutuneina, merkityksellisinä elämisen paikkoina.

Kuulumisen keskiössä on paikan kokija sekä häneen liittyvä ruumiillisuus ja sosiaalisuus. Paikkojen voidaan ajatella muodostuvan ruumiillisessa liikkeessä, jolloin ne eivät tule milloinkaan valmiiksi, vaan ovat alati muuttuvia ja muodostuvat sekä uudelleen muodostuvat päivittäin, sosiaalisten suhteiden rakentamina²². Sosiaalisesti rakentuneen paikan määritelmässä paikalla on kerroksellinen, jopa verkkomainen tai huokoinen rakenne. Se

¹⁸ Cresswell 2004, 15 ja 23.

¹⁹ Relph 2008, 29.

²⁰ Seamon 2013, 11.

²¹ Frykman 2020, 159. Ks. myös Rinne ja Olsson 2020, 322-323.

²² Cresswell 2004, 33 ja 38.

voidaan määritellä esimerkiksi kohtaamispaikaksi maantieteilijä Doreen Massey'n tapaan. Hänen mukaansa paikat ovat risteävien suhteiden tihentymiä, joita tulisi ajatella enemmän hetkinä kuin rajattuna alueina. Massey'n määritelmä paikoista jatkuvina, vuorovaikutteisina prosesseina on hyvin kiinnostava ja vaikuttaa vastaavan tämän ajan hektisyyteen sekä kuten myös psykologi Maria Lewicka²³ toteaa, globalisoituneen maailman tilallisiin ominaisuuksiin. Näkemyksessä korostuu erityisesti paikan hetkellisyys, jolloin paikkojen rajat, ääriviivat, jäävät vähemmälle huomioille.²⁴

Maisemantutkijan näkökulmasta kuulumisen ilmiössä korostuu paitsi paikan myös maiseman käsite. Monet tutkijat toteavat maiseman ja paikan olevan erottamattomia, mihin liittyen myös käsitteiden käyttö voi usein mennä päällekkäin tai vähintäänkin limittyä²⁵. Maisemantutkijan roolissa tunnistan tämän. Tässä tutkimuksessa hyödyntämässäni kirjallisuudessa kuulumisen kohteeseen viitataan yleisemmin paikkana, joka on tutkimukseni kannalta keskeinen käsite, mutta nähdäkseni on huomionarvoista, että kuulumisen voi tapahtua yhtä lailla suhteessa maisemaan. Tällöin kiinnittymistä käsitellään esimerkiksi näkymien avulla, sen kautta mitä havaitaan kaukomaisemassa. Paikalla ja maisemalla on myös useita samankaltaisia ominaisuuksia, joista mainittakoon tässä yhteydessä keskeisimpinä muuttuvuus, vuorovaikutteisuus ja sosiaalisuus. Taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorff esittää näitä yhtäläisyyksiä korostaen niin paikkojen kuin maisemien olevan pitkän ajan kuluessa syntyneitä ja jatkuvasti muuttuvia²⁶. Arkeologi Christopher Tilley nostaa esiin maiseman prosessimaisuuden, korostaen samalla tulkitsijan roolia osana maisemaa sekä kehollisuutta kokemuksen keskiössä. Tilley'n mukaan ihmisen ja maiseman välillä vallitsee dialogi.²⁷ Näkökulma tulkitsijan merkityksen korostumisesta on kuulumisen ilmiössä havaittavissa yhtä lailla niin paikan kuin maiseman käsitteen kautta tarkasteltuna.

Kokemuksen tulkinta kehollisena ilmiönä korostuu myös maiseman käsitettä tarkasteltaessa. Kysymys on kehollisesta kokemuksesta, jossa yksilön liikkuminen, eläminen, paikassa vaikuttaa kokemuksen luonteeseen. Antropologi Tim Ingold argumentoi näkemyksen puolesta, jossa maiseman merkitys muodostuu itse matkasta, kokemuksesta. Tällöin maisema ei ole pelkästään tapahtumien näyttämö eikä toisaalta myöskään tilan järjestäytymistä kulttuurillisesti, vaan enemmän näiden yhdistelmä. Ingoldin mukaan kyse on edellisten

²³ Lewicka 2011, 210.

²⁴ Massey 2008, 29-30.

²⁵ Ks. esimerkiksi Soini 2012, 125; Cresswell 2004, 12.

²⁶ Bonsdorff 2002, 96.

²⁷ Tilley 2016, 25-26.

sukupolvien jättämästä testamentista, ikään kuin kertomuksesta, jossa keskeistä on myös maiseman hetkellisyys. Seuraavat sukupolvet muokkaavat tarinaa edelleen siihen osallistumalla ja sitä kehittämällä, elämällä maisemassa.²⁸

Palaan tutkimuksen paikkakäsitykseen sekä tieteenfilosofiseen taustaan luvussa 2. Lisäksi käyn myös lyhyesti läpi aiheesta aiemmin tehtyä tutkimusta ja käsittelen omaa tutkijan positiotani, joka on keskeinen huomioitava seikka teoreettisessa tutkimuksessa. Luvuissa 3 ja 4 käsittelen topofiliaa ja affektiivista ulottuvuutta erillisinä kokonaisuuksina, aloittaen topofiliasta. Tarkastelen Tuanin teosta *Topophilia* vertailemalla sitä nykytutkimukseen paikkaan kiinnittymisestä, tutkien eri teorioiden välisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Pyrin näin muodostamaan kokonaiskäsityksen topofilisesta kokemuksesta sekä kuulumisen muodostumisesta tunteena. Kokemuksen affektiivista ulottuvuutta tarkastelen muun muassa termiä Suomessa kaupunkitutkimuksen parissa hyödyntäneen estetiikan tohtori Petteri Kummalan tutkimusten avulla. Kummalan affektikäsitys, jossa affektiivisuus on sekä kokijaan, kohteeseen että tilanteeseen liittyvä ilmiö, vastaa omaa tulkintaani affektiivisuudesta. Käsityksen mukaan affektiivisuus ei ole pelkästään mielensisäistä vaan ominaisuus, joka palautuu sekä ihmiseen että maailmaan, tai oikeastaan niiden välille. Ihmisen ja maailman kautta affektit ovat sidoksissa paitsi kulttuuriin myös sosiaalisuuteen, vaikka eivät aina saavuttaisikaan tietoisuutta.²⁹

Luvussa 5 nostan esiin niitä yhteisiä merkityssisältöjä, joita topofilian ja affektiivisen ulottuvuuden kautta palautuu yksilön kokeman kuulumisen kontekstiin. Vertailen myös lyhyesti saamiani tuloksia viimeaikaisiin kuulumista käsitteleviin tutkimuksiin. Olen rajannut tutkimukseni käsittelemään paikkaan kiinnittymistä positiivisesta näkökulmasta. Olen tietoisesti rajannut negatiivisen tai neutraalin näkökulman tutkimuksen ulkopuolelle, tiedostaen kuitenkin yhtä lailla näiden tuntemusten olemassaolon ja tärkeyden. Yleisesti kuulumisen tutkimuksen yhteydessä on yhtä lailla olennaista huomioida myös paikkoihin liittyvien negatiivisten ja neutraalien tunteiden olemassaolo sekä kuulumisen puuttuminen eli ei-kuuluminen³⁰. Tutkimustieto on osoittanut, että paikkasuhdetta, oli se sitten positiivinen

²⁸ Ingold 1993, 152–156; 167; 171–172.

²⁹ Kummala 2016, 88–89; Kummala 2017, 5.

³⁰ Ks. esimerkiksi Lähdesmäki et al. 2016, 233–247.

tai negatiivinen, muovaavat niin positiiviset kuin negatiiviset paikkakokemukset ³¹. Luvussa 6 vastaan tutkimuskysymykseeni.

Tutkimukseni edustaa laadullista, teoreettista tutkimusta. Laadullisessa tutkimuksessa analyysin päämääränä on tutkimuskohteen merkityksen, laadun ja ominaisuuksien kokonaisvaltainen ymmärtäminen. Tutkimuksen näkökulmissa korostuu tutkimuskohteen tarkoitukseen ja merkitykseen liittyvät asiat. Laadullista analyysia tehdään tietyn kysymyksenasettelun kannalta, käsittelyssä oleva näkökulma huomioiden. Siinä pyritään löytämään sääntöjä, jotka pätevät koko käsiteltävään aineistoon. ³² Teoreettisessa tutkimuksessa metodina on tutkimuskohteeseen syventyminen ajatusrakennelmien kautta. Tutkimuksen kohteesta pyritään muodostamaan selityksiä tai rakenteita nojaten aiempaan tutkimustietoon. Tässä tutkimuksessa tutkin kuulumisen ilmiötä, analysoimalla yksilön kokemaa topofilista kokemusta ja positiivista paikkaan kiinnittymisen kokemusta sekä näihin liittyvää affektiivista ulottuvuutta olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden kautta.

³¹ Negatiivisten (ja positiivisten) paikkakokemusten merkitystä ihmisen myöhempien paikkakokemusten kannalta käsittelevät esimerkiksi Scannell & Gifford 2010 ja Manzo 2003. Ks. myös Allen et al. 2021.

³² Alasuutari 2011, 38-41.

2 Tutkimuksen teoriatausta

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Tunne

Suomen kielen sana tunne on monimerkityksinen. Se voi tarkoittaa jonkin tuntemuksen, esimerkiksi mielihyvän, sävyttämää tietoisista elämystä tai tunnetilaa sekä tuntoaistimusta, jolla viitataan oman elimistön tilasta tehtävään aistimukseen tai tuntemukseen. Yhtä lailla sana tunne voi tarkoittaa myös vaistomaista (oikeuden) tajua, tuntoa tai tietoisuutta sekä aavistusta tai vaikutelmaa, joka kokijalle syntyy tilanteessa. Psykologian professori Lauri Nummenmaan mukaan termillä tunne viitataan: ” (...) paitsi fysiologiseen tunnereaktioon, myös tuntoaistin toimintaan sekä mielensisäisiin, tietoiisiin kokemuksiin ja tuntemuksiin”³³. Tässä tutkimuksessa tarkoitan termillä tunne kulttuurisesti vaikuttuneita ja nimettyjä, tietoisia tunnekokemuksia, kuten ilo ja onni, sekä kehollisia, nimettyjä tuntemuksia ja aistimuksia, kuten kylmyys ja lämpö. Rajaan näin nimeämättömäksi jäävät, vaistomaiset tajut, tunnot, tietoisuudet, aavistukset, vaikutelmat ja tunnelmat tunnekatégorian ulkopuolelle.

2.1.2 Affekti

Affekti tarkoittaa voimakasta tunnetta tai voimakasta mielen kiihtymystä. Filosofin Baruch Spinozan mukaan affekti on ruumiin idea, joka ilmentää ruumiissa tapahtuvaa olemassaolon tilan muutosta. Hän kuvailee affektia voimaksi, joka tiedostetaan, kun tietyt sen ilmenemistä edellyttävät syyt toteutuvat.³⁴ Affektit eivät ole yksiselitteisiä ja ne voidaan ymmärtää eri tavoin. Tässä tutkimuksessa tarkoitan affekteilla tuntemuksia ja tunnelmia; ruumiillisia tuntemuksia, kokemukseen liittyviä tunnelmia ja tunteenomaisia tiloja, jotka voivat edeltää kulttuurista nimeämistä. Kyse on tunteiden ulkopuolelle jäävistä, ruumiillisesti koetuista ilmiöistä ja voimasta, johon liittyy ihmisen kyky vaikuttua ja vaikuttaa.³⁵ Affektin erottelu tunteista toimii tässä tutkimuksessa keinona kiinnittää tarkempaa huomiota kehollisen kokemuksen kokonaisvaltaiseen merkitykseen kuulumisen muodostumisessa ja erityisesti niihin seikkoihin, jotka kuulumisen muodostumisessa jäävät tunnekatégorian ulkopuolelle.

³³ Nummenmaa 2017, 35.

³⁴ Spinoza 2019, 136-144; 200-201.

³⁵ Rinne et al. 2020, 8-9.

2.1.3 Paikka

Paikka määritellään maantieteilijä Edward Relphin tapaan ”itsenäiseksi, selvärajaiseksi kokonaisuudeksi, jota kuvaillaan sen ominaisuuksien tai sijainnin avulla”³⁶. Hieman samaan tapaan on todennut esimerkiksi Pauline von Bonsdorff, jonka mukaan yksi tapa määritellä paikka on todeta sen olevan ” (...) yksilöllinen ja nimetty sijainti, jolla on oma historiansa ja joka on koettu ja havaittu nimenomaan paikan päällä”³⁷. Kuulumisen kontekstissa korostuu niin paikan muodostuminen suhteessa subjektiin kuin subjektiin liittyvään sosiaalisuuteen ja vuorovaikutukseen. Paikka on yksilön näkökulmasta paitsi ruumiillisesti koettu ja tuotettu, myös sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden muodostama. Tässä tutkimuksessa hyödynnän paikkakokemusta tarkastellessani myös maiseman käsitettä, paikkaa ja maisemaa sen enempää erottelematta. Tutkimukseni kannalta käsitteissä on nähdäkseni kyse enemminkin toistensa synonyymeista.

Siinä missä topofilian näkökulmasta paikka korostuu fyysisenä kuulumisen paikkana ja paikkaan kiinnittymisen tutkimus usein korostaa paikan fyysisiä ominaisuuksia, affektiivisen ulottuvuuden yhteydessä paikka on tunnistettavissa huomattavasti abstraktimpana käsitteenä, jossa erilaisten paikkaan tai maisemaan liittyvien suhteiden muodostama verkosto kohtaa. Affektiivisen ulottuvuuden näkökulmasta keskeistä on nimenomaan kokemuksen kehollisuus sekä kokijan liike, eli eläminen paikassa tai maisemassa. Tätä paikan käsitteeseen liittyvää vuorovaikutteisuutta sekä ruumiillisuuden roolia kuulumisen kokemuksessa kuvaa osuvasti Pauli Tapani Karjalaisen määritelmä: ”Paikka on ympäristöön projisoimienne merkityssuhteiden kokonaisuus, joka ankkuroituu elävään ruumiiseemme ja tulee siinä ajattelevan minän tulkitsemaksi.”³⁸ Tutkimukseni kuulumisen paikka tuleekin fyysisen sijainnin sijaan tunnistetuksi erityisesti siinä vallitsevan kehollisen kokemuksen, havaintojen ja vuorovaikutuksen kautta.

³⁶ Relph 2008, 29.

³⁷ Bonsdorff 2011, 18.

³⁸ Karjalainen 2008, 16.

2.2 Tieteenfilosofiset lähtökohdat

2.2.1 Fenomenologinen filosofia

Fenomenologisen filosofian kehittämiseen merkittävästi vaikuttaneelle filosofi Edmund Husserlille fenomenologia oli, kuten filosofian professori Panu Raatikainen kirjoittaa: ” (...) filosofinen, puhtaasti järkeen pohjautuva, havainnosta riippumaton *a priori* -lähestymistapa.”

³⁹ Husserlin näkökulmasta oli olennaista kehittää teoreettinen filosofia, joka pohjautuu itsenäiseen tutkimukseen ja kritiikkiin. Hänen mukaansa inhimilliseen filosofointiin liittyy vastuu ihmiskunnan todesta olemisesta. Husserl korostaa ajattelussaan kriittistä arvioita ja hänen mukaansa tiedon kritiikki on välttämätöntä. Tutkimalla elämismaailmaa sekä siihen liittyvää subjektia, ihmistä, hän pyrki paljastamaan olemassaoloon liittyviä objektiivisia totuuksia. ⁴⁰ Fenomenologian syntyä tutkineen estetiikan professori Arto Haapalan mukaan Husserl kritisoi sitä, että tulokset esitetään ikään kuin ne olisivat riippumattomia ihmisestä ja hänen arjestaan – inhimillisestä kokemismaailmasta. ⁴¹ Husserlin näkemyksessä ihmisen kokemus on se mikä antaa asiasta varmuuden. Sitä kautta saadaan tietoa, jo ennen tieteellisiä todennuksia, mihin myös käsite *a priori* viittaa ⁴².

Arto Haapala toteaa elämismaailma-käsitteen liitetyn usein myös filosofi Martin Heideggeriin, jonka filosofinen ajattelu perustuu osin Husserlin oppeihin ⁴³. Heideggerin mukaan kysymys olemisesta on välttämätön. Hänen mukaansa ihmisen olemus on sen eksistenssissä ja eksistentiaaliset piirteet mahdollistavat erilaisia tapoja olla maailmassa. ⁴⁴ Heidegger korvasi elämänfilosofiassaan sanan elämä - *Leben*, sanalla *Dasein*, joka tarkoittaa ihmisen olemista olentona, jonka keskiössä on sen oman olemisen totuus. Oleminen toteutuu eksistensseissa, joka perusmuodossaan tarkoittaa ”itsensä ulkopuolella olemista”. ⁴⁵ Psykologi, filosofian tohtori Lauri Rauhala kirjoittaa: ”Heideggerin filosofiaa yhtyneenä Edmund Husserlin kehittelemään fenomenologiaan kutsutaan eksistentiaaliseksi fenomenologiaksi.” Heidegger pyrkii ajattelussaan todistamaan, ettei ihmisen olemassaolo ole käsitettävissä ilman maailmaa, johon ihminen kuuluu. Maailma on näin ollen perustavanlaatuisella tavalla mukana ihmisen todellistumisessa yhtenä rakennetekijänä. Se on

³⁹ Raatikainen 2013, 100.

⁴⁰ Husserl 2011, 11; 20; 51-53.

⁴¹ Haapala 2000, xvi.

⁴² Husserl 2011, 98-99.

⁴³ Haapala 2000, xx.

⁴⁴ Heidegger 2000, 21-24 ja 66-67.

⁴⁵ Backman ja Luoto 2014.

ihmisestä riippumatta olemassa ja ihminen liittyy maailmaan situaationsa kautta. Situaatiolla taas tarkoitetaan Rauhalan mukaan eksistenssin olemisehtojen kokonaisuutta. Nämä ihmisen olemisehdot ovat elämän aikana jatkuvasti muutosten alaisia. Rauhala toteaa Heideggerin olemisen analyysin olevan yksinkertaistettuna ihmisen maailmasuhteen analyysia.⁴⁶

Heideggeriin pohjautuen voidaan todeta ihmisen sen hetkisen eksistenssin eli olemisen muodostuvan aina suhteessa maailmaan. Paikat, joista maailma muodostuu, ovat näin perustavanlaatuinen osa olemassaoloamme. Ihmisen ja paikkojen suhde on muutoksille altis ja siten myös ihminen olemus on jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä, perustuen ihmisen paikkasuhteiden muutokseen ja kehitykseen.

Filosofi Maurice Merleau-Ponty kärjisti 1940-luvulla julkaistuilla teoksillaan monia Husserlin ja Heideggerin käsittelemiä teemoja, kuten elämismaailmaa, säilyttäen kuitenkin fenomenologian perusajatuksen, jonka mukaan maailma syntyy minussa. Merleau-Pontyakin tutkineen filosofian liseniaatti, estetiikan tutkija Markku Lehtisen mukaan hänen fenomenologiansa tehtävänä on selittää maailmaa sellaisena kuin se on, ei esimerkiksi historiallisten, psykologisten tai sosiologisten selitysrakenteiden kautta. Merleau-Ponty pitää täydellistä itsereflektiota mahdottomana, nostaan havainnon tietoisuuden perusilmiöksi ja fenomenologian varsinaiseksi tutkimuskohteeksi. Kuten Husserl, myös Merleau-Ponty pitää kuitenkin havaintoa passiivisena, se ei ole tahdonalainen eikä ensisijaisesti tiedollinen. Merleau-Ponty korostaa asiaa esittämällä, että on oikeammin sanoa esimerkiksi ”minussa havaitaan” enemmän kuin ”minä havaitsen”. Havainnon varsinaisena subjektina ei tässä yhteydessä pidetä tietoista minää vaan ruumista.⁴⁷

Merleau-Pontyn fenomenologia kritisoi dualismin mukaista maailmassa olemisen tapaa, jossa mieltä ja ruumista pidetään toisistaan erillisinä. Hänen filosofiansa keskiössä on ihmisen ruumiillisuus: Ruumis on havaitseva, toimiva ja tunteva. Tunne taas edustaa ruumiin suhdetta maailmaan ja muodostaa intentionaalisen kudoksen, minkä kautta maailma ja sen oliot saavat merkityksensä. Merkitykset syntyvät näin ollen ruumiin ja maailman väillä. Lehtisen mukaan: ”Merleau-Pontyn havainnon fenomenologia pyrkii kuvaamaan ruumiin ja maailman vuorovaikutuksessa muodostuvia merkitysrakenteita, joiden synnystä tietoisuus, käsitteellistetty kokemus ja myös filosofia aina myöhästyvät”.⁴⁸ Pauline von Bonsdorff toteaa samanhenkisesti: ”Ruumiillisina ja sijoittuneina olentoina olemme alttiita maailmalle ja

⁴⁶ Rauhala 2005, 94-96, 126-130 ja 137.

⁴⁷ Lehtinen, 2000, xlii-xIv.

⁴⁸ Lehtinen, 2000, xlv-xIvi.

tunnumme sitä tavalla, jossa subjektin ja objektin ehdoton erillisuus häviää ”⁴⁹. Paikkojen merkitys muodostuu Merleau-Pontyn fenomenologiassa ruumiin eli ihmisen liikkua maailmassa. Toisin sanoen paikat muodostuvat liikkeessä, jonka keskiössä on ihmisen ruumiillinen havaitseminen.

2.2.2 Ei-esittävän ja enemmän-kuin-esittävän teoria

Mielenkiinto affekteja kohtaan on ollut voimakasta erityisesti alun perin ei-esittäväksi ja sittemmin enemmän-kuin esittäväksi nimetyt tutkimussuunnan parissa. Ei-esittävän teoriassa asiat saavat merkityksensä ihmistoiminnan sekä ihmisen ja maailman välisen vuorovaikutuksen kautta, sen sijaan että merkitys perustuisi kokonaan visuaalisen esittämiseen ja symboliikkaan. Teoria on koettu vastaiskuna representatiivista näkökulmaa vastaan, mikä ei ollut sen tarkoitus. Maantieteilijä Hayden Lorimerin sittemmin enemmän-kuin-esittäväksi nimeämän teorian kautta on pyritty todistamaan, että kyseessä on enemminkin keino nähdä asiat enemmän-kuin-representatiivisina. Tutkimuksen keskiössä on ruumiillinen esittävyys. Kyse on siitä, miten ruumis osallistuu tai tulee osalliseksi toimintaa.
50

Ei-esittävän ja enemmän-kuin-esittävän -teorioiden affektikäsitelyissä nojataan niin filosofi Baruch Spinozan oppeihin kuin Spinozalta ammentavien filosofien Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin kehittämään filosofiaan.⁵¹ Spinozan monismia⁵² edustavan ajattelun mukaan yhteen substanssiin sisältyy kaksi olemuksellista piirrettä, ajattelu ja ulotteisuus. Kaikki oliot ilmentävät näitä piirteitä, eivätkä ole itsenäisiä olioita vaan yhden ja saman substanssin tiloja. Esimerkiksi ihmisruumis ja -mieli ovat saman asian kaksi eri ilmaisumuotoa, toisin sanoen mieli on ruumiin idea.⁵³ Spinozan määritelmän mukaan affekti tarkoittaa: ”(...) ruumiin tiloja, jotka lisäävät tai vähentävät, auttavat tai estävät ruumiin omaa toimintakykyä ja samaten näiden tilojen ideoita”. Affekteilla on myös voimaa, jonka Spinoza näkee jopa ihmistä orjuuttavana, sillä se ohjaa ihmistä.⁵⁴

⁴⁹ Bonsdorff 2000, 166.

⁵⁰ Waterton 2019, 91-93.

⁵¹ Waterton 2019, 94.

⁵² Spinozan monistisen filosofian mukaan on olemassa yksi ainoa substanssi, joka on jumala. Modukset eli oliot ovat olemassa tämän yhden substanssin kautta. Ks. tarkemmin Spinoza 2019, 26-27.

⁵³ Viljanen 2012.

⁵⁴ Spinoza 2019, 138, 202-205 ja 210-211.

Deleuzen tulkinnassa spinozalaisuudesta maailma syntyy affektien virrassa, jossa on kyse anonyymien voiman muutoksista⁵⁵. Deleuze ja Guattari erottavat affektit tunteista, todeten affektien olevan itseisarvoisia olentoja. Heidän mukaansa: ” (...) affektit ovat aina voimakkaampia kuin niiden välittämät tunteet tai tuntemukset”. Deleuze ja Guattari luonnehtivat affekteja ihmisen tulemiseksi ei-inhimilliseksi. Näkemyksessä ihminen havaitaan osana maisemaa, ihminen ei ole maailmassa tai maisemassa, vaan todentuu yhdessä maiseman kanssa.⁵⁶ Vastaavaa ajattelua soveltaa Nigel Thrift, jonka kehittämän ei-esittävän teorian mukaan paikat muodostuvat kehollisessa kokemuksessa maailman kanssa, nojaten täten myös Merleau-Pontyn fenomenologiaan. Thrift on kiinnostunut affektien potentiaalisesta voimasta ja erityisesti niiden sijoittumisessa suhteessa esitiedollisuuteen. Hänen mukaansa affektit ovat rekisteröityjä tuntemuksia, jotka eivät (välttämättä) saavuta tietoisuutta.⁵⁷

Thriftin näkemyksessä on viitteitä myös filosofi ja sosiaaliteoreetikko Brian Massumin tulkintaan, joka puolestaan on määritellyt affektin maailmassa olevaksi uskomukseksi. Massumin mukaan affekti on ei-kognitiivinen, kehollinen uskomus maailman potentiaaliin, joka sijoittuu ennen tietoista harkintaa. Affektiivisuus tunnetaan välittömästi ja siihen reagoidaan samanaikaisesti, kun se tunnetaan. Se on ikään kuin ajatuksen kehollistunut voima - liike, jolla on suunta ja joka ehdottaa toimintaa. Massumin näkemyksen mukaan affekti on välitön osa tapahtumaa, kuten esimerkiksi maisemakokemusta ja sen eriyttäminen on tarpeetonta, jopa mahdotonta. Hän haluaa hylätä dualismin mukaisen jaottelun, korostaen kuitenkin kykyä erotella asioita toisistaan. Massumin mukaan asioita ei tule ajatella joko- tai -periaatteella, vaan niitä tulee ymmärtää samanaikaisesti olevina. Hän on myös todennut, ettei hänen kehittämänsä affektiteorian ole ollut tarkoitus eriyttää affektia tapahtumasta eikä edes kehittää erillistä affektiteoriaa. Massumi nimittääkin omaa ajatteluaan teorian sijaan prosessiajatteluksi.⁵⁸

Affektien erottelu tunteista on herättänyt kritiikkiä ja jakaa enemmän-kuin-esittävän teorian hengessä tehtävää tutkimusta⁵⁹. Esimerkiksi Margaret Wetherellin affektinäkemys hyväksyy tunteet osaksi affekteja. Hänen ajattelussaan affektiivisuus muodostuu suhteessa yksilöön, ei sen ulkopuolella. Wetherellille affektiivisessä kokemuksessa yhdistyy ruumiillisuus, sen kulttuurinen konteksti ja representaatiot. Affektin yhteys sosiaaliseen ja kulttuuriseen on

⁵⁵ Deleuze 2012, 171.

⁵⁶ Deleuze ja Guattari 1993, 168 ja 174.

⁵⁷ Cresswell 2004, 37; Rinne et al. 2020, 13; Thrift 2008, 221 ja 236.

⁵⁸ Massumi et al. 2019, 111-113; 118. Ks myös Massumi 1995, 87-95.

⁵⁹ Waterton 2019, 94.

kuitenkin olemassa myös Massumin affektikäsitteessä. Massumin ajattelussa affektiivisuus on subjektista irrallinen intensiteetti, joka kehittyy tunteeksi vasta tullessaan osaksi tulkintaa. Tähän intensiteettiin sisältyy myös sosiaalisuus, joka kuitenkin jää tulkitsematta ennen kehittymistään tunteeksi.⁶⁰ Tässä tutkimuksessa erottelen affektin tunteista keskittyäkseni affektiivista ulottuvuutta käsitellessäni tutkimaan nimenomaan kehollisen kokemuksen merkitystä kuulumisen kannalta ja kiinnittäkseni huomion siihen kokemuksen osa-alueeseen, jonka sanallistaminen voi olla haastavaa. Tarkoitukseni ei ole esittää, että kyse sinänsä olisi toisistaan eroteltavista asioista, vaan jako on tehty tutkimuksellisista syistä.

2.3 Aiheeseen liittyvä aiempi tutkimus

Ihmisen ja maiseman suhdetta on tutkittu kuulumisen ja paikkaan kiinnittymisen näkökulmasta runsaasti viime vuosikymmeninä, erityisesti 1990-luvun alkupuolelta lähtien⁶¹. Tutkimusta on tehty laajasti niin humanististen tieteiden, luonnontieteiden kuin yhteiskuntatieteiden näkökulmasta; lähtökohtina muun muassa maisema, kulttuuri, taide, kirjallisuus, maantiede, sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikka sekä psykologia. Aihetta on tutkittu sekä käsitteellisten että empiiristen kysymysten kannalta ja tässä yhteydessä mainitsemani tutkimukset edustavat vain pientä osaa kokonaisuudesta⁶². Suomessa kuulumista on tutkinut esimerkiksi taidehistorian tutkija Antti Vallius, joka artikkelissaan *Tila, kuuluminen ja kuva* toteaa, etteivät kiinnittymisen ja kuulumisen paikkojen merkitykset ole pysyviä tai muuttumattomia, vaan ne ovat jatkuvan, kulttuurillisen muutoksen alaisia. Valliuksen mukaan kuulumisen tunnetta on mahdollista aktivoida esimerkiksi kuvien avulla.⁶³

Humanistisen maantieteen tohtori Marco Antonsich toteaa kuulumista käsittelevässä artikkelissaan *Searching for belonging – An analytical framework*, että kuulumista tulisi tarkastella sekä paikkaan liittyvänä kuulumisen tai kotona olemisen kokemuksena, että sosio-tilallisia ilmentymiä selittävänä diskurssina eli kuulumisen politiikkana, jatkaen näin asiaa aiemmin tutkineiden linjaa. Molempien näkökulmien huomioiminen on keskeistä väärinkäsitysten välttämiseksi: Kyse ei ole vain yksilöllisestä tai sosiaalisesta ilmiöstä, vaan molemmista. Hänen mukaansa kuulumisen tutkiminen on edelleen ajankohtaista.⁶⁴

⁶⁰ Rinne et al. 2020, 9-12.

⁶¹ Ks. esimerkiksi Lewicka 2011, 207.

⁶² Ks. aiheesta lisää Hidalgo ja Hernández 2001; Manzo 2003; Scannell ja Gifford 2010.

⁶³ Vallius 2016.

⁶⁴ Antonsich 2010, 652-653.

Maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen, et. al. käsittelevät tunteiden ja affektien roolia maisemantutkimuksessa toimittamassaan kokoomateoksessa *Landscapes of Affect and Emotion: Nordic environmental humanities and the emotional turn*. Häyrynen toteaa teoksen johdannossa, ettei tiukka jako kokevan yksilön ja maailman välillä palvele tutkittaessa tunteiden suhdetta maisemaan ja ympäristöön. Nykytiedon valossa maiseman, ympäristön ja tunteiden välisen suhteen tutkimuksellinen uudelleenarviointi on keskeistä. ⁶⁵

Hyödyntämäni topofilian käsitettä on tutkimuksellisesti hyödynnetty esimerkiksi yhdessä terrafilian käsitteen kanssa, tutkittaessa kiinnittymistä laajempaan alueeseen ⁶⁶. Suomessa topofilian käsitettä on hyödynnetty yleisesti paikkasuhteen sanoittamisessa tai kuvailussa, mutta ei niinkään tutkimuksen teon välineenä. Edelliseen rinnasteista paikan taju -käsitettä ovat Suomessa tutkineet humanistisen maantieteen tohtori Katriina Soini, et. al.

tutkimuksessaan *Residents' sense of place and landscape perceptions at the rural–urban interface*. Kyseinen tutkimus vahvisti jo aiemmin tutkimuksellisesti vahvistetun tuloksen: Paikan taju, johon liittyy emotionaalinen kiinnittyminen paikkaan ja heikko sopeutuminen muutoksille, viittaa usein positiivisiin asenteisiin elinympäristöä kohtaan ja haluun osallistua maiseman hoitoon ja ylläpitoon. ⁶⁷

Ensimmäinen paikkakiintymykseen liittyvä, affektinäkökulman huomioiva, ihmisten kokemuksiin perustuva tutkimus on vuonna 1963 tehty, ympäristöpsykologian alan tutkimus, jossa käsiteltiin asukkaiden pakkomuuttoa ⁶⁸. Teoria aiheen ympärillä lähti kuitenkin kehittymään vasta parikymmentä vuotta myöhemmin, jolloin tutkimusmielenkiinto oli erityisesti asuinalueihin kiinnittymisessä ja tutkimus laajentui niin sosiologiaan kuin humanistiseen maantieteeseen. ⁶⁹ Affektien humanistiseen maantieteeseen kietoutunutta roolia on sittemmin tarkastellut teoriatasolla esimerkiksi maantieteilijä Steve Pile, joka vertailee emootioiden ja affektien roolia humanistisessa maantieteessä artikkelissaan *Emotions and affect in recent human geography*. Pile erottaa emootioita käsittelevän humanistisen maantieteen affekteja käsittelevästä humanistisesta maantieteestä, vertaillen

⁶⁵ Häyrynen 2021b, 3-6.

⁶⁶ Ks. aiheesta tarkemmin Oliveira et al. 2010.

⁶⁷ Soini et al. 2012, 132.

⁶⁸ Ks. Fried, M. Grieving for a lost home. Teoksessa L. J. Duhl; *The Urban Condition: People and Policy in the Metropolis*. Simon & Schuster, New York, 1963. Tähän viittaavat ”ensimmäisenä tutkimuksena” useat tutkijat, ks. esimerkiksi Hidalgo ja Hernandez 2001, 273.

⁶⁹ Giuliani 2003, 144.

tutkimuslinjojen eroja ja yhtäläisyyksiä. Pilen mukaan sekä tunteiden että affektien tutkimuksen parissa ihmisen ruumiillisuudesta tulee tutkijan työkalu.⁷⁰

Affektiivisen ulottuvuuden roolia paikkaan kiinnittymisessä ja kokemuksessa ylipäättään on Suomessa tutkittu viime aikoina niin kulttuurin- kuin maisemantutkimuksen saralla. Rinteen, et. al. toimittama kokoomateos *Affektit ja tunteet kulttuurintutkimuksessa* nostaa analyysin keskiöön vaikeasti kuvattavia, ruumiillisia tunnekokemuksia. Em. tutkijoiden mukaan tämä on yhteistä monelle eri affektiteorialle, jotka teos esittelee. Kun affektin ymmärretään olevan subjektista erillinen voima, tutkimuksen tarkastelun kohteena voi olla esimerkiksi ihmisen toiminta suhteessa affektiivisuuteen.⁷¹

Väitöskirjatasolla affekteja ovat Suomessa tutkineet esimerkiksi Petteri Kummala ja Ilona Hankonen. Kummala käsittelee affektiivinen ulottuvuus -termiä ympäristöestetiikan alan väitöskirjassaan *Tämä ei ole luonto! - Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa* vuodelta 2016. Kummalan mukaan affektiivinen ulottuvuus sekä affektiivisten laatujen havaitseminen perustuu erityisesti ruumiillisuuden ja aistimellisuuden yhteistoimintaan⁷². Hankonen tarkastelee affekteja vuonna 2021 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Ihmisiä metsässä – Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä*. Tutkimuksessa affektiivista ulottuvuutta tarkastellaan osana luonnon havainnointia ja ihmisen toimintaa luonnossa suuntaavana voimana. Hankosen mukaan affektit ohjaavat ihmisen toimintaa, esimerkiksi: ”Polku affektoi kulkijaansa”.⁷³

Pro gradu- tutkielmissa paikkaan kiinnittymisen ja kuulumisen aihepiiriä on Suomessa käsitelty myös jonkin verran. Adele Halttunen käsittelee lapsuusympäristön vaikutusta paikkasuhteeseen Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen pro gradu - tutkielmassaan vuodelta 2019. Halttusen tarkastelee tutkielmassaan ”Ekokylä varttumisen paikkana: paikkasuhde ja lapsuusympäristön vaikutukset Kangasalan Yhteiskylän kasvattien kertomana” lapsuuden paikkakokemusten jälkiä kokijoiden nykyisten käsitysten kontekstissa, lähestyen kuulumista yhteisöön osallistumisen ja yhteisöllisen identiteetin kautta.

⁷⁰ Pile 2010, 11-12.

⁷¹ Rinne et al. 2020, 7-10; 27-28.

⁷² Kummala 2016, 89. Ks myös Kummala 2017, 5.

⁷³ Hankonen 2021, 48-49.

Ilona Koitto puolestaan tutkii Vaasan yliopiston aluetieteen vuoden 2017 pro gradu - tutkielmassaan elämäkerrallisten asuinympäristöjen suunnittelua samannimisellä otsikolla. Tutkimuksen keskiössä on seniorikortteleiden asukkaiden ohjautuvuus nykyiseen asuinympäristöönsä sekä asukkaiden paikkaan kiinnittymisen tavat. Koitto hyödyntää tutkimuksessaan myös topofilian käsitettä. Tämä on ainoa pro gradu- tutkielma, jonka olen löytänyt, missä olisi käytetty molempia tutkimukseni kannalta keskeisiä käsitteitä. Asia on sinänsä helposti selitettävissä topofilian ja affektien erilaisella teoriataustalla ja toisaalta sillä, että topofilian termi, vaikka onkin laajasti tunnettu ja vahvasti viitattu eri tutkimuksissa, on sinänsä vain yhden teoreetikon laajemmin tutkima termi. Lisäksi affekteilla on kaikessa moninaisuudessaan paikka- ja maisemantutkimukseen liitettynä vielä toistaiseksi verrattain lyhyt teoriatausta ⁷⁴.

2.4 Tutkijan positio

Tutkimukseni on teoreettinen tutkimus, jossa on viitteitä myös hermeneuttiseen tutkimukseen. Hermeneuttisessa tutkimusstrategiassa keskeistä on tutkimuskohteen syvälinen ymmärtäminen siitä tehtävien tulkintojen avulla. Hermeneutiikassa korostuu tutkijan rooli tulkinnan tekijänä. Tekemällä tulkintoja kuulumisesta topofilian ja affektiivisen ulottuvuuden kautta sekä tulkitsemalla ilmiötä uudelleen yhtenä, uudelleen rakennettuna kokonaisuutena, muodostan tulkintaa tulkinnasta. Näin tutkimuksen kohteesta rakentuu hermeneuttista kehää, jossa osatulkinnat vaikuttavat kokonaisuudesta muodostuvaan tulkintaan. ⁷⁵ Oman tutkijan positioni tunnistaminen ja peilaaminen tekemääni analyysiin onkin olennainen osa sekä tutkimuksen lähtökohtia että tutkimuksen etenemistä. Tunnistamalla roolini ja ennakkokäsitykseni kykenen analysoimaan myös omaa vaikutustani tutkimustuloksiin.

Oma ammatillinen taustani on vuosien aikana vaihtunut maankäytöstä kunnallistekniikkaan ja yksityisestä puolesta julkiseen sektoriin, mahdollistaen samalla moniin eri viranomais- ja asukasnäkökulmiin törmäämisen. Tapoja katsoa paikkaa tai maisemaa on tullut vastaan lähes yhtä monta kuin asiantuntijoita, asukkaita tai satunnaisia ohikulkijoita. Juuri tämä näkökulmien erilaisuus ja äärettömyys on se, mikä itseäni maisemantutkimuksessa kiehtoo. Tutkimuskenttä on loputon, voidaan sanoa jopa ehtymätön ja aina tuntuu löytyvän uusi, erilainen näkökulma. Useissa käytännön tilanteissa olen huomannut pohtivani, katsommeko todella samaa kohdetta, kun ajattelemme siitä kuitenkin niin eri tavoin. Mikä saa aikaan

⁷⁴ Ks. affektitutkimuksen kehittymisestä suhteessa maisemantutkimukseen esimerkiksi Häyrynen 2021, 10-11.

⁷⁵ Laine 2018, 33 ja 37-38.

kuulumisen johonkin tiettyyn maisemaan tai paikkaan, ja mitä merkitystä tuolla kuulumisella voi olla?

Oma tutkimusnäkökulmani on kaupunkilainen ja uskon sillä olevan vaikutusta siihen, miten tulkitseen asioita. Olen kotoisin kaupungista, jonka mittakaava on hyvin inhimillinen. Voimakkaimmat kuulumisen kokemukseni sen sijaan olen havainnut paikoissa, joissa on kontrastia. Sellaisissa paikoissa, joissa oma ihmisyyks ikään kuin asettuu mittakaavaansa. Monta kertaa näissä paikoissa oma, muu elämä on realisoitunut, saanut perspektiiviä ja maisema on tuonut jopa lohtua. Kontrastia tarjoavat paikat poikkeavat siitä yleisestä maisemasta, jonka keskellä elän. Ne erottuvat siitä ja koen, että samalla ne auttavat erottamaan ja tunnistamaan oman itseni osana tuota kokonaisuutta.

Kuulumisen kokemus on omakohtaisesti koettuna ollut paitsi juurruttava ja lohduttava, myös elämää muokkaava kokemus. Itselleni kuulumisen on ilmentynyt turvana ja ensisijaisesti fyysisenä kohteena, johon palata. Olen yhdistänyt kuulumisen kokemuksena sekä tuttuihin että ennestään tuntemattomiin kohteisiin. Tarpeen kuulua johonkin olen havainnut vasta merkityksellisen paikan muodostumisen kautta. Asiaa ei ole kaivannut, ennen kuin sen on saavuttanut. Tätä voisi käänteisesti verrata siihen, että asian merkityksen huomaa vasta kun sen on menettänyt, mihin palaan myöhemmin ⁷⁶.

Tutkimuksessani pyrin löytämään yhtäläisyyksiä eri teorioiden väliltä. Tämä pohjaa omaan näkemykseeni, jonka mukaan tiukka rajanveto tunteiden ja affektien välille on käytännön tasolla lähes mahdotonta. Kallistun tässä näkemykseen, jonka mukaan molempien osa-alueiden huomioiminen osana paikan tutkimusta on keskeistä, kuten esimerkiksi antropologian ja ympäristöpsykologian professori Setha Low on esittänyt. ⁷⁷ Ylipäättään pyrin tutkijan roolissani tunnistamaan erityisesti sen, että yksilön kokema kuulumisen voi ilmetä monimuotoisesti ja myös muuttua. Henkilökohtaisesti kokemieni lohdun ja turvallisuuden sijaan se voi ilmetä yksilön kautta myös esimerkiksi kulttuurisena kuulumisena ja toisaalta liittyä yhtä lailla niin paikan sosiaalisiin kuin fyysisiin ominaisuuksiin. Pyrin myös avoimuuteen ja olemaan sulkematta muita näkökulmia pois keskustelusta. Tunnistan, että näkökulmastani huolimatta tarkastelemani kuulumisen voi olla paitsi yksilöllistä, myös yhteisöllistä sekä yliyksilöllistä, ja jopa näitä kaikkia yhtä aikaa.

⁷⁶ Ks. aiheesta lisää tämän tutkimuksen luvussa 3.2 tai Tuan 2006, 15-19.

⁷⁷ Low 2016, 145-146. Ks. myös Häyrynen 2021, 3.

3 Topofilia

3.1 Topofilia osana fenomenologista paikkaan kiinnittymisen tutkimusta

Tässä luvussa tarkastelen maantieteilijä Yi-Fu Tuanin teosta *Topophilia* vertailemalla sitä nykytutkimukseen paikkaan kiinnittymisestä. Käsittelen kuulumiseen liittyvää tunnetta hyödyntäen topofilian termiä ja vertailen sitä viimeaikaisessa paikkaan kiinnittymisen tutkimuksessa käytettyyn termistöön. Tarkoitukseni on tunnistaa teorioiden välisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia sen suhteen, miten ne selittävät kuulumisen ilmiötä, sekä muodostaa näin kokonaiskäsitys kuulumisen ilmenemisestä tunteena. Lähdän tarkastelussani liikkeelle yksilön kokemuksesta, samalla huomioiden, että subjektiivinen kokemus on väistämättä aina myös kulttuurillinen.

Yi-Fu Tuan keskittyy ihmisen paikkasuhdetta tutkivassa nimikkoteoksessaan topofiliaan, ihmisen rakkauteen paikkaa kohtaan, ja kääntää näin osaltaan huomion paikasta fyysisenä tai abstraktina tilana, paikkaan, johon on sidottu merkityksiä⁷⁸. Kyse on tunnepitoisesta paikkakokemuksesta. Tuan lähestyy ihmisen paikkaan kiinnittymistä tutkimalla, miten ihmisen maailmankuva sekä ympäristöön kohdistuvat arvot ja asenteet muodostuvat. Hänen tutkimuksensa yhtenä tavoitteena on ihmisen itsensä sekä ihmisen ja paikan välisen suhteen ymmärtäminen näitä teemoja käsittelemällä. Tuanin mukaan esimerkiksi ympäristöongelmat, kuten saastuminen, ovat pohjimmiltaan ihmisen ongelmia ja näitä ongelmia voidaan ratkaista vain auttamalla ihmistä ymmärtämään itseään.⁷⁹

Topofilian termissä on kyse uudissanasta. Sen hyöty on Tuanin mukaan siinä, että sillä voidaan kattaa kaikki ihmisen ja materiaalisen maailman väliset tunnesiteet, jotka voivat vaihdella niin intensiteetiltään kuin ilmaisultaan.⁸⁰ Tuanin esittämän, positiiviseksi täsmentyneen yleistermin käytölle vaikuttaa olevan yhä kysyntää, sillä paikkaan kiinnittymisen tutkimuksen parissa aiheeseen liittyviä termejä on runsaasti ja niitä käytetään osin päällekkäin. Aina ei ole täysin selvää, mitä eri termeillä tarkoitetaan, ja termien merkitys vaihtelee eri tutkimuksissa tutkijasta ja tutkimusalasta riippuen. Topofilian ohella ihmisen ja paikan väliseen positiiviseen suhteeseen on tutkimuskentällä viitattu toistuvasti ainakin

⁷⁸ Lewicka 2011, 207-208.

⁷⁹ Tuan 1990, 1.

⁸⁰ Tuan 1990, 93.

*paikkakiintymyksenä*⁸¹, *paikan tajuna*⁸² ja *kuulumisen tunne*⁸³. Hyödynnän tutkimuskentältä esiin nostamissani termeissä suomennosta “kuulumisen tunne”, erottaakseni sen tutkimastani kuulumisen ilmiöstä. Palaan eri käsitteiden yhtäläisyyksiin ja eroavaisuuksiin tarkemmin tutkimuksen seuraavassa luvussa.⁸⁴

Yksi asia, josta paikkaan kiinnittymisen tutkimuksessa ollaan jokseenkin yksimielisiä, on termin paikkakiintymys määritelmä: Paikkakiintymyksen on paikkatutkimuksessa yleisesti määritelty tarkoittavan voimakasta tunnepitoista sidettä tai linkkiä ihmisen ja tietyn paikan välillä. Kiintymyksen termiin liittyy myös olennaisesti halu pysyä kiintymistä aiheuttavan objektin lähellä. Sosiaalipsykologian professorit M. Carmen Hidalgo ja Bernardo Hernández esittävät tähän nojaten koko paikkakiintymyksen määritelmän tarkentamista. Heidän määritelmänsä mukaan paikkakiintymykselle on usein tyypillistä yksilön taipumus säilyttää läheisyyden tuntu kohteeseen. Ilman tarkennusta edelliset esittävät määritelmän jäävän epämääräiseksi.⁸⁵ Tarkennusta tukevat osaltaan ympäristöpsykologien Leila Scannell ja Robert Gifford esiin nostamat tutkimukset, joissa paikkakiintymys liitetään usein pitkään asumiseen tietyssä paikassa. Toisaalta samassa yhteydessä korostetaan, ettei paikkakiintymyksessä ole kyse pelkästään asuinpaikkaan kiinnittymisestä, vaan kiinnittyminen voi olla myös esimerkiksi sosiaalista. Lisäksi edelliset huomioivat, että kiinnittyminen voi muodostua paitsi yksilö- myös ryhmätasolla.⁸⁶ Sosiaalinen kiinnittyminen on aihe, mitä myös Tuan käsittelee topofilian yhteydessä. Kiinnittyminen voi olla paitsi henkilökohtaista, myös ryhmään kuulumisen kautta sosiaalisesti muodostunutta.⁸⁷

Paikkaan kiinnittymisen sana paikka viittaa kokemuksen paikkaan, siihen pisteeseen, jossa kokemus paikasta saavutetaan. Esimerkiksi Hidalgo ja Hernandez ovat todenneet, että kiinnittyminen voi tapahtua yhtä lailla suhteessa paikan fyysisiin kuin sosiaalisiin ominaisuuksiin⁸⁸. Fenomenologisessa näkökulmassa on olennaista korostaa myös ihmisruumista osana paikan kokemista, sillä ihminen lähestyy paikkaa tai maisemaa aina oman ruumiillisuutensa kautta.⁸⁹ Siten myös kiinnittyminen tapahtuu suhteessa ihmisen

⁸¹ Englanniksi *place attachment*.

⁸² Englanniksi *sense of place*.

⁸³ Englanniksi *sense of belonging*. Käsitteeseen viitataan toistuvasti myös termillä *belonging*, eli kuuluminen.

⁸⁴ Ks. termien käytöstä Lewicka 2011; Manzo 2003; Hidalgo ja Hernández 2001.

⁸⁵ Hidalgo ja Hernández 2001, 274.

⁸⁶ Scannell ja Gifford 2010, 4 -5 ja 7.

⁸⁷ Tuan 1990, 30-32.

⁸⁸ Hidalgo ja Hernández 2001, 279.

⁸⁹ Tilley 2016, 25-26.

ruumiillisuuteen. Kuulumisen muodostumisen selvittämiseksi fenomenologisen paikkatutkimuksen näkökulmasta on näin ollen yhtä olennaista tarkastella sekä ihmistä subjektiivisena olentona että itse paikkaa, jossa kokemus tapahtuu. Tarkastelemani paikkaan kiinnittyminen, kuuluminen, on siis yhteydessä paitsi paikan fyysisiin ominaisuuksiin, myös subjektin kautta paikan sosiaalisiin ja vuorovaikutukseen liittyviin tekijöihin.

Jo sanan topofilia alkuperäisestä, kreikankielisestä asusta (topos=paikka, philia= *ystävän rakkaus*)⁹⁰ voi päätellä sen, minkä Tuankin esittää, ettei paikkaan kuulumisessa ole kyseessä voimakkain ihmisen kokema tunnetila⁹¹. Ystävää kohtaa koettu rakkaus on omakohtaisesti ollut jotakin syvää, pitkäikäistä, elämäkokemusten sävyttämää ja usein pysyvää. Sillä on tärkeä rooli elämässä, mutta se ei ole elämän keskipiste tai tärkein, jokaista valintaa ja tekoa ohjaava asia. Se on merkittävä, elämään väistämättä vaikuttava, mutta ei pääasiallinen omaa elämää määrittävä asia, vastaavasti kuin oma paikkaan kiinnittymisen kokemus. Scannell ja Gifford toteavat, että paikkaan kiinnittymistä esiintyy, koska se palvelee jotain tiettyä tarkoitusta, kuten selviytymistä, turvaa, omien päämäärien saavuttamista tai jatkuvuuden tunnetta⁹². Esimerkiksi juuri turvallisuuden tunteella on useissa tutkimuksissa todettu olevan merkitystä osana paikkakiintymyksen muodostumista⁹³.

Yi-Fu Tuanin 1970-luvulla esittelemä termi topofilia käänsi osaltaan huomion paikkaan, johon on sidottu merkityksiä. Topofilian käsite tarkoittaa ihmisen ja paikan välistä tunnepitoista sidosta, joka on verrattavissa sananmukaisesti tasoltaan ystävää kohtaa tunnettuun rakkauteen. Kyse on toki merkittävästä, mutta ei välttämättä elämää mullistavasta kokemuksesta. Paikkaan kiinnittymisen tutkimuksen parissa ihmisen ja paikan väliseen, positiiviseen suhteeseen viitataan nykyään useilla eri termeillä, joista keskeisimpänä nostan tässä tutkimuksessa topofilian rinnalle seuraavat: Paikkakiintymys, paikan taju ja kuulumisen tunne. Kiinnittyminen voi tapahtua suhteessa niin paikan fyysisiin kuin sosiaalisiin ominaisuuksiin, ja se voi olla paitsi henkilökohtaista, myös ryhmätasolla tapahtuvaa. Kuulumisen kontekstissa erityisen keskeistä on kiinnittymisen muodostuminen ihmisen ruumiillisuuden kautta. Tarkastelemani kuulumisen kokemuksessa korostuvat paikan kokija, paikan fyysiset ominaisuudet sekä paikkaan liittyvät sosiaaliset ja vuorovaikutteiset tekijät.

⁹⁰ Ks. sanojen alkuperästä tarkemmin esimerkiksi <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary/>>

⁹¹ Tuan 1990, 93.

⁹² Scannell ja Gifford 2010, 5.

⁹³ Scannell ja Gifford 2010, 5-6; Soini et al. 2012, 128-131; Giuliani 2003, 155.

3.2 Kokemuksen subjektiivisuus

Paikkaan kiinnittymisen keskiössä on ihminen, jolloin kokemus on väistämättä subjektiivinen. Yi-Fu Tuanin mukaan ketkään kaksi ihmistä eivät havaitse samaa todellisuutta. Ymmärrys siitä, että yksi paikka tai maisema on itseasiassa yhtä aikaa useita paikkoja tai maisemia, jopa loputon määrä, auttaa käsittämään, mitä subjektiivinen kokemus paikasta tarkoittaa. Vaikka kaksi ihmistä katsoo tismalleen samaa paikkaa, se todentuu heille väistämättä erilaisena. Tuan käsittelee kokemuksen subjektiivisuutta ja toteaa yksiselitteisesti, että kaksi ihmistä tai kaksi sosiaalista ryhmää ei tee samaa arviointia ympäristöstään⁹⁴. Saman aikaisuuteen ja useisiin, yhtäaikaisiin todellisuuksiin viittaa myös maantieteilijä Pauli Tapani Karjalainen. Häneen mukaansa: ”Näkökulman vaihdos ei tarkoita sitä, että uudenlaisen näkökulman myötä aiemmat maisemat häviäisivät. Päin vastoin, perspektivismin hengen mukaisesti nämä erilaiset maisemat ovat yhtä aikaa olemassa, kukin omassa ehdollisuudessaan.”⁹⁵

Taidekasvatuksen professori Pauline Von Bonsdorffin mukaan: ”Henkilökohtaisessa maisemasuhteessa maisema merkitsee asioita henkilölle, joka elää tai on elänyt siinä”. Eläessään tiettyssä maisemassa ihminen kiintyy siihen ja maisemasta tulee osa ihmisen tarinaa, tietynlainen symboli.⁹⁶ Henkilökohtainen, subjektiivinen kokemus maisemasta tai paikasta ei kuitenkaan poissulje kulttuurin vaikutusta. Päinvastoin Tuan korostaa monessa yhteydessä kulttuurin merkitystä topofiliaan liittyen. Esimerkiksi vaistot ja aistit pohjautuvat osaltaan historiaan ja kulttuuriin, jotka ohjaavat mieltymyksiämme. Tuanin mukaan ihmiset lajina jakavat yhteiset näkökulmat ja asenteet, silti yksilötasolla esiin tuleva maailmankuva on aina uniikki. Se kuitenkin pohjautuu usein tiettyyn kulttuuriin, tiettyyn ryhmään, johon ihminen kuuluu.⁹⁷ Bonsdorff toteaa vastaavasti maiseman olevan jaettua ympäristöä, joten subjektin suhde maisemaan on aina myös suhteessa siihen liittyvään sosiaalisuuteen, muihin ihmisiin ja yhteisöön. Hän nostaa esimerkiksi suomalaisten maakunnittain jaettavissa olevan, kollektiivisen suhteen eri maisematyyppeihin. Bonsdorffin mukaan maisemaan voi sopeutua myös henkilökohtaisella tasolla ja sitä kautta siihen voi muodostua ikään kuin riippuvuussuhde. Esimerkiksi avarat näkymät voidaan henkilökohtaisen tottumuksen kautta nähdä vapautta symboloivina.⁹⁸ Paikkakokemus on toisin sanoen yhtä aikaa sekä

⁹⁴ Tuan 1990, 5. Suomenkos Inka Salo.

⁹⁵ Karjalainen 1996, 8.

⁹⁶ Bonsdorff 2005, 44 ja 47.

⁹⁷ Tuan 1990, 59 ja 245-246.

⁹⁸ Bonsdorff 2005, 44-47.

henkilökohtainen että henkilön kautta aina myös kulttuurisen vaikutuksen ja aiempien kokemusten muovaama.

Ihmishavainto on sidoksissa mittakaavaansa ja siten rajallinen. Yksilökeskeiset eroavaisuudet pohjautuvat ihmisen biokemiallisiin ja psykofyysisiin ominaisuuksiin. Tilallinen hahmottaminen, kyky nähdä värejä ja näkökentän laajuus ovat vain muutamia fyysisiä tekijöitä, jotka nousevat esiin paikkakokemukseen ja maiseman hahmottamiseen vaikuttavina seikkoina, kun puhutaan näköaistiin perustuvasta havainnoinnista.⁹⁹ Näkökyvyn kautta havainnoitu visuaalinen maailma esittäytyy abstraktimpana, kuin se, jonka koemme myös muiden aistien kautta. Aistien yhteistyö on se, mikä herättää tunne-elämykset henkiin, sillä esimerkiksi hajuilla on voima herättää eloisia tunnemuistoja. Paikka onkin paitsi aistien myös mielen prosessien tuotos. Tuania lainatakseni: ”Vaikka sinulla on silmät, et välttämättä näe ja vaikka sinulla korvat, et välttämättä kuule”¹⁰⁰. Lause kertoo nähdäkseen olennaisesti aistien kapasiteetin vaihtelusta sekä tarkkaavaisuuden merkityksestä havainnoinnille. Suhtautuminen ympäristöön myös muuttuu iän myötä, sillä ihmisen vanhentuessa fyysinen maailma kapenee liikkumisen rajoituksissa¹⁰¹.

Tuan toteaa aistiherkkyiden perustuvan paitsi kulttuurisille lähtökohdille myös harjoitukselle¹⁰². Myös psykologi Mihaly Csikszentmihalyi on todennut, että nimenomaan tarkkaavaisuutemme määrää sen, mitä tietoisuutemme pääsee ja mitä jää sen ulkopuolelle. Onnellisuutta ja *elämän virtaa*¹⁰³ tutkivassa kirjassaan Csikszentmihalyi nostaa esiin, kuinka ihminen pystyy harjaannuttamaan psyykkisen energian kaltaisen tarkkaavaisuutensa huomaamaan sellaisia signaaleja, jotka muuten jäisivät sen ulkopuolelle. Kokemuksemme, muistot, ajatukset ja tunteet, riippuvat siis siitä, miten kohdistamme tarkkaavaisuutemme, eli psyykkisen energian. Kokemuksen laatua on siten myös mahdollista parantaa tarkkaavaisuuden ”työkalua” hyödyntämällä.¹⁰⁴

Suhde paikkaan voi olla myös suhdetta narratiiviin paikasta, sillä esimerkiksi elokuvien ja kirjallisuuden luomat kuvat paikoista vaikuttavat ihmisten paikkasuhteisiin¹⁰⁵. Esitän, että

⁹⁹ Tuan 1990, 6 ja 45.

¹⁰⁰ Tuan 1990, 9–12. Lainauksen suomennos Inka Salo.

¹⁰¹ Tuan 1990, 57–58.

¹⁰² Tuan 1990, 9–12.

¹⁰³ Csikszentmihalyi käyttää käsitettä *flow*, joka tarkoittaa optimaalista kokemusta, jossa tarkkaavaisuus voidaan kohdistaa vain tavoitteiden saavuttamiseen, ilman tietoisuudessa samanaikaisesti olevia häiriöitä tai epäjärjestystä. Ks. Csikszentmihalyi 2005, 68–71.

¹⁰⁴ Csikszentmihalyi 2005, 56–60.

¹⁰⁵ Cross 2001.

näin ollen positiivinen suhde paikkaan voi perustua myös lavastukseen. Väitettä tukee myös kestävän kehityksen tutkijan Ann Dale, et al. tekemä tutkimus, jonka mukaan tiettyjä lähestymistapoja hyödyntämällä voidaan optimoida esimerkiksi kaupunkisuunnittelun lopputulosta siten, että se miellyttää mahdollisimman suurta määrää väestöstä.¹⁰⁶ Kerrottuun, tarinalliseen ulottuvuuteen liittyen Tuan nostaa esiin myös subjektiivisen tulkinnan kulttuurisidonnaisuuden ja kysyy, voiko paikkakokemuksen kulttuurisidonnaisuus saada ihmisen näkemään ympäristössään jopa sellaisia asioita, joita ei ole olemassa¹⁰⁷. Kuten Leila Scannell ja Robert Gifford toteavat, paikkaan kiinnittyminen on yhtä lailla yksilöllistä kuin kollektiivista¹⁰⁸. Kollektiivisuuden myötä tulevat kysymykseen myös ryhmän näkemys ja ryhmäpaine, jotka voivat vaikuttaa myös yksilön kokemukseen.

Tuttuus ja kiinnittyminen, myös niin sanotut pinttyneet tavat, liitetään monissa yhteyksissä paikkaan kiinnittymiseen ja sen kaltaisiin tuntemuksiin. Esimerkiksi tietoisuus menneestä voi vaikuttaa paitsi asenteeseen, olla myös erityisen oleellinen osa rakkautta paikkaa kohtaan. Sosiologi Jennifer E. Crossin mukaan henkilökohtaiseen historiaan perustuvat kiintymyssuhteet ovat usein voimakkaimpia paikkasuhteita. Niitä luonnehtii usein voimakas identifioituminen tiettyyn paikkaan, jolla on merkittävä osa henkilöhistoriaa.¹⁰⁹ Myös Tuan korostaa historian roolia toteamalla tietoisuuden menneestä olevan tärkeä osa rakkautta paikkaa kohtaan¹¹⁰. Tuttuuteen liitetään myös tottuminen negatiivisiin asioihin, jolloin ihmisen sietokyky niitä kohtaan voi kasvaa. Tuan käyttää esimerkkinä brittiläisen iltpäiväteeperinteen kehittymistä, jonka nauttiminen verhojen suojaissa, sisällä taloissa, sai ihmiset unohtamaan kaupungin vallanneen savusumun.¹¹¹

Kiintymyssuhteeseen liitetään usein pysyvyyden aspekti. Kun menet pitkästä aikaa sinulle tuttuun ja merkitykselliseen paikkaan, huomaat kenties herkästi siellä tapahtuneen muutoksen. Useiden tutkijoiden mukaan paikkakiintymyksen voi tajuta vasta siinä vaiheessa, kun tuon suhteen menettää. Esimerkiksi taiteiden tutkija Kaisa Hiltunen, et al. ovat todenneet, että vaikka paikan ja kuulumisen suhde nähdään luonnollisena, siihen ei välttämättä kiinnitetä huomioita ennen kuin tuohon suhteeseen kohdistuu muutos¹¹². Paikkaan liittyvä side voi myös haalistua, vahvistua, niitä voi muodostua lisää tai ne voivat korvaantua toisilla. Yrjö

¹⁰⁶ Dale et al. 2014.

¹⁰⁷ Tuan 1990, 60.

¹⁰⁸ Scannell ja Gifford 2010, 2-3.

¹⁰⁹ Cross 2001.

¹¹⁰ Tuan 1990, 99.

¹¹¹ Tuan 1990, 65–66.

¹¹² Hiltunen et al. 2019, 10.

Sepänmaa puhuu menetyksen uhasta, minkä voi helposti liittää esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa törmäämäni ilmiöön, kun ollaan maisemaa jollain tapaa muuttavan suunnitelman äärellä. Menetyksen uhka voi innostaa aktivismiin maiseman puolesta, kuten Sepänmaa kuvailee.¹¹³ Tuanin mukaan pysyvyyden ollessa avainasemassa, äkillinen maiseman muutos tai esimerkiksi kodin tuhoutuminen tuo täysin ennakoimattoman muutoksen aiempaan kuulumisen tunteeseen¹¹⁴. Myös Sepänmaa toteaa vastaavaa: paikan menettäminen järkyttää ja jättää kaipuun¹¹⁵. Bonsdorff toteaa maiseman muutoksessa olevan väistämättä kyse aina menetyksestä, vaikka juuri muutosten kautta maisemaan syntyy kerroksellisuutta¹¹⁶. Harvemmin esimerkiksi täydennysrakentamisen tai jälleenrakentamisen aikaansaama kaupunkimaisema on täysin sama kuin ennen. Vähintäänkin kokemusta värittää nyt muistot aiemmasta maisemasta ja sen menetyksestä, mistä syntyy kerroksia, elettyjä kokemuksia, maisemaan piilotettua tunnetta ja tarinaa.

Pysyvyys, turva ja myös turvallisuus nousevat esiin useissa tutkimuksissa liittyen paikkaan kiinnittymiseen. Scannell ja Gifford liittävät turvallisuuden paikkaan kiinnittymisen motivaatiotekijäksi. Heidän mukaansa turvaa tuovaan paikkaan kiinnittyminen palvelee osaltaan muun muassa ihmisen alkukantaista tarvetta selviytyä.¹¹⁷ Tuanin mukaan ympäristöt eivät suoraan aiheuta tofophilisia tuntemuksia, vaan ne vaikuttavat ihmiskehon sensoreihin. Näin ympäristöt ruokkivat esimerkiksi mielikuvia tietystä paikasta. Mielikuvat tärkeistä paikoista johdetaan ympäröivästä todellisuudesta. Ihmiset kiinnittävät huomioita sellaisiin ympäristön ominaisuuksiin, jotka tuottavat hämmennystä tai jotka tarjoavat tukea ja täyttymystä omiin pyrkimyksiin elämässä – nämä myös muuttuvat, kun tarve, pyrkimykset, muuttuvat.¹¹⁸ Tuan käyttää esimerkkinä esikaupunkeja, jotka aikakauden kontekstissa edustivat yhtä ihmisen tavoittelemista elinympäristöistä. Esikaupungeista luotu mielikuva sai ihmiset haaveilemaan niissä asumisesta ja edesauttoi kiinnittymistä niihin.¹¹⁹

Aiempi kokemuksemme maisemasta tulee aina osaksi seuraavaa kokemusta ja vaikuttaa siten kokemuksen syvyyteen. Tuan nostaa esiin esimerkin polusta, joka näkyy maisemassa vain osittain. Kun kaksi henkilöä, joista toinen on jo kävellyt polkua aiemmin, katsovat sitä, he näkevät sen väistämättä eri tavalla. Se, jolla on kokemusta, näkee polun kokonaisuutena,

¹¹³ Sepänmaa 2006, 31.

¹¹⁴ Tuan 2006, 18.

¹¹⁵ Sepänmaa 2006, 31.

¹¹⁶ Bonsdorff 2011, 18.

¹¹⁷ Scannell ja Gifford 2010, 5-6. Ks. myös Soini et al. 2012, 128-131; Giuliani 2003, 155.

¹¹⁸ Tuan 1990, 113 ja 120.

¹¹⁹ Tuan 1990, 232-234.

myös sen osan, joka jää maisemassa näkymättömäksi.¹²⁰ Myös esimerkiksi arkeologi Christopher Tilley on todennut muistin olevan olennainen osa maisemakokemusta. Tilley korostaa, ettei kokemus maisemasta ole milloinkaan objektiivinen.¹²¹ Voidaan sanoa, että kaikkia kokemuksiamme paikasta värittävät aiemmat kokemuksemme. Uusi kokemus ei ole edellisten summa, vaan yhtälö on monimutkaisempi. Sen sijaan että aiemmat kokemuksemme vaikuttaisivat suoraan uuteen kokemukseen, ne vaikuttavat meihin, subjektiin, kokijana ja tulkitsijana. Uuteen kokemukseen voi näin liittyä osia jopa kaikista aiemmista kokemuksistamme. Cross esittääkin osuvasti, että paikkasuhteemme ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja se, mitä tunnemme jotain tiettyä paikkaa kohtaan, on riippuvaista muista paikkoja kohtaan tuntemistamme positiivisista ja negatiivisista tuntemuksista¹²².

Maisemakokemuksen suhteen ei varhaislapsuuden jälkeen näin ollen ole mahdollista aloittaa niin sanotusti puhtaalta pöydältä. Karjalainen kuvailee samaa asiaa toteamalla, ettei ole olemassa paljasta havaintoa¹²³. Kenties lähimmäs tätä voi päästä vierailijanäkökulman kautta, sillä vierailija ja paikallinen kiinnittävät väistämättä huomiota ympäristön eri osaluaisiin. Tuan korostaakin, että paikallisella on asenne ympäristöään kohtaan, ottamatta kantaa asenteen laatuun¹²⁴. Asenteella hän viittaa aiempien, ympäristöön liittyvien kokemusten vaikutukseen nykyhetkessä. Karjalaisen mukaan eletyt paikat ja paikkasuhteemme ovat itseasiassa tunnetiloja, jossa nykyhetki kietoutuu yhteen menneen ja tulevan kanssa¹²⁵. Juuri ennakkokäsitysten takia vierailijan ja paikallisen näkemykset eroavat. Ympäristöfilosofi Isis Brook esittää, että uusi kokemus maisemasta auttaa tutkimaan jo ennestään tuttuja maisemia uudelta kantilta¹²⁶. Vierailija havainnoi ympäristöään ulkopuolisen silmin ja havainto on väistämättä esteettinen, usein näkökyvyn varaan painottunut. Havainto voi tältä osin jäädä pinnalliseksi, kuten Tuan huomauttaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö havainto pitäisi paikkaansa. Ulkopuolisen havainto tarjoaa aina tuoreen näkökulman. Paikallinen on ehtinyt sopeutua ympäristön ominaispiirteisiin ja toisaalta sulkea silmänsä esimerkiksi negatiivisilta asioilta.¹²⁷ Vierailijankaan näkökulma ei

¹²⁰ Tuan 1990, 61.

¹²¹ Tilley 2008, 272.

¹²² Cross 2001. Ks. myös Rinne ja Olsson 2020, 341.

¹²³ Karjalainen 1996, 13.

¹²⁴ Tuan 1990, 63.

¹²⁵ Karjalainen 2008, 19.

¹²⁶ Brook 2013, 115.

¹²⁷ Tuan 1990, 63–66.

ole paljas, vaan sitä värittävät hänen aiemmat kokemuksensa. Se kuitenkin tarjoaa kyseisestä maisemasta uuden, ennakkokäsityksistä vapaan näkemyksen.

Paikkaan kiinnittymiseen subjektiivisena kokemuksena liittyy pysyvyyden aspekti. Yksi paikka tai maisema edustaa kuitenkin todellisuudessa useita paikkoja tai maisemia, joista jokainen on sidoksissa kokijaansa, subjektiin, ja siten erilainen. On myös keskeistä huomioda, että paikkakokemus on yhtä aikaa sekä henkilökohtainen, että jaettu, kulttuurisia vaikutteita omaava, eikä näitä vaikuttimia voida täysin erottaa toisistaan tarkasteltaessa paikkakokemusta, kuten kuulumisen ilmiötä, yksilön näkökulmasta. Yksilötasolla on eroavaisuuksia niin fyysisissä tekijöissä, kuin aistien kapasiteettien vaihtelussa ja tarkkaavaisuudessa, joilla kaikilla on merkitystä havainnoinnin kannalta. Siinä missä tarkkavaisuutta voidaan harjoittaa, voidaan myös suhdetta paikkaan manipuloida siten, että tietty ympäristö miellyttäisi mahdollisimman suurta osaa ihmisistä.

Paikkaan kiinnittymiseen liitetään niin tuttuus, pysyvyys, kuin turvallisuuden tunne. Henkikohtaisessa suhteessa paikkaan siihen identifioidutaan ja paikalla voidaan nähdä olevan jopa symboliarvoa. Yksilön paikkasuhteessa voi tapahtua muutoksia ja joissain tapauksissa kuulumisen kokemusta ei edes tunnisteta, ennen kuin paikan pysyvyyteen kohdistuu uhka tai se on jopa menetetty. Pysyvyys ja turvallisuuden tunne sekä kiinnittyminen niitä tarjoaviin paikkoihin tukevat kokijan henkilökohtaisia tarpeita. Vierailijanäkökulmaa hyödyntämällä paikasta on mahdollista saada tuore näkökulma, joka on vapaa kyseiseen paikkaan liittyvistä ennakkokäsityksistä. Paikkakokemus on kuitenkin aina edellisten (paikka)kokemustemme muodostamien tunteiden värittämä, monimutkainen yhtälö, jossa aiemmat kokemuksemme paikoista vaikuttavat osaltaan myöhempien kokemusten syvyyteen.

3.3 Kokemuksen sanoittaminen ja topofilian tunnistaminen

Kuulumisen ilmenemisen ja topofilian tunnistamisen kannalta termien useat päällekkäisyydet ovat yksi merkittävimmistä haasteista. Vastaavanlaisia piirteitä omaavia kokemuksia on kuvattu ainakin paikkakiintymyksenä, paikan tajuna ja kuulumisen tunteena. Myös paikkaidentiteetin tai identiteetin käsitettä on hyödynnetty kuulumisen käsittelyssä, lisäksi kiinnittymistä kuvataan usein termillä juurtuminen.¹²⁸

¹²⁸ Ks. termien käytöstä Lewicka 2011; Manzo 2003; Hidalgo ja Hernández 2001.

Paikkaan kiinnittymisen tutkimuksen laaja-alaisuuden takia jo termiin paikkakiintymys liitettyjä määritelmiä on runsaasti. Osittain määritelmien runsautta selittää tutkimusten kohteiden laaja vaihtelu ja toisaalta taas määritelmien kirjo kuvaa aihealueeseen osoitetun kiinnostuksen määrää, joka on väistämättä hajauttanut näkökulmia. Leila Scannell ja Robert Gifford määrittelevät paikkakiintymyksen yksilön ja hänelle merkityksellisen ympäristön välillä esiintyväksi, moniulotteiseksi siteeksi, johon sisältyy kolme eroteltavissa olevaa ulottuvuutta: henkilö, paikka ja prosessi. Henkilöön vaikuttavat kulttuuriset ja henkilökohtaiset vaikutteet, paikkaan sen sosiaaliset ja fyysiset tekijät ja itse prosessiin niin tunteet, kognitiiviset toiminnot kuin ihmisen käytös. Tutkimalla näitä osa-alueita systemaattisesti on Scannellin ja Giffordin mukaan mahdollista järjestää paikkaan kiinnittymisen tutkimusta ja luoda yhtenäistä tutkimustietoa.¹²⁹

Paikkakiintymistä on yleisesti kuvailtu myös voimakkaaksi, tunteenomaiseksi siteeksi tai linkiksi ihmisen ja tietyn paikan välillä. Tutkimusten mukaan siihen liitetään positiivisuutta, emotionaalista ulottuvuutta tai kyse voi olla kognitiivisesta siteestä. Läheisyys, tarve pyrkiä takaisin paikkaan ja jonkinasteinen kaipuu liitetään usein paikkakiintymyksen kuvailuun. M. Carmen Hidalgon ja Bernardo Hernándezin mukaan paikkakiintymystä kuvaa parhaiten nimenomaan halu pysyä kiintymystä aiheuttavan paikan lähellä ja he kuvailevat käsitteen seuraavasti: ”Ihmisen ja paikan välinen positiivinen, voimakastunteinen side, jonka ilmenemiselle on tyypillistä, että yksilö haluaa pysyä kiintymystä aiheuttavan paikan lähellä”. He esittävät tässä yhteydessä käytetyn termiä juurtuminen.¹³⁰ Jennifer E. Crossin mukaan juurtuminen liittyy erityisesti asuinalueisiin kiinnittymiseen ja on yhteisöön kiinnittymisen voimakkain muoto.¹³¹

Termi paikan taju yhdistyy paitsi kuulumiseen, myös topofilian käsitteeseen¹³². Paikan tajuja tarkemmin analysoineen Crossin mukaan termiin voidaan yhdistää edelleen käsitteet topofilia, paikkakiintymys, mukaan kuulumisen¹³³ sekä yhteisöllisyyden tunne¹³⁴. Cross toteaa paikan tajun olevan muotiasana, jota hyödynnetään moniin eri tarkoituksiin.¹³⁵ Myös humanistisen maantieteen tohtori Katriina Soini et al. liittävät paikan tajun useisiin muihin käsitteisiin, esittäen sen koostuvan neljästä eri osa-alueesta: Paikkakiintymyksestä,

¹²⁹ Scannell ja Gifford 2010, 1–2.

¹³⁰ Hidalgo ja Hernández 2001, 274–275. Lainauksen suomennos Inka Salo.

¹³¹ Cross 2001.

¹³² Cross 2001; Soini et al. 2012, 128.

¹³³ Alun perin englanniksi *insidedness*, suomentanut Inka Salo.

¹³⁴ Alun perin englanniksi *community sentiment*, suomentanut Inka Salo.

¹³⁵ Cross 2001.

paikkatyytyväisyydestä, paikkariippuvuudesta sekä paikkaidentiteetistä ¹³⁶. Yi-Fu Tuan itse puhuu paikan tajusta esittäen sen ilmenevän kodinomaisuutena, isänmaallisuutena ja pysyvyytenä. Tuanin mukaan koti symboloi merkityssisällöltään rikkainta paikkaa ihmiselle. Hän käyttää ilmaisua ”tulla kotiin”, joka on samantyyppinen kuin ”tuntea olonsa kotoisaksi”. ¹³⁷ Huomioitavaa on, että koti toimii tässä yhteydessä metaforana, kuvaten ikään kuin kaikkia pysyviä paikkoja elämässämme.

Kuulumisen tunnetta pidetään joustavana käsitteenä ja sen käyttö tutkimuksissa on ollut sen mukaista ¹³⁸. Käsitteen yhteydessä korostuvat henkilöön liittyvät relaatiot, ja tunteen muutokset ovat sidoksissa niin aikaan kuin paikkaan. Kuulumisen tunnetta kuvaillaan usein niinkin yksinkertaisella fraasilla, kuin ”minä kuulun tänne”, lisäksi painottuvat tuttuuden, turvallisuuden ja viihtyisyyden tunteet ¹³⁹. Taidehistorian tutkija Antti Valliuksen mukaan kysymys on jatkuvasta, jopa intiimistä prosessista. Hänen mukaansa myös kuulumisen käsitteeseen liitetään kotona olemisen tunne ¹⁴⁰.

Marco Antonsich on todennut kuulumisen tunnetta pidettävän jopa niin itsensä selittävänä, että se on useissa tutkimusyhteyksissä jätetty määrittelemättä. Hänen mukaansa kuulumista käytetään esimerkiksi identiteetin synonyymina, sekä osin myös synonyymina tai samassa yhteydessä kansalaisuuden käsitteen kanssa, mikä on myös vaikuttanut tutkimusten painopisteisiin. Antonsich esittää kuulumisen tunteen olevan jaettavissa perustuvaksi viiteen eri kategoriaan: omaan henkilöhistoriaan, vallitseviin suhteisiin, kulttuurisiin, taloudellisiin tai laillisiin syihin. Tutkimuksellisesti on tutkittava sekä henkilökohtaista että sosiaalista kuulumisen tunnetta eli kuulumisen politiikkaa. ”Johonkin kuuluminen” on määritelty ennen kaikkea sellaisen paikan löytymiseksi, jossa yksilö tuntee olonsa kotoisaksi. ¹⁴¹

Paikkakiintymystä ja paikkaidentiteettiä onkin tapaustutkimuksissa usein tutkittu jopa samoilla kysymyksillä. On myös käytetty eri käsitteitä, vaikka tutkimuksen kohteena on ollut sama asia. ¹⁴² Esimerkiksi aluesuunnittelun tutkija Jose Oliveiran, et al. tutkimuksessa liittyen ihmisten kiintymykseen laajempia alueita kohtaan on identiteetti liitetty nimenomaan kiintymyksen käsitteeseen. Tutkimuksessa hyödynnetään topofilian käsitettä, mutta

¹³⁶ Soini et al. 2012, 125.

¹³⁷ Tuan 2006, 16–19.

¹³⁸ Ks. esimerkiksi Vallius 2016; Lähdesmäki et al. 2014, 95.

¹³⁹ Antonsich 2010, 644 ja 652-653; Cross 2001; Vallius 2016.

¹⁴⁰ Vallius 2016.

¹⁴¹ Antonsich 2010, 644-649. Ks. myös Lähdesmäki et al. 2016, 233–247.

¹⁴² Hidalgo ja Hernández 2001, 274.

selvennetään sen tarkoittavan koettua alueellista identiteettiä.¹⁴³ Topofilian ja identiteetin käsitteet menevät tutkimuksellisesti usein päällekkäin, mikä on ongelmallista. Topofilian käsitteessä on kyse tunnepitoisesta kokemuksesta ja merkityksellisen paikan tai paikkojen muodostumisesta tunteiden kautta, kuulumisesta johonkin. Identiteetissä taas on kyse ikään kuin sisäänrakennetusta, pysyvästä osasta yksilöä (tai yhteisöä), joka muodostuu laajasti siitä hetkellisestä heijastumasta siitä missä ihminen on nyt, kuten Christopher Tilley osuvasti kuvaa. Tuo kyseinen hetki on osittain ja vain osittain kytkeytynyt sekä menneeseen että tulevaan, sillä identiteetit ovat alati muuttuvia. Muutokseen vaikuttavat sekä mieli että ruumis ja niiden yhteys maailmaan. Identiteetti myös yhdistetään usein johonkin tiettyyn, todelliseen paikkaan tai maisemaan ja siihen liittyviin tapahtumiin tai rutiineihin.¹⁴⁴ Erona identiteetin käsitteeseen, kuulumisen tunne voi jäädä tilapäiseksi tai hetkittäiseksi ja ihminen voi tuntea kuuluvansa useisiin paikkoihin yhtäaikaisesti. Kuulua voi myös ilman, että tuntee suoraan identifioituvansa kuulumisen kohteeseen.¹⁴⁵

On myös hyvä huomioida, että identiteetillä voidaan viitata paikkakokemuksen yhteydessä niin paikan tai maiseman identiteettiin, kuin ihmisen identiteettiin, johon paikka tai maisema vaikuttaa, kuten sosiaalitieteiden tohtori Shelley Egoz tuo esiin. Ensimmäisessä on Egozin mukaan kyse maiseman luonteesta eli fyysisestä identiteetistä ja jälkimmäisessä puolestaan maiseman ja siihen liittyvien ihmisten (ja heidän identiteettinsä) suhteesta toisiinsa, toisin sanoen maiseman vaikutuksesta ihmisen identiteettiin.¹⁴⁶

Muista paikkaan kiinnittymisen tutkimuksen yhteydessä käytetyistä termeistä nostan esiin vielä Yrjö Sepänmaan käyttämän termin ”sydämen maisema”, jota hän käyttää samannimisessä artikkelissaan, viitaten sillä maisemaan ja paikkaan, johon ”olemme kiintyneet ja kasvaneet”. Sydämen maisemaa voisi käsitteenä verrata sielunmaisemaan tai mielimaisemaan, joista erityisesti viimeisimmällä on jo sanana positiivinen kaiku. Sydämen maisema on subjektin kiintopiste, eräänlainen ankkuri, joka jää tiukasti muistoihin.¹⁴⁷

Paikkaan kiinnittymiseen liittyvän termistön avulla on usein tutkittu positiivista kiinnittymistä, minkä takia aihealueeseen liitetty miellelyhtymä on herkästi positiivinen. Kiinnittyminen voi ihmisen ja paikan välisenä linkkinä kuitenkin olla myös negatiivinen,

¹⁴³ Oliveira et al. 2010, 805.

¹⁴⁴ Tilley 2006, 8–10.

¹⁴⁵ Lähdesmäki et al. 2014, 95-96.

¹⁴⁶ Egoz 2013, 272. Ks. lisää identiteetin, paikan ja maiseman suhteesta esim. Tilley 2006, 7–32; Egoz 2013, 272-285.

¹⁴⁷ Sepänmaa 2006, 31 ja 41.

liittyen esimerkiksi epämiellyttävään tapahtumaan tai surulliseen muistoon tiettyssä paikassa.

¹⁴⁸ Cross huomauttaa riippuvuussuhteesta usein puuttuvan positiivinen, emotionaalinen side

¹⁴⁹. Ihminen voi olla esimerkiksi asuntonsa, työpaikkansa tai taloudellisen tilanteensa vuoksi sidottu tiettyyn paikkaan ja syystä tai toisesta kykenemätön muuttamaan tai vierailemaan muualla. Tällöin ihminen on riippuvainen tietystä paikasta, vaikka ei välttämättä tunne sitä kohtaan positiivista yhteyttä. Toisaalta Sepänmaa on esittänyt, että myös niin sanottuun sydämen maisemaan voi muodostua läheisriippuvainen suhde, jolloin myös siitä irtaantumisen voidaan kokea vapauttavana ¹⁵⁰.

Topofilian käsitteen alla yksi laajimmin tutkituista merkityksistä liittyy sanaan koti. Kodin voidaan tulkita olevan metafora ideaalille paikalle, mihin viitataan esimerkiksi kotona olemisen tunteena tai niin sanottuna oman paikan löytymisenä. ¹⁵¹ Kotiin liitettyssä symboliikassa ja kodin merkityksestä puhuttaessa on topofiliaan liittyvänä terminä kyse ennen kaikkea tilanteesta, jossa kotona olemisen tunne muodostuu ¹⁵². Pauli Tapani Karjalainen toteaa tällaisen ympäristösidoksen olevan ihmisen olemassaolon perustekijä. Tähän perustuen ihminen elää ympäristössään siihen limittyneenä, ei siitä irrallisena subjektina. Esimerkiksi katutila voi olla samaan aikaan myös ihmisen mielentila. ¹⁵³

Paikkaan kiinnittymisen tutkimukseen termistöön liittyvän moninaisuuden takia kuulumisen ja topofilian tunnistaminen on ajoittain haastavaa. Tutkimuksellisesti käytettyjen käsitteiden (topofilia, paikkakiintymys, paikan taju, kuulumisen tunne) välillä on havaittavissa yhtäläisyyksiä, mutta myös eroavaisuuksia ja jopa ristiriitoja. Kun eri asioita tutkitaan ristikkäisillä käsitteillä tai jopa väärillä käsitteillä, saadaan vertailukelvottomia tai jopa vääristyneitä tutkimustuloksia. Yhtäläisyyksien tunnistamiseksi ja laajemman vertailukelpoisen tutkimusaineiston kerryttämiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että käsitteiden määrittely tehdään aina tutkimuksenteon yhteydessä. Kuulumisen voidaan tässä yhteydessä esiin nostamieni käsitteiden perusteella määrittellä ilmiönä tarkoittavan moniulotteista, tunteenomaista sidettä tai linkkiä ihmisen ja paikan välillä. Siihen liittyy eräänlainen

¹⁴⁸ Manzo 2003, 48-51.

¹⁴⁹ Cross 2001.

¹⁵⁰ Sepänmaa 2006, 31.

¹⁵¹ Ks. esimerkiksi Cresswell 2004, 24-26; Antonsich 2010, 646.

¹⁵² Kyse on metaforasta, jonka käyttö on saanut myös kritiikkiä. On tunnistettu, että sanan ”koti” varsinaiseen merkitykseen liittyy myös esimerkiksi eriarvoisuutta, väkivaltaa, ja pelkoa. Ks. esimerkiksi Manzo 2003, 49-51.

¹⁵³ Karjalainen 2007, 50-51.

riippuvuussuhde, jossa paikkaa kohtaan tunnetaan kaipuuta tai juurtumista. Kuulumisen ilmiöön liittyy myös joko tarve pysyä kohteen lähellä tai päästä sinne takaisin.

3.4 Kokemuksen paikkasidonnaisuus

Yi-Fu Tuanin mukaan tunne ja sen kohde ovat usein erottamattomat ¹⁵⁴. Voiko siis olla topofiliaa tai kuulumista ilman sidosta paikkaan tai maisemaan? Jokaisen elämän, jopa päivän varrelle voi mahtua niitä yksitoikkaisia paikkoja, sijainteja, jotka eivät liikuta mitään sisimmässämme. Puhutaan esimerkiksi epäpaikoista¹⁵⁵ tai ei-kuulumisesta, jolloin kuulumisen tunne puuttuu kokonaan. Kontrasti rakkaalle, sykehdyttävälle lenkipolulle pitkästä aikaa saapumiseen tai tutulle, turvalliselle näköalapaikalle kipuamiseen on valtava. Joissain tapauksissa maiseman arvostus tai vahva sidos paikkaan on läsnä joka päivä ilman, että siihen kiinnitetään sen kummempaa huomiota. Tuan on todennut näin olevan esimerkiksi maanviljelijän ammatissa, jossa kiintymys on syvää, johtuen elinkeinon tuomista sidonnaisuuksista. Ympäristöstä tulee osa ihmistä fyysisen työnteon kautta, sen jäljet näkyvät kehossa asti lihaksina ja arpina. Maanviljelijän suhde voi olla jopa viha-rakkaussuhde. ¹⁵⁶

Toistuvuuden on todettu väistämättä lisäävän koetun paikan rikkautta ¹⁵⁷. Tuttuun paikkaan on ehditty tutustua moneen kertaan, joten mahdollisuudet huomata sen rikkaudet ovat moninkertaiset verrattuna kokemukseen uudesta paikasta. Pauline von Bonsdorff vertaa läheistä luontosuhdetta uusilla paikoilla vierailuun ja toteaa, että arviointia ympäristöstä on uusilla paikoilla vaikeampi tehdä ja siten kokemuksesta, ja suhteesta paikkaan, jää puuttumaan syvyys. Myös Yrjö Sepänmaa nostaa esiin pysyvyyden merkityksen ¹⁵⁸. Ulkopuolisuus jättää Bonsdorffin mukaan luontosuhteesta pois tiettyjä elementtejä, kuten luonnon ja oman elämän välisen yhteyden ymmärtämisen sekä vastuun ympäristöstä ¹⁵⁹.

Tuan käsittelee kiinnittymistä kokijalle aiemmin vieraaseen paikkaan esittäen, että ohimennen koettu paikka voi olla vaikutukseltaan yhtä voimakas kuin hänen runsasmerkityksisenä kuvaamansa ”koti”. Kokemukseen liittyvien kerrosten vähyys ei siis tee itse tunteesta laimeampaa. Tuan esittää kiinnostavan näkemyksen, jonka mukaan paikan kanssa tunnettu yhtäkkäinen syvä yhteys johtuu siitä, että paikka vastaa ihmisen perusarvoihin ja tukee ihmisen

¹⁵⁴ Tuan 1990, 92.

¹⁵⁵ Epäpaikalla tarkoitetaan yleisesti merkityksetöntä ympäristöä tai ympäristöä, joka on vailla identiteettiä.

¹⁵⁶ Tuan 1990, 96-98.

¹⁵⁷ Ks. esimerkiksi Scannell ja Gifford 2010, 4.

¹⁵⁸ Sepänmaa 2006, 31; Sepänmaa 2008, 22-25.

¹⁵⁹ Bonsdorff 2002, 96.

minuutta. ¹⁶⁰ Kokemuksen kerroksellisuus lisää kuitenkin väistämättä paikkaan kiinnittymisen mahdollisuuksia. Mitä useampia näkökulmia, tapahtumia ja yksityiskohtia ihminen liittää paikkaan, sitä monipuolisemmat ovat kiinnittymisen mahdollisuudet.

Tuanin näkemystä ohimennen koetun paikan merkityksellisyydestä tukee osaltaan ympäristöpsykologian tohtori Lynne Manzon tutkimus, jossa melkein puolet vastanneista tarkensi itselleen tärkeäksi paikaksi jonkun muun, kuin oman asuinalueensa sisäisen paikan. Paikkakiintymys on näin muodostunut pääasiassa suhteessa kokemukseen paikassa, eikä niinkään paikkaan itseensä. ¹⁶¹ Kokemus itse paikassa on väistämättä ohimenevä, hetkellinen tapahtuma. Se on kuitenkin niin merkityksellinen tai vaikuttava, että jää elämään paikkakiintymyksen muodossa.

Useissa paikkaan kiinnittymistä koskevissa tutkimuksissa paikkaa on tarkasteltu siihen liittyvien sosiaalisten ja fyysisten tekijöiden kautta ¹⁶². Paikkaan kiinnittymistä pidetään sosiaalisiin tekijöihin pohjautuvana siinä tapauksessa, kun kiinnittyminen liittyy paikkaan liittyviin ihmisiin, eikä paikan muihin ominaisuuksiin. Tällöin paikka on sosiaalisen vuorovaikutuksen näyttämö tai toimii ikään kuin oman sosiaalisen sidosryhmän symbolina. ¹⁶³ Fyysisillä tekijöillä taas viitataan paikan fyysisiin ominaisuuksiin, jotka luovat kiinnittymisen, kuten tietyt maiseman ominaispiirteet tai yksityiskohdat, joita voi olla esimerkiksi veden läheisyys, rakennuskannan tyyli tai paikasta avautuva näkymä. Näkökulmia hyödynnetään sekä yhdessä että erikseen. Esimerkiksi Ann Dale, et al. nostavat tutkimuksessaan esiin termin ”suhteiden verkko”, jolla viitataan vahvasti paitsi paikkaan kiinnittymiseen sinänsä, myös yhteisöllisyyteen ja paikan sosiaalisiin ominaisuuksiin. Verkon muodostavat ”samassa paikassa ja ajassa risteävien toimintojen limittäiset rytmit”. Oleellisia ovat myös ei-inhimillisten tapahtumien limittyminen, eli luonnon kiertokulun liittyminen osaksi suhteita. ¹⁶⁴ Tällaisessa tulkinnassa paikan sosiaalisiin ja fyysisiin tekijöiden perustuvaa kiinnittymistä tarkastellaan yhtäaikaisesti. Ei toisistaan erillisinä, vaan ennemminkin toinen toistaan ruokkivina tekijöinä, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, vaikuttaen näin kokijan paikkasuhteeseen ja paikkaan kiinnittymiseen.

¹⁶⁰ Tuan 2006, 19.

¹⁶¹ Manzo 2005, 74.

¹⁶² Ks. esimerkiksi Hidalgo ja Hernández 2001, 275-279; Scannell ja Gifford 2010, 4-5.

¹⁶³ Scannell ja Gifford 2010, 4-5.

¹⁶⁴ Dale et al. 2014.

Paikkakokemuksen sosiaalisuutta voidaan lähestyä useasta eri näkökulmasta, joista yksi on subjektiivisuus osana isompaa ryhmää tai ryhmittymää. Oman kotiseudun keskeisyyden korostaminen ja jopa liioittelu, on ryhmäidentiteetin yhteydessä tunnistettavissa oleva ilmiö¹⁶⁵. Tuan vertailee eri sosiaalisia ryhmiä, käyttäen esimerkkinä rikkaiden ja köyhien kokemuseroa kaupungeista. Hänen mukaansa köyhemmän elintason asukkaat tuntevat hyvin vain oman naapurustonsa, kun taas muut kaupungin osa-alueet jäävät heille tuntemattomiksi. Siinä missä tämän esimerkin liittämistä nykypäivään voidaan kyseenalaistaa toteamalla, että edullisen ja kattavan julkisen liikenteen myötä yhä useammat osat kaupungin sisällä ovat kaikkien saavutettavissa, on löydettävissä myös kokemuseroa puoltavaa tutkimustietoa. Dale, et al. esittävät, että tietyt kokemukset paikkojen monirytmyisyydestä eivät ole kaikkien sosiaalisten ryhmien saavutettavissa, sillä niiden saavuttaminen vaatii rahaa esimerkiksi ravintolassa käymistä varten. Näkymättömät rajat voivat näin rajoittaa paikan sosio-kulttuurista monipuolistumista.¹⁶⁶

Tuan käsittelee merkityksikkään paikan fyysisiä ominaisuuksia todetessaan, että topofiliaa tunnetaan enemmän pientä kuin suurta tai laajaa paikkaa kohtaan. Toisaalta Tuan puhuu niin sanottujen ”luonnollisten yksiköiden” puolesta esittäessään, että esimerkiksi maapalloa kohtaan voi tuntea topofiliaa, vaikka kyse on laajasta kokonaisuudesta. Tuan käyttää naapurustoa esimerkkinä kokoyksiköstä, jossa yksilö tuntee olevansa ”kotona”. Hän perustelee tätä sillä, että naapurusto tunnetaan sekä kuulopuheen että kokemuksen kautta. Kaupunkiympäristöön liittyen Tuan nostaa myös esiin, että tyytyväisyys asuinympäristöä kohtaan ei välttämättä tarkoita pitkäaikaista kiinnittymistä, sillä esimerkiksi asukastyytyväisyyskyselyissä asukkaat saattavat olla tyytyväisiä asuinalueeseensa ja silti valmiita muuttamaan.¹⁶⁷

Tuanin mukaan kiinnittymisen kokemuksen voi, ainakin jossain määrin, kokea myös taiteen äärellä. Kuvan muotoon tallennetun maiseman avulla on yhdessä aistimuistojen avulla mahdollista palata takaisin topofilisen kokemuksen äärelle. Esimerkiksi lempielokuvia tulee katsottua helposti uudelleen ja uudelleen, koska niillä on mahti lumota meidät.¹⁶⁸ Topofilinen kokemus voi esteettisyyden ohella pohjautua myös tilan aiheuttamiin muihin tuntemuksiin. Useissa tutkimuksissa on esimerkiksi todettu kuulumisen muodostuvan paikoissa, joissa olo

¹⁶⁵ Tuan 1990, 31–32.

¹⁶⁶ Tuan 1990, 207; Dale et al. 2011.

¹⁶⁷ Tuan 1990, 99–102 ja 216.

¹⁶⁸ Tuan 2006, 20–23.

tunnetaan mukavaksi ¹⁶⁹. Tuan esittää osuvan vertauskuvan nukkavieruihin vaatteisiin, jotka kuluneisuudestaan huolimatta ovat tutut ja kotoiset – ja siksi niin rakkaat. Samasta syystä kotoisaksi tunnetun asuinalueen vaihto uuteen, vieraaseen, voidaan suhtautua vastahakoisesti.

170

Paikan fyysisistä ominaisuuksista merenranta, laakso ja saari ovat historiassa toistuvasti vedonneet vahvasti ihmisen mielikuvaan ideaalista ympäristöstä ¹⁷¹. Myös Dale, et al. nostavat Tuanin tapaan konkreettiseksi esimerkiksi rannikon, perustellen sen valintaa elinvoimaisuudella (kahden kohtaavan ekosysteemin rajalle muodostuu mielenkiintoisia solmukohtia). Nykyään topofilia voidaan liittää myös sosiaaliseen kestävyYTEEN, sillä sosiaalisesti elinvoimaisten paikkojen on todettu tarjoavan positiivisia kuulumisen kokemuksia. Dale, et al. esittävät, että on olemassa tiettyjä elementtejä, jotka lisäävät esimerkiksi urbaanin ympäristön sosiaalisuutta ja elinvoimaa: istumapaikat, vesielementit, ruokatarjonta. Tällaiset paikat ovat usein rytmikkäitä, monirytmisiä, eläväisiä ja näiden asioiden kautta tuottavat topofilisia kokemuksia. ¹⁷²

Dale et al. tapaustutkimus toimii esimerkkinä paikkaan kiinnittymisen muodostumisesta, jossa kiinnittyminen tapahtuu sekä sosiaalisten että fyysisten tekijöiden kautta. Paikan ja tilan yhdistämisessä on onnistuttu, siten että tila herättää paikkaan kuulumisen. Esimerkkitalassa korostuu paikan monirytmisyys: Erilaiset ryhmät ja toiminnot toimivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja suunnittelusta huolimatta tiiviys yhdessä toimintojen määrän kanssa luo yllätysten ilmapiirin, pitäen näin mielenkiintoa yllä. Tilaa on myös luonnon kiertokululle ja vuotuisen rytmin aiheuttavalle vaihtelulle. Oleellista tilassa on myös jatkuvuus sekä historiallisten viitteiden sisällyttäminen maisemaan. Ihmisten suhde paikkaan ei myöskään rajoitu vain yhteen käyttötarkoitukseen. Tutkimuksen perusteella tiettyjä lähestymistapoja ja konsepteja voidaan hyödyntää luodessa elinvoimaista ympäristöä. Niiden avulla ihmisten on mahdollista luoda paikkaan monipolvinen ja moniulotteinen suhde. ¹⁷³ Elinvoimaisen, kiinnittymisen kokemuksia ruokkivan paikan edellytyksinä voidaan näin ollen pitää niin taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia kuin ekologisia hyödykkeitä, eli monipuolista tarjontaa käyttäjille. Näiden tulee olla myös helposti saavutettavissa.

¹⁶⁹ Ks. esimerkiksi Dale et al. 2014; Lewicka 2011, 210.

¹⁷⁰ Tuan 1990, 99.

¹⁷¹ Tuan 1990, 115-120.

¹⁷² Dale et al. 2014.

¹⁷³ Dale et al. 2014.

Topofilisen kokemuksen sidos paikkaan on moninainen. Se voi perustua joko paikan fyysisiin tai sosiaalisiin ominaisuuksiin, tai molempiin. Toisto ja sitä kautta muodostuva kerroksellisuus lisää mahdollisuuksia muodostaa sidos paikkaan. Toiston tuoma tuttuus lisää myös hyväksyntää ympäristöä kohtaan ja siten kiinnittymisen mahdollisuuksia. Yhtäkkinen kokemus paikasta voidaan tuntea yhtä voimakkaana kuin toistuva kokemus paikkarakkaudesta tai kuulumisesta. Tuanin oppien mukaista topofiliaa ei voi tuntea ilman sidosta paikkaan, sillä Tuanin filosofiassa paikka koettuna ilmiönä on kokemuksen keskiössä ja myös topofilia on, nimensäkin mukaisesti irrottamaton osa paikkakokemuksesta. Sen sijaan esimerkiksi kertaalleen koetun paikan muodostuessa merkityksekkääksi, kiintymys muodostuu suhteessa kokemukseen paikasta, ei niinkään paikkaan itseensä. Myös tarkasteltaessa kiinnittymistä suhteessa paikan sosiaaliseen ulottuvuuteen, vaikuttaa paikkaan liittyvät vuorovaikutteiset suhteet korostuvan kiinnittymisen tuottajana enemmän kuin itse fyysinen paikka.

3.5 Yhteenveto topofiliasta

Topofilian ja paikkaan kiinnittymisen tutkimus on monimerkityksellistä sekä laaja-alaista. Kokemuksen muodostuminen selittyy osin ristiriitaisesti johtuen termien moninaisuudesta ja määritelmien hajanaisuudesta. Topofilian termi kuvaa ihmisen ja hänelle merkityksellisen paikan välistä suhdetta, tunnetta, jota yksilö tuntee tiettyä paikkaa kohtaan. Vaikka kyse on merkittävästä ja syvästä tunnetilasta, ja kokemuksella voi olla tärkeä rooli ihmisen elämässä, se ei silti ole pääasiallinen elämää määrittävä asia. Kontrasti koetun paikkaan kiinnittymisen ja tunteen puuttumisen välillä on havaittavissa erityisesti silloin, kun kyseisen suhteen menettää. Yksilön kokemassa paikkaan kiinnittymisessä voi olla kyse jopa niin luonnollisesta suhteesta, ettei siihen kiinnitetä huomiota ennen kuin suhde muuttuu.

Topofilinen kokemus on aina positiivinen. Muiden paikkaan kiinnittymisen tutkimukseen liittyvien termien merkitys sen sijaan on tutkimukseni perusteella vaihtelevaa. Verrattuna topofilian termiin, nykyinen paikkaan kiinnittymisen tutkimus suhtautuu myös paikan käsitteeseen väljemmin. Tuanin tutkimuksessa topofiliasta korostuu selkeästi paikkaan liittyvät fyysiset ominaisuudet, jolloin paikassa on kyse ennen kaikkea rajatusta alueesta. Paikkaan kiinnittymisen tutkimukseen perustuen taas on olennaista tunnistaa, että paikalla on paitsi fyysinen, myös sosiaalinen, erityisesti paikkaan liittyviin relaatioihin ja vuorovaikutukseen kiinnittyvä ulottuvuus. Lisäksi kysymys on subjektiivisesta ja siten aina myös kulttuurisesti värityneestä kokemuksesta. Sama maisema voi näyttäytyä monella eri tavalla kokijan mukaan, liittyen edellä esitettyihin syihin, sekä siihen, että ihmisen havainto

on aina sidoksissa inhimilliseen mittakaavaan. Havaintoon vaikuttavat muun muassa yksilön aistiherkkyys, mielikuvat sekä muisti, johon kaikki aiemmat kokemuksemme ovat kirjautuneet.

Topofiliaan rinnasteisia, positiiviseen ihmisen ja paikan väliseen suhteeseen viittavia termejä on useita, joista nostan esiin kolme toistuvaa: Paikkakiintymys, paikan taju ja kuulumisen tunne, tai kuuluminen, kuten jälkimmäiseen usein myös viitataan. Paikkakiintymykseen liittyy tyypillisesti yksilön halu pysyä lähellä kiintymyksen kohdetta. Paikan taju taas kuvaillaan juurtumisena tai kodinomaisuutena ilmenevänä. Myös kuulumiseen tunteeseen liittyy vahvasti kotoisan olotilan saavuttaminen. Niin topofilian kuin muiden edellä mainittujen käsitteiden yhteydessä sanaan koti liitettyssä symboliikassa ja merkityksessä on kyse positiiviseksi mielletystä tilanteesta, jossa kyseinen kotona olemisen tunne muodostuu.

Topofilisen tai positiivisen paikkaan kiinnittymisen kokemuksen tunnistamiseen vaikuttaa tutkimusalaan liittyvä termien vaihteleva ja osin päällekkäinen merkitys. Esimerkiksi käsitettä kuulumisen tunne on pidetty jopa niin itsensä selittävänä, eikä sitä ole katsottu aina olevan tarpeen määrittellä tutkimuksissa, mikä on selkeä este keskenään vertailukelpoisen, yhtenäisen tutkimuksellisen tiedon muodostumisen kannalta. Määrittelyn puute estää vertailun ja toisaalta voi nähdäkseni olla myös osasy siihen, että eri termejä on tutkimuksissa tutkittu samoilla kysymyksillä. Esimerkiksi juuri kuulumisen tunnetta käsitellään edelleen usein päällekkäin identiteetin käsitteen kanssa, mikä on ongelmallista, sillä kyse on eri asioista. Identiteetti on jotain, mikä kehittyy jatkuvasti. Kuulumisen tunne puolestaan voi olla yhtäkkinen ja tilapäinen kokemus. Ihminen voi myös tuntea kuuluvansa useisiin paikkoihin yhtäaikaaisesti, eikä kuuluminen välttämättä tarkoita identifioitumista kuulumisen kohteeseen.

Positiivinen paikkaan kiinnittyminen liittyy aina tiettyyn paikkaan tai tilanteeseen, jossa tunne muodostuu. Kokemuksen äärelle on myös mahdollista palata yhdessä aistimuistojen kanssa ja toisaalta kiinnittymistä voidaan herätellä myös kuvien tai taiteen avulla. Niin sosiaalisen kuin fyysisen ulottuvuuden kautta tarkasteltuna positiivisessa kiinnittymisen kokemuksessa korostuvat paikkaan liittyvät inhimilliset relaatiot. Sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta olennainen kiinnittymiseen vaikuttava tekijä on risteävien suhteiden muodostama verkosto, johon liittyy paitsi inhimillinen toiminta myös ei-inhimilliset, luonnon kiertokulkuun liittyvät tapahtumat. Fyysisen ulottuvuuteen liittyen korostuvat jossain määrin sidokset historiaan ja kulttuuriin, jolloin ne sitovat kokijan fyysiseen paikkaan. Keskeistä on myös kokemuksen moniulotteisuus, jolloin kiinnittyminen voi tapahtua usealla eri tavalla. Toistuvuuden voi

tutkimukseni perusteella todeta lisäävän mahdollisuuksia paikkaan kiinnittymisen kokemukselle, toisaalta myös vain kertaalleen koettu paikka voi muodostua tärkeäksi. Siinä tapauksessa kiintymys muodostuu suhteessa kokemukseen paikassa, eli paikkaan liittyvään tilanteeseen, ei niinkään paikkaan itseensä.

4 Affektiivinen ulottuvuus

4.1 Tuntemusten ja tunnelmien tutkiminen paikkakokemuksessa

Affektiivisen ulottuvuuden avulla on mahdollista tarkastella yksilön paikkakokemukseen liittyviä tuntemuksia ja tunnelmia, kuten teen tässä luvussa. Tarkastelen seuraavaksi, miten tuntemukset ja tunnelmat vaikuttavat kuulumiseen, eli sitä, mikä on affektiivisen ulottuvuuden rooli yksilön kuulumisen kokemuksessa. Pyrin muodostamaan kokonaiskuvan siitä, miten kuuluminen ilmenee affektiivisen ulottuvuuden kautta tarkasteltuna.

Estetiikan tohtori Petteri Kummalan mukaan affektiivisuus on sekä kokijaan, kohteeseen että tilanteeseen liittyvä ilmiö. Kummalan mukaan esimerkiksi kaupunkitilan kokemista maisemana ja elettyä tilana ei ole mielekäästi erottaa toisistaan, vaan: ” (...) nämä kaksi tilasuhdetta kietoutuvat toisiinsa ja täydentävät toisiaan.”¹⁷⁴ Yksilön paikkakokemukseen palautettuna kokemukseen paikasta vaikuttavat näin ollen paitsi kokija ja paikka itsessään, myös niiden välinen suhde sekä tilanteeseen kietoutuva affektiivinen ulottuvuus.

Merleau-Pontya mukaileva ajattelu tarjoaa käsityksen tällaisesta kehollisesta havainnosta, joka syntyy koetun paikan ja kokijan sulautuessa yhteen. Kokemuksen keskiössä on ihmisen ruumiillinen havaitseminen. Kulttuurimaantieteen professori John Wylie kiteyttää Merleau-Pontyn fenomenologiaa mukailevan tarkastelutavan mahdollistavan maiseman tarkastelun maailmana, jossa eletään. Maiseman, ja nähdäkseen yhtä lailla myös paikan, voidaan sanoa olevan tässä yhteensulautumisessa muodostuva prosessi, ei niinkään näkemisen tapa vaan ennemmin väline, jonka avulla nähdä. Maisemaa tai paikkaa tarkastellaan osana sitä, eikä siitä erillisenä.¹⁷⁵ Kummalan esimerkki konkretisoi tätä. Hänen mukaansa: "Olemme elämisaailmassa samalla tavoin osallisina kuin sanomme olevamme esimerkiksi parisuhteessa"¹⁷⁶. Tutkimusmielenkiinto ei ole valmiissa paikoissa, vaan paikkojen nähdään muodostuvan ruumiillisen liikkeen, eletyn kokemuksen kautta.

Tarkasteltaessa paikkakokemusta näistä lähtökohdista, huomio tulee siis olla kehollisissa kohtaamisissa, kokemuksissa ja liikkeissä. Wylie kuvaa tätä tutkimuksessa tapahtunutta käännettä huomion siirtymisellä ikään kuin horisontista jalkojen juureen, jossa maisema on

¹⁷⁴ Kummala 2016, 88-91.

¹⁷⁵ Wylie 2007, 149 ja 152.

¹⁷⁶ Kummala 2016, 97.

sekä (ihmistä) koskettava että kosketettava.¹⁷⁷ Tämä kuvaa hyvin sitä miten tutkimussuunta, jossa maisemien tai paikkojen on katsottu muodostuvan visuaalisista lähtökohdista, on saanut rinnalleen tutkimustavan, joka mahdollistaa kosketukseen, tuntuun ja tunteisiin perustuvan paikkakokemuksen tarkastelun.

Tieteellisesti ei-esittävän teoriaksi nimetty tutkimussuunta ymmärtää maailman prosessina, jatkuvan muutoksen alaisena. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti eletty ruumis, ruumiilliset toiminnot sekä ruumiin kautta muodostuva esittävyys. Wylie kuitenkin huomauttaa, että ei-esittävän teoria ei tarkoita antiesittävän teoriaa. Kyse ei siis ole vastausiskusta representaation nojaavaa tutkimusta vastaan, vaan eri tutkimushaarojen on tarkoitus ennemmin täydentää toisiaan.¹⁷⁸ Maantieteilijä Hayden Lorimer täydentää tätä ajatusta viittaamalla ei-esittävän teoriaan sateenvarjoterminä, joka sisältää eri tutkimustapoja tutkia maailmaa, joka on enemmän kuin humaania tai aistillista. Lorimerin mukaan hänen sittemmin enemmän-kuin-esittäväksi nimeämän teorian avulla tutkimusta pystytään paremmin kohdistamaan siihen, mitä muuta kuin representaatio on olemassa. Ei-etuliitettä Lorimer onkin kritisoinut lähinnä haittaavaksi tekijäksi tutkimuksen eteenpäin saattamiseksi.¹⁷⁹

Enemmän-kuin-esittävän teoriassa huomio on Lorimerin mukaan: ” (...) siinä, miten elämä muotoutuu ja ilmenee jaetuissa kokemuksissa, jokapäiväisissä rutiineissa, pakenevissa kohtaamisissa, kehollisissa liikkeissä, esikognitiivisissa sysäyksissä, käytännön taidoissa, affektiivisissa intensiteeteissä, kestävässä haluissa, tavanomaisissa kanssakäymisissä ja aistillisissa järjestäytymisissä”¹⁸⁰. Tavoite ei ole niinkään selvittää asioiden merkitystä ja arvoa tulkitsemalla, arvottamalla ja representaation kautta, vaan tuoda esiin edellä mainittuja ilmentymiä. Kyse on monimuotoisesta tarkastelusta, joka kohdistuu siihen, miten eläminen muodostuu tietyn paikan kautta, siinä tapahtuvissa yksinkertaisissa toiminnoissa, esimerkiksi vihannesten kasvatuksessa tai koiran ulkoilutuksessa. Näissä toiminnoissa näkyy intohimo ja intiimiys, toimijan ja paikan välinen materiaallinen suhde. Toiminnan ja eri prosessien kautta muodostuu paikka, joka ei ole lopullinen vaan jatkuvasti muuttuva. Lorimer on sanoittanut tällaista maisemien tai paikkojen muodostumisen tapaa ”maiseman muodostumiseksi ruumiillisessa toiminnassa”.¹⁸¹

¹⁷⁷ Wylie 2007, 166–167.

¹⁷⁸ Wylie 2007, 149 ja 152.

¹⁷⁹ Lorimer 2005, 83-84.

¹⁸⁰ Lorimer 2005, 84. Lainauksen suomennos Inka Salo

¹⁸¹ Lorimer 2005, 84-85. Suomennos Inka Salo.

Enemmän-kuin-esittävän teorian parissa ihmisruumis nähdään sekä maailman tuottamana että tuotteena. Tutkimuksessa korostuu ihmisen ja maiseman välisen vuorovaikutuksen merkitys ja maailma, joka tarjoaa töitä kaikille aisteille. Näin ajatellen maisema tai paikka ei ole passiivinen tausta tai kokemuksen kohde, vaan jopa pakottaa meidät ajattelemaan ja tuntemaan, kuten kulttuuriperintömaantieteen professori Emma Waterton tuo esiin. Kyse on paikasta, joka herättää kehollisesti koettuja affekteja. Paikan muodostumisen kannalta keskeistä on sen prosessimaisuus. Olennaista paikan muodostumisessa kehollisessa liikkeessä on myös huomioida, että paikka on näin ollen jatkuvasti uudelleen tulkittavissa ihmisen ruumiillisuuden ja kehollisen kokemuksen kautta.¹⁸²

Affektien muodostumisen osalta puhutaan myös tilallisesta ulottuvuudesta, joka prosessina ei ole riippuvainen kognitiosta, vaan sijoittuu esikognitiiviseen eli esitiedolliseen tilaan. Ajattelu perustuu Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin näkemykseen vitalistisesta ontologiasta. Vitalismiin sisältyy käsitys elämään kuuluvasta ei-subjektiivisestä voimasta. Maailma nähdään nopeasti leviävien relaatioiden ja tulemisten tuottamana, muuttavana ja jatkuvana prosessina.¹⁸³ Affektiivinen ulottuvuus on näin esikosketus paikkoihin, muuttuva ja jatkuva. Käsitellen tässä luvussa affektiivisen ulottuvuuden avulla erityisesti affekteja, erottaen ne tunteista, paneutuakseni nimenomaan tuntemusten ja tunnelmien merkitykseen kuulumisen muodostumisessa. Affekteina on näin ollen mahdollista huomioida kaikki se, mikä paikkakokemuksen kehollisessa ulottuvuudessa jää kategorisesti tunteiden ulkopuolelle¹⁸⁴.

Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, kuten Wetherell on todennut, että affektiivisuudessa on kyse enemmän siitä, mitä aistitaan kuin siitä, mitä tiedetään¹⁸⁵. Affektiivisen ulottuvuuden kautta on mahdollista lähestyä paikkakokemusta ja kuulumista esimerkiksi käsitteellisen erottelun kautta. Voidaan puhua vaikkapa *affektiivisestä ilmapiiristä* tai *tunnelmasta*¹⁸⁶ tai *affektiivisistä käytännöistä*¹⁸⁷. Käsitteitä on useita ja esittelen tässä luvussa niistä tutkimukseni kannalta keskeisimmät¹⁸⁸. Jenni Rinteen ja Pia Olssonin mukaan affektiivisuuteen liittyvien käsitteiden kautta on mahdollista tarkastella kehollisten kokemusten merkitystä kulttuurisen

¹⁸² Waterton 2019, 93-96.

¹⁸³ Wylie 2007, 164-165.

¹⁸⁴ Ks. myös Rinne ja Olsson 2020, 339.

¹⁸⁵ Wetherell 2012, 349.

¹⁸⁶ Englanniksi *affective atmosphere*

¹⁸⁷ Englanniksi *affective practise*

¹⁸⁸ Ks. käsitteistä Low 2016, 145; Wetherell 2012, 14-19. Tässä kohtaa on myös tarpeen huomauttaa, että paikkasuhteen tarkastelu teoriatasolla verrattuna kokemuksellisen aineiston hyödyntämiseen voi vaikuttaa sekä käytettyihin käsitteisiin että niistä ja sitä kautta koko tutkimuksesta muodostuvaan tulkintaan.

ymmärryksen ja toimintatapojen muodostajana. ¹⁸⁹ Tutkimuksellisesti voidaan keskittyä esimerkiksi havaittujen affektiivisten laatuojen¹⁹⁰ tarkasteluun tai kokemuksen kuvailun tulkitsemiseen, tiettyä käsitettä hyödyntämällä. Tarkastelen affektiivisen ulottuvuuden kehollisuutta tarkemmin luvussa 4.2.

Antropologian ja ympäristöpsykologian professori Setha Low on perustellut affektitutkimusta toteamalla, että emootioiden käsittely ei yksistään riitä tarkastelemaan, miltä paikat tuntuvat tai miten tunne paikasta vaikuttaa ihmisen paikkasuhteeseen. Molempien osa-alueiden huomioiminen osana paikan tutkimusta on keskeistä. ¹⁹¹ Maantieteen professori Nigel Thriftin mukaan affekteista on tullut keino ymmärtää kaupunkeja, ja kaupunkitiloja suunnitellaan affektiivinen vuorovaikutus huomioiden yhä enenevässä määrin. Kaupungeissa oletetaan olevan elämän tuomaa kuhinaa¹⁹², niiden oletetaan olevan luovia ympäristöjä ja ylipäättään tarjoavan mahdollisuuksia toiminnalle, josta on hyötyä kaupungin menestymiselle. Thrift vertaakin affekteja kaupungille välttämättömään kunnallistekniikkaan: Ne kuuluvat urbaaniin elämään antamalla sen toiminnalle perusedellytykset. ¹⁹³

Thriftin vertauskuva affektien välttämättömyydestä toistuu myös Massumin ajatuksessa siitä, että affektiivisuus on osa jokaista tapahtumaa ¹⁹⁴. Low nostaa Thriftin tavoin esimerkiksi kaupunkielämän kuhisevine katuineen ja huomauttaa rakennetun ympäristömme tuottavan affekteja ja tunteita, mutta myös affektien tuottavan kaupunkitilaa ¹⁹⁵. Paikkakokemuksessa vaikuttaa näin ollen olevan kysymys vuorovaikutteisesta eli vastavuoroisia vaikutteita tuottavasta ja myös kertautuvasta prosessista, joka elää ja muuttuu kaiken aikaa. Siinä ympäristö vaikuttaa kokijaan, mutta myös kokijassa heränneet tuntemukset ja tunnelmat vaikuttavat edelleen ympäristöön ja sitä kautta myös muiden kokemuksiin. Käsittelen tunnelmia tarkemmin luvussa 4.3 ja palaan affektiivisen ulottuvuuden prosessimaisuuteen luvussa 4.4.

Affektiivinen ulottuvuus on keskeinen osa paikan kokemisen ja kuulumisen tutkimusta. Se vaikuttaa kokemukseen paikasta siinä missä kokemukseen vaikuttavat myös kokija, paikka ja heidän välisensä suhde. Affektiivista ulottuvuuden näkökulmasta kokemuksen paikka, ja siten

¹⁸⁹ Rinne ja Olsson 2020, 311.

¹⁹⁰ Affektiivisen laadun käsitettä käyttää esimerkiksi Kummala, ks. Kummala 2017, 5.

¹⁹¹ Low 2016, 145-146. Ks. myös Häyrynen 2021, 3.

¹⁹² Suomennos Inka Salo. Thrift käyttää tässä kohtaa englanninkielistä sanaa buzz, joka virallisemmin suomennetaan esimerkiksi substantiivina humina tai surina.

¹⁹³ Thrift 2004, 58 ja 68.

¹⁹⁴ Massumi 2019, 111.

¹⁹⁵ Low 2016, 154.

myös kokemus itse, ovat jatkuvasti alttiita muutokselle. Erityisen keskeistä paikkakokemuksen muodostumisessa on ihmisen ja paikan välinen vuorovaikutus, jossa ihminen ja paikka kohtaavat vastavuoroisessa vaikutuksessa vaikuttaen toinen toisiinsa. Tähän liittyen affektiivisen ulottuvuuden osalta on olennaista muistaa, että affektien vaikutus kokijaan peilautuu kokijan kautta takaisin paitsi ympäristöön, myös edelleen muihin ihmisiin. Vaikka affektiivinen ulottuvuus on aina ollut osa myös urbaania paikkakokemusta, nykytiedon valossa sen huomioon ottaminen on nähdäkseni jopa välttämätöntä. Tutkimuksellisesti keskeistä on tarkastella erityisesti sitä, miten kokemus muotoutuu tuntemusten ja tunnelmien kautta, niin sanotussa kehollisessa vuorovaikutuksessa paikan kanssa. Konkretian tasolla tarkastelun kohteena voi olla esimerkiksi se, miten ihmisen paikkasuhde muodostuu paikassa liikkuesssa tai miten ihminen itse kuvailee kehollista kohtaamistaan paikan kanssa ja sen vaikutuksia kokemukseen.

4.2 Affektiivinen ulottuvuus kehollisena kokemuksena

Paikan tulkinta muodostuu kokijan ja kohteen vuorovaikutuksessa, paikan affektiivista ulottuvuutta tarkasteltaessa siis ihmisen ja paikkaan kytkeytyvien affektien kohdatessa. Affektien kehollinen kokeminen on affektien tulkintaa ja kytkeytyy paitsi tilanteen myös tulkitsijan ominaisuuksiin. Havaitsemisen kannalta tilanteessa korostuvat ruumiilliset lähtökohdat, sillä vain ruumiillisina olentoina kykenemme tekemään arvioita maailmasta ¹⁹⁶. Pauline von Bonsdorff käsittelee maisemaa kehollisena kokemuksena todeten kohtaamisen tapahtuvan ensisijaisesti kehon kautta ja vaativan liikkumista. Tämä näkemys pätee myös paikan kokemiseen affektiivisen ulottuvuuden käsitettä tarkastellessa. Olennaista on myös, että yksittäisessä kehollisessa kokemuksessa todellistuvat aina vain osa subjektiin ja paikkaan sidotuista ominaisuuksista ja mahdollisuuksista. Näin kohdattuna paikka ilmenee aina ikään kuin versiona, jossa sen hetkinen havaintomme on vain yksi osa paikan prosessia. ¹⁹⁷

Kuten Emma Waterton muistuttaa, enemmän-kuin-esittävä näkökulma tarkoittaa, että myös meidän tutkijoiden täytyy olla valmiita vuoropuheluun, sillä vuorovaikutteisuus on kaksisuuntaista ¹⁹⁸. Kyse on siis myös siitä, miten sallimme affektiivisen ilmapiirin vaikuttaa meihin ja tulla koetuksi. Petteri Kummala kuvailee tätä toteamalla, että affektiivisuus perustuu

¹⁹⁶ Bonsdorff 2000, 166-169.

¹⁹⁷ Bonsdorff 1996, 26-28.

¹⁹⁸ Waterton 2019, 96.

ruumiillisuuden ja aistimellisuuden yhteistoimintaan sekä virittyneisyyteen¹⁹⁹. Ruumiin ja aistien yhteistyö on edellytys affektiivisten laatuojen havaitsemiselle.²⁰⁰ Kummala käsittelee ihmisen kykyä virittyä nivoen yhteen tunnistamisen, sitoutumisen ja yhteenkuuluvuuden niin sanotuksi syvemmäksi virittyneisyydeksi. Hänen mukaansa: ”Ruumiillisuus, havaitseminen, aistimellisuus sekä virittyneisyys luovat perustan affektiivisuudellemme – avoimuudelle ja alttiudelle suhteessa maailmaan.”²⁰¹ Waterton käsittelee hieman vastaavaa teemaa hyödyntämällä termiä kapasiteetti. Affekti voi joko hyödyntää tai olla hyödyntämättä ihmiseen kiinnittymätöntä kapasiteettia. Affektiivinen ulottuvuus on osin näkymätön, mutta voi olla kokonaan aistittavissa kapasiteettia hyödyntämällä.²⁰² Tähän liittyy paitsi kokijan subjektiiviset ominaisuudet myös kokemuksen subjektiivinen luonne. Se mikä ilmenee toiselle affektiivisuuden kautta positiivisena kokemuksena, ei välttämättä ole sitä toiselle.²⁰³

Maisemantutkimuksen tohtori Ilona Hankonen on kritisoinut väitöskirjassaan affektiivisuuden ilmenemisen prosessin kuvaamista vuorovaikutuksen käsitteellä, perustellen ilmiön olevan monimuotoisempi kuin tarkoituksenmukainen vuorovaikutus²⁰⁴. Kritiikki on mielestäni perusteltua väärinymmärrysten välttämiseksi. Haluankin korostaa, että tarkoitan vuorovaikutuksella nimenomaan vastavuoroista vaikutusta, jossa kaksi eri elementtiä, kuten ihminen ja paikka vaikuttavat toisiinsa. Kuten Hankonen tuo väitöskirjassaan hyvin ilmi, vuorovaikutuksen termi yhdistetään usein arkikielessä tarkoitukselliseen viestintään, mistä nähdäkseni affektiivisuudessa ei välttämättä ole kyse.

Margaret Wetherellin näkemyksen mukaan affektiivisuudessa on kyse yhtä lailla paitsi aisteista myös niihin liittyvästä herkkyydestä. Yhdessä kehon eri osien ja toimintojen, kuten kasvon lihasten ja sydämen sykkeen kanssa aistit herkkyyksineen muodostavat affektiivisen kuvion.²⁰⁵ Palaan affektiivisen kuvion käsitteeseen tarkemmin luvussa 4.4. Aisteihin ja kehollisuuteen liittyvää herkkyyttä on tutkittu affektiivisen ulottuvuuden yhteydessä esimerkiksi affektiivisen responssin käsitteen kautta, kuten Laurajane Smith ja Gary Campbell, jotka käsittelevät aihetta kulttuuriperinnön tutkimuksen yhteydessä. He esittävät, etteivät ihmisten reaktiot välttämättä tapahdu suunnittelemattomasti tai kontrolloimattomasti,

¹⁹⁹ Virittyneisyydellä Kummala selventää viittaavansa Heideggerin filosofiaan liittyvään termiin, joka kuvaa sekä ajankuvaa että muita, olemassaoloa taustoittavia ja inhimilliseen kokemukseemme vaikuttavia piirteitä.

²⁰⁰ Kummala 2017, 5. Ks. myös Kummala 2016, 88–89 ja 182.

²⁰¹ Kummala 2016, 106–113. Ks. myös Kummala 2017 5-6.

²⁰² Waterton 2019, 94-97. Alunp. Anderson 2006, 735-737.

²⁰³ Ainiala ja Olsson 2019, 11.

²⁰⁴ Hankonen 2021, 48-50.

²⁰⁵ Wetherell 2012, 10.

viitaten kulttuuriperintökohteiden järjestettyyn luonteeseen. Esimerkiksi museonäyttelyiden suunnittelijat voivat hakea tiettyä reagoitapata näyttelyä järjestäessään. Responssi on riippuvainen kokijan ja paikan monipolvisesti vuoropuhelusta, johon vaikuttavat paitsi kokijan henkilökohtaiset ominaisuudet myös kokijan tilanteeseen liittämä sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti.²⁰⁶

Vastaavaa suunnitelmallisuutta ja kehollisen kokemuksen hyödyntämistä sovelletaan myös kaupunkiympäristön²⁰⁷ suunnittelussa. Smithin ja Campbellin mukaan affektiivinen responssi on riippuvainen nimenomaan subjektin kyvyistä, ja he esittävät myös mielenkiintoisen näkemyksen siitä, että tätä kykyä voi kehittää kuten tunneälyä²⁰⁸. On tärkeää tiedostaa, miten paikkaan liittyvän vuorovaikutuskokemuksen suunnitteleminen tai suunnittelematta jättäminen voi vaikuttaa paikan kokemiseen. Kulttuuriperinnön tutkimuksen yhteydessä keskiöön on jo noussut aiheen myötä erityisesti kulttuuriperinnön aktiivinen rooli vaikuttajana, mikä on nähdäkseni keskeistä huomioida yhtä lailla myös kaupunkiympäristön kokemisessa, paikkoja suunnitellessa²⁰⁹. Toisaalta merkityksellistä on huomioida myös kokijaan liittyvä affektiivinen responssi sekä kokijan mahdollisuudet kehittää affektiiviseen responssiin liittyviä kykyjään.

Affektiivisessä ulottuvuudessa aktiivisuus tarkentuu sekä affektin että kokijan ominaisuudeksi, joka vaikuttaa affektiivisen ulottuvuuden tapauskohtaiseen tulkintaan ja todentumiseen²¹⁰. Toisin sanoen aktiivisuudella on keskeinen rooli kokemuksen voimakkuuden määrittämisessä. Wetherellin mukaan affektin luonteeseen kuuluu lähtökohtaisesti aktiivisuuden ja epäaktiivisuuden vuorottelu. Yhdessä ne muodostavat ikään kuin aaltomaisen liikkeen, jossa affektiivisuus hetkittäin ilmenee ja sitten taas katoaa. Kokijaan liittyen aktiivisuus viittaa siihen, onko paikkakokemuksen affektiivinen ulottuvuus huomion keskiössä, jolloin tiedostamme sen ja se ilmenee, kuten kuvattu aaltoliike-esimerkin avulla. Affektiivisuus on kuitenkin aina taustalla, sillä sosiaaliseen vuorovaikutukseen eli tässä tapauksessa ihmisen kokemukseen kuuluu väistämättä myös kokemuksen kehollinen luonne. Paikkakokemukseen liittyvä affektiivinen ulottuvuus on kuitenkin aktiivisesti

²⁰⁶ Smith ja Campbell 2015, 443–446.

²⁰⁷ Ks. esimerkiksi Thrift 2004, 58 ja 68.

²⁰⁸ Smith ja Campbell 2015, 444–446 ja 455.

²⁰⁹ Ks. esimerkiksi Wetherell et al. 2018, 10 ja 16–17.

²¹⁰ Wetherell 2012, 8–9; Kummala 2016, 137–138; Rinne ja Olsson 2020, 335–338.

tulkittavissa vain, jos olemme sille avoimia ja kykeneväisiä kiinnittämään siihen huomiota. Muutoin se ikään kuin katoaa tietoisuudesta, jäädessä ilmentymättä, taustalle.²¹¹

Kummalan mukaan: ” (...) kaupunkilaisten oma aktiivisuus on keskeinen tekijä affektiivisen siteen ja paikan syntymiselle”²¹². Samaan päätyy tutkimuksessaan väitöskirjatutkija Krista Willman, joka korostaa erityisesti paikan fyysistä haltuun ottamista ja toimintaan osallistumista paikkaan kiintymisen kehollisia merkityksiä muodostavana tekijänä²¹³. Edellä mainitut tutkijat ovat yhtä mieltä myös siinä, että elämään liittyviemme merkityksellisten ja merkityksettömien paikkojen moninaisuus muokkaavat suhtautumistamme. Kummalan mukaan: ” (...) elämismaailmamme paikat virittävät alttiuttamme paikoille”²¹⁴. Toisin sanoen elämämme matkan varrelle mahtuneet paikat vaikuttavat aina seuraavaan paikkakokemukseen ja olemme ”alttiimpia” niille paikoille, joissa on meille ennestään tuttuja piirteitä. Kummala viittaa tähän ihmisen sisäisen ja ulkoisen maailman liukumisella päällekkäin. Suhde paikkaan muodostuu näin hänen mukaansa: ” (...) tunnistamisesta, sitoutumisesta ja yhteenkuulumisesta”.²¹⁵

Kummala lähestyy aktiivisuuden käsitettä myös tarkastelemalla olemisen tilaa esteettisen kokemisen yhteydessä. Hänen mukaansa affektiivisuus on kokemisen kannalta keskeinen olemisen tila, yhdessä ruumiillisuuden ja virittyneisyyden kanssa²¹⁶. Olemisen tila -käsite kuvaa mielestäni erinomaisesti sitä, miten affektiivinen ulottuvuus on lähtökohtaisesti aina läsnä kokemuksessa, ikään kuin passiivisesti, vaikkei sen vaikutus kokemukseen aina todentuisi. Rinteen ja Olssonin tutkimuksessa nousee myös esiin affekteihin liitetty aineellisuuden toimijuus. Esimerkiksi tietynlainen arkkitehtuuri voi herättää meissä affektiivisia kokemuksia, jolloin voidaan ajatella, että rakennuksilla olisi omaa toimijuutta, joka vaikuttaa kokijaan.²¹⁷

Yhden ja mielestäni myös erittäin kiinnostavan näkökulman affektiivisuuteen kehollisena kokemuksena tarjoaa myös ympäristöestetiikan ja kirjallisuuden tutkija Virpi Kaukio, joka käsitellessään mielikuvamaisemia nostaa esiin kuvittelukyvyyn kuudentena aistina.²¹⁸ Yksilön

²¹¹ Wetherell 2012, 8-9.

²¹² Kummala 2016, 137.

²¹³ Willman 2015, 40-41.

²¹⁴ Kummala 2016, 137.

²¹⁵ Kummala 2016, 137-138. Ks myös Willman 2015, 38-41.

²¹⁶ Kummala 2017, 6.

²¹⁷ Rinne ja Olsson 2020, 335-338. Rakennusten toimijuus häivyttää subjektin ja objektin välistä erottelua, kuten Rinne ja Olsson myös toteavat.

²¹⁸ Kaukio 2008, 115-116.

kuvittelukyky lisää keholliseen kokemukseen vielä yhden, ennustamattoman muuttujan. Kaukion mukaan: ”Kuvittelu rakentaa yhtenäisyyttä havaittujen elementtien välille, täyttää aukkoja ja kuroo katkoksia yhteen”²¹⁹. Tästä näkymättömästä, mutta kuvittelukyvyyn avulla näkyväksi tulevasta yhtenäisyydestä tulee mieleeni verkkomainen rakenne, ikään kuin asioiden kudelman. Kaukio jatkaa kuvittelun voiman pohjaavan yksilön elettyihin kokemuksiin: ”Pystymme synnyttämään mielikuvia ja kokemaan toisia todellisuuksia, koska meillä ihmisinä on kokemusta havaitsemisesta. Kuvittelukyky toimii tässä samoin kuin tilanteessa, jossa esimerkiksi näkökyky tekee kokemuksesta moniaistisen”²²⁰. Kaukio esittää kyvyn kuvitella olevan yksi ihmisen tärkeimmistä taidoista, joilla laajentaa ja syventää tehtyä havaintoa. Olen tässä samaa mieltä, sillä mielikuvituksen voima rakentaa toisia maailmoja esimerkiksi kirjallisuutta esimerkkinä käyttäen voidaan helposti todeta olevan lähes rajaton. Kuvittelukyky vaikuttaa siis väistämättä myös yksilön kuulumisen kokemukseen. Kaukio puhuu myös näkemisestä ikään kuin horisontin yli. Kuvittelukykyä omaavalla ihmisellä näkymä ei rajoitu siihen mitä fyysisesti on näkökentässämme, vaan sitä täydentää ja rikastuttaa henkilön mielikuviutus.²²¹

Useat tutkijat käsittelevät fiktion merkitystä ja mielikuvia osana ympäristön tarkastelua. Esimerkiksi Yrjö Sepänmaa toteaa mielikuvituksella olevan voimaa luoda paikkoja, joita sellaisenaan ei ole edes olemassa. Hänen mukaansa pienikin fyysinen tila voi mielikuvituksen avulla tulla avaraksi mielentilaksi.²²² Kaukio nimittää fiktion roolia ympäristön ”kertomukselliseksi ulottuvuudeksi”, ja hänen mukaansa: ”Ympäristön kuvitteellisen kerrostuman kohtaaminen on tahdon asia”²²³. Estetiikan tutkija Anne-Mari Forssin mukaan paikan kokemisessa on kyse myös mielikuvasta ja hän toteaa paikan ja mielikuvan olevan paikkakokemuksessa erottamattomat. Forss toteaa mielikuvien luonteeseen kuuluvan myös prosessuaalisuus: Ne muovautuvat edelleen tietoisuutemme lisääntyessä. Myös toiston määrä vaikuttaa mielikuviin niitä monipuolistaen.²²⁴ Myös sosiaalitieteilijät Shanti Sumartojo ja Sarah Pink avaavat kuvittelukyvyyn liittyvän olennaisesti esimerkiksi tunnelman tulkintaan. He liittävät kuvittelukykyyn mahdollisuuden vaikuttaa vastavuoroisesti myös tunnelman luonteeseen ja toteavatkin tunnelman olevan jatkuvasti uudelleen muodostuva elementti.²²⁵

²¹⁹ Kaukio 2008, 115.

²²⁰ Kaukio 2008, 116.

²²¹ Kaukio 2008, 115-116.

²²² Sepänmaa 2006, 85-86.

²²³ Kaukio 2008, 112-113.

²²⁴ Forss 2007, 100-103.

²²⁵ Sumartojo ja Pink 2019, 4.

Ihmisen kohdatessa affektiivisen ulottuvuuden syntyy kehollinen tulkinta, joka on riippuvainen ihmisen valmiuksista kohtaamisen hetkellä. Tulkintaan vaikuttavat lähtökohtaisesti ihmisen ruumiillisuus ja aistimellisuus. Lisäksi on olennaista huomioida kehollisuuteen liittyvä virittyneisyys, joka säätelee ihmisen avoimuutta ja alttiutta tilanteen tulkinnalle. Myös ruumiin kyky vaikuttaa ja kyseisen kyvyn kehittäminen voivat vaikuttaa olennaisesti affektiivisen ulottuvuuden tulkintaan, ja lisäksi on huomioitava ihmisen kuvittelukyky. Kuvittelukyky voi tehdä tulkinnasta entistä monipolvisemmän, sillä sen avulla kokijan on mahdollisuus laajentaa ja syventää havaintojaan lähes rajattomasti luomalla paikkaan kytkeytyvää tarinaa. Affektiivisuus kehollisena kokemuksena on lähtökohtaisesti luonteeltaan vuorovaikutteinen ja kyse on lopulta siitä, miten tilanteen eri elementit nivoutuvat yhteen ja tulevat ihmisen tulkitsemaksi yhtenä kokonaisuutena. Ihmismieli ja -ruumis toimivat ikään kuin affektiivisen ulottuvuuden peilinä todentaen affektiivisiä laatuja, jotka on sidottu tilanteen sen hetkisiin vaikuttimiin.

4.3 Tunnelma käsitteellisellä tasolla

Affektiivinen ilmapiiri tai tunnelma²²⁶ tarkoittaa subjektin ja objektiin sidottua, jatkuvassa liikkeessä olevaa suhdetta. Kyse ei ole asiasta, joka voidaan irrottaa jokapäiväisestä elämän kokemuksista vaan jatkuvasta, muuttuvasta tilanteesta, jossa elämme.²²⁷ Kummala toteaa tunnelman olevan: ” (...) yksi elämismaailmakokemuksemme perustava ulottuvuus ja keskeinen näkökulma tarkasteltaessa esimerkiksi maisemakokemusta, arkkitehtonisia tilaratkaisuja ja kaupunkitilaa”²²⁸. Tällä hän perustelee tunnelmista puhumisen tärkeyttä sekä niiden analysoinnin ja käsitteellistämisen merkitystä tunnelmien tutkimiseksi. Tunnelmat ovat myös keino nostaa kokemuksen affektiivisuus tarkastelun keskiöön, sillä kyse on ennen kaikkea affektiivista ilmiöistä.²²⁹

Sumartojo ja Pink kuvailevat tunnelmaa tarkemmin tiettyjen tunteiden, hetkellisyyden, liikkeen, muistin ja materiaalisen sekä ei-materiaalisen ympäristömme sekä kanssaihminen yhdessä muodostamaksi ominaisuudeksi. Sen tulkittamisessa on kyse ennen kaikkea paitsi virittäytymisestä, myös niiden elementtien huomioimisesta, jotka määrittelevät tunnelman.

²²⁶ Affektiivinen tunnelma -suomennosta käyttävät esimerkiksi Rinne ja Olsson 2020, 329-334.

²²⁷ Sumartojo ja Pink 2019, 35.

²²⁸ Kummala 2016, 139-140.

²²⁹ Kummala 2016, 139-141.

Tunnelmat eivät itsessään voi saada kokijaa tuntemaan tietyllä tavalla, vaan kyse on ihmisen ympäristöönsä kohdistamasta kokonaistulkinnasta.²³⁰

Kummala on määritellyt tunnelman koetuksi tilaksi. Hän käyttää sumua tunnelman metaforana ja kuvailee sitä seuraavasti: ” (...) se pikemminkin levittäytyy kuin hahmottuu tarkkarajaisesti ja kohdentuu spesifisti.”²³¹ Näin kuvailtuna hahmotan tunnelmaan liittyväksi kyvyn sijoittua paikkaan siten, että se voi muuttaa muotoaan minä hetkenä hyvänsä. Samoin on todennut myös Margaret Wetherell, jonka mukaan affektiivisuudella on myös useita yhteyksiä ja ilmenemisen tapoja. Hän kuvailee tunnelman ominaisuuksiin kuuluvan yhtä lailla niin sanottu näkymätön toimijuus²³² ja kesyttämättömyys.²³³ Tunnelman ominaisuuksista vaikuttaa eri tutkimuksissa korostuvan myös muuttuvuus, millä voi olla merkittävä vaikutus myös kuulumiseen kokemukseen. Esimerkiksi Rinteen ja Olssonin tutkimuksessa muutos ilmapiirissä vaikuttaa kuulumiseen siten, että aiemmin tuttu alue koetaankin muutosten jälkeen ilmapiiriltään vieraana.²³⁴

Sumartojon ja Pinkin mukaan tunnelman avulla voidaan ilmaista paitsi kokemusta, myös sitä miltä kokemus aistillisesti tuntuu sekä sitä, mitä ajatuksia ja tuntemuksia edellä mainitut herättävät. Kokemuksen tarkastelun kannalta merkitystä on erityisesti sillä, minkälaisissa olosuhteissa tunnelma ilmenee ja miten tätä ilmenevää tunnelmaa kuvaillaan. Kuvailu voi myös muotoutua uudelleen ja siten vaikuttaa kokemukseen. Kysymys ei ole siis vain siitä, miltä paikka tuntuu, vaan tunnelma kertoo myös paikan merkityksestä. Se voi myös ikään kuin lipua ajassa ja toisaalta säilyä tietyssä paikassa, vaikka aikaa kuluu. Tunnelman avulla paikkaan liittyvät tunteet kiinnittyvät materiaaliseen ympäristöön.²³⁵

Tunnelman todentumiseen liittyy vahvasti osallisuus. Tunnelmat eivät itse määrittele itseään vaan muodostuakseen tietynlaiseksi vaativat aina kokijan. Tietylle tunnelmalle voidaan myös virittäytyä vain tietyssä ympäristössä tai olosuhteissa, mikä tarkoittaa, ettei tunnelmaa voida erottaa tulkinnan kehyksestä. Edelleen siinä missä tunnelma edellyttää kokijan tullakseen määritellyksi, kokija määrittelee samalla tunnelman merkityksen. Tämä tarkoittaa, että tunnelma voi jäädä hyvinkin vähämerkityksiseksi kokijan mukaan, tai toisaalta eri

²³⁰ Sumartojon ja Pinkin 2019, 4-6 ja 35.

²³¹ Kummala 2016, 142.

²³² Wetherell käyttää tässä kohtaa sanaa ”virtual”. Suomeksi Inka Salo.

²³³ Wetherell 2012, 59-60. Ks. myös Sumartojon ja Pinkin 2019, 2.

²³⁴ Rinne ja Olsson 2020, 319-320. Ks. myös Ainiola ja Olsson 2021, 19-20.

²³⁵ Sumartojon ja Pinkin 2019, 2-6 ja 16.

olosuhteissa saada paljon suuremman merkityksen.²³⁶ Kummalan mukaan: ”Tunnelman kokiessamme koemme siten samalla itsemme tunnelmassa”²³⁷. Tunnelma ei ole kuitenkaan edellytys toiminnalle, ennemminkin se antaa sille mahdollisuudet. Vaikka koemme tiettyssä hetkessä ja paikassa esimerkiksi lämmintä tunnelmaa, joka houkuttelee pysähtymään ja osallistumaan tilanteeseen pidemmäksikin aikaan, emme välttämättä kuitenkaan vastaa tähän mahdollisuuteen pysähtymällä.²³⁸

Tunnelmassa on kyse aina subjektiivisesta kokemuksesta, sillä tullessaan koetuksi, affektiivinen ulottuvuus on saavuttanut ihmiskehon. Ainiala ja Olsson tarkastelevat tutkimuksessaan ihmisille merkityksellisiä, voimaannuttavia paikkoja. Tutkimuksessa paikan voimaannuttava ominaisuus liitetään usein nimenomaan tunnelmaan ja koettu voimaannuttava eli merkityksellinen tunnelma voi olla hyvinkin vaihteleva, vaihdellen esimerkiksi kiireisen kaupungin tunnusta luonnon rauhoittaviin elementteihin.²³⁹ Kokemus affektiivisesta ilmapiiristä voi useiden tutkijoiden mukaan olla myös kollektiivinen. Ainiala ja Olsson tunnistivat affektiivisuuden olevan paitsi kerroksellista, myös sekä yksilöllisesti että kollektiivisesti koettua²⁴⁰. Sumartojo ja Pink puolestaan kuvailevat, että tunnelman havaitsemisessa kyse voi olla yhtä lailla jaetusta kokemuksesta ja jaetusta tulkinnasta, jossa useat paikkaan yhtäaikaaisesti kiinnittyvät tahot vaikuttavat affektiiviseen ilmapiiriin²⁴¹.

Olemme jatkuvasti alttiita tunnelman vaikutuspiirille ja yksi siihen liittyvä haastavuus on kyetä tekemään tulkintaa ja havaintoja myös ikään kuin affektiivisen ilmapiirin läpi. Olemassaolomme affektiivisessä ilmapiirissä vaikuttaa toisin sanoen väistämättä kokemukseemme paikasta. Vaikka tunnelma ei olisi juuri tietyllä hetkellä kokemuksen keskiössä, on tärkeää huomioida sen vaikutuksen merkitys kokemuksen tulkintaan ylipäätään. Tämä liittyy myös tunnelmia käsittelevän tutkimuksen tekemiseen. Sumartojon ja Pinkin mukaan tunnelmia tulee tarkastella kolmelta kantilta, yhdessä tai erikseen. Ensinnäkin sisältäpäin, jolloin tarkastelun keskiössä on se, miten tutkijat itse ja muut ihmiset elävät ilmapiirissä. Tässä korostuu kokemuksen välitön reflektointi sekä erityisesti autoetnografinen tutkimuksen tekotapa. Toiseksi tarkastelun kohteeksi nousee se, mitä tunnelmasta tiedetään, mikä taas edellyttää kokemuksen representaatiota ja korostaa erityisesti kokemuksen

²³⁶ Sumartojo ja Pink 2019, 3-7 ja 15; Ks. myös Kummala 2016, 141-144.

²³⁷ Kummala 2016, 143.

²³⁸ Kummala 2016, 143.

²³⁹ Ainiala ja Olsson 2021, 28-29.

²⁴⁰ Ainiala ja Olsson 2021, 19-20.

²⁴¹ Sumartojo ja Pink 2019, 39-40.

analysointia tapahtuman jälkeen. Kolmanneksi asioita tulee Sumartojon ja Pinkin mukaan tarkastella ikään kuin tunnelman kautta. Tällöin tunnelmaa hyödynnetään käsitteenä, jolloin sitä voidaan tarkastella esimerkiksi yhtenä paikkakokemuksen osa-alueena, mikä taas mahdollistaa paremmin eri prosessien tutkimisen ja ymmärtämisen.²⁴²

Tutkittaessa paikkakokemusta tunnelman kautta on mahdollista tutkia tarkemmin tunnelman merkitystä esimerkiksi osana kaupunkiympäristön kokemista ja siten nähdäkseen myös paikkaan kuulumista. Eri tutkijat ovat tarkastelleet tunnelman avulla kokemukseen liittyviä vaikeammin määriteltäviä ilmiöitä, kuten esimerkiksi sään, valon tai vuodenaikojen tai niiden vaihtelun merkitystä kokemukseen. Eri tarkastelunäkökulmia voi ja usein hyödynnetäänkin samassa tutkimuksessa.²⁴³

Von Bonsdorff kuvailee tunnelmaa seuraavasti: ”Tunnelma ei ole kuin tasaisesti yksivärinen kangas vaan täynnä hahmoja, tapahtumia, liikettä”²⁴⁴. Tämä kiteyttää mielestäni erinomaisesti sen monipolvisuuden, vaihtelevuuden ja vastavuoroisen vaikutuksen, mikä liittyy paitsi tunnelmaan, myös tunnelman ja paikan suhteeseen. Tunnelma eli affektiivinen ilmapiiri on erottamaton osa paikan kokemista, eikä sitä toisaalta voida erottaa paikasta, jossa se koetaan. Sen ominaisuuksiin kuuluvat niin jatkuva liike kuin muuttuvuus. Tunnelman huomioiminen osana paikan kokemista on välttämätöntä, mutta edellä mainittujen ominaisuuksien vuoksi myös haastavaa. Yhtä lailla haastavaa, ellei mahdotonta, on yrittää tehdä tulkintoja tunnelmaa huomioimatta, sillä olemme lähtökohtaisesti kokijana aina osa affektiivista ilmapiiriä. Tunnelmassa on kyse kokemuksesta, joka voi olla niin yksilöllinen kuin kollektiivinen. Sen avulla paikkaan liittyvät tunteet kiinnittyvät materiaaliseen ympäristöön. Kiinnittymisestä huolimatta tunnelma on erityisen altis muutoksille ja esimerkiksi aiemmin tuttu paikka voikin muuttua yhtäkkiä täysin vieraaksi muutoksen myötä.

4.4 Affektiivinen ulottuvuus prosessina

Affektiivinen ulottuvuus on monikerroksinen ja muodostuu prosessimaisesti. Margaret Wetherell esittää affektiivisuuden muodostavan kuvioita, jolloin yksittäinen kuvio rakentuu aistikokemusten, materiaalien ympäristön ja kulttuuristen merkityksellistämisten vastavuoroisessa vaikutuksessa. Wetherellin mukaan affektien tarkastelu nimenomaan

²⁴² Sumartojo ja Pink 2019, 10-12 ja 36-41.

²⁴³ Kummala 2016, 144-146; Kummala 2017, 7; Rinne ja Olsson 2020, 329-334; Sumartojo ja Pink 2019, 10-12.

²⁴⁴ Bonsdorff 2000, 166.

kuvioina on keskeistä affektitutkimukselle.²⁴⁵ Jälkimmäisen eli kulttuurisen merkityksenannon, kuten nimettyjen tunteiden poistaminen kuviosta Brian Massumin ajattelua mukailleen toki pienentää kuviota, muttei nähdäkseni poista sen olemassaoloa. Kulttuurillinen merkityksellistäminen on vain yksi osa kuviota, toki itsessään merkittävä sellainen. Ainialan ja Olssonin tutkimuksen mukaan esimerkiksi silloin kun paikka saa ihmisen tuntemaan olonsa turvalliseksi, toisin sanoen, kun paikka heidän tutkimuksensa mukaisesti toimii voimaannuttavana, ovat affektiivisen kuvion kolme osa-aluetta (ruumiillinen kokemus, ympäristö ja merkityksellistämisen) harmoniassa keskenään²⁴⁶.

Jenni Rinteen ja Pia Olssonin kaupungin merkitykselliseksi tekemisen prosesseja käsittelevän tutkimuksen mukaan affektiivinen kuvio voi yksilön näkökulmasta liittyä yhtä lailla yhtäkkiseen, hetkelliseen kuin esimerkiksi toistuvaan kokemukseen. Samoin esittävät useat eri tutkijat. Rinne ja Olsson tunnistavat affektiivisten kuvioiden olevan osa arkista elämää. Ne liittyvät monikerroksisesti osaksi arkipäiväämme ja toisaalta niiden avulla muodostetaan pidempiaikaisia suhteita paikkoihin, ikään kuin elämän rakennuspuita.²⁴⁷ Hetkellisyys sekä toisteisuus on mielestäni selkeästi ymmärrettävissä tarkasteltaessa affektiivisten kuvioiden kohtaamisia ja kuvioiden kehittymistä ylipäätään. Yksittäinen affektiivinen kuvio lähtee kehittymään heti muodostuessaan. Kuviot myös kohtaavat toisia kuvioita vastavuoroisen vaikutuksen kautta ja voivat aina uudelleen muodostua. Toiset kuviot jäävät näin ollen suppeammiksi, kun toiset taas kehittyvät jatkuvasti. Myös kuvioiden eri elementit voivat vaihdella esimerkiksi intensiteetin suhteen tai sen mukaan, miten dominoivasta tekijästä on kyse.²⁴⁸

Wetherell käsittelee affektiivisten kuvioiden kehittymistä erilaisten kestojen kautta. Esimerkkinä tiiviistä, lyhytkestoisesta affektiivisesta kuviosta hän nostaa esiin paniikkikohtauksen, jolloin affektiivisuus ja sen tulkinta tiivistyy yhteen lyhyeen hetkeen, jolloin se ilmenee voimakkaasti.²⁴⁹ Vaikkakin kyse on negatiivisesta kokemuksesta, jotka lähtökohtaisesti ovat tämän tutkimuksen ulkopuolella, haluan tällä esimerkillä korostetusti havainnollistaa affektiivisuuden voimakasta tiivistymistä yhteen hetkeen. Yksittäisen kuvion kehittyminen sekä eri kuvioiden kohtaaminen muodostavat yksittäisiä ja risteäviä, jatkuvasti kehittyviä ja muuttuvia prosesseja. Niiden kesto voi olla pidempi tai hyvin lyhytaikainen ja

²⁴⁵ Wetherell 2012, 10-12; Rinne ja Olsson 2020, 313; Ainiala ja Olsson 2021, 29-30.

²⁴⁶ Ainiala ja Olsson 2021, 29.

²⁴⁷ Rinne ja Olsson 2020, 340-341. Ks. myös Wetherell 2012, 77-78, Waterton 2014, 827-829

²⁴⁸ Wetherell 2012, 10-11.

²⁴⁹ Wetherell 2012, 8-9.

intensiteetti mieto tai hyvin voimakas. Esimerkiksi Massumi lähestyy affektiivisuutta nimenomaan intensiteetin kautta. Hänen mukaansa affekteissa on kyse intensiteeteistä, jotka edeltävät kulttuurista merkityksen antoa. Massumin mukaan affekteihin liittyy mahdollisuuksia, jotka eivät välttämättä kaikki toteudu samanaikaisesti. Siinä missä hän esimerkiksi pitää affektien täyttää taltioimista kielen avulla mahdottomana, hänen mukaansa kielen avulla voidaan kuitenkin kannatella affektiivista intensiteettiä.²⁵⁰

Kuvioiden toisteisuus on sidottu Wetherellin mukaan subjektiin ja tulee esiin yksilön henkilöhistorian kautta²⁵¹. Esimerkiksi Rinteen ja Olssonin tutkimuksessa toisteisuus nousee esiin ympäristöön liittyvissä tutuissa ominaispiirteissä, kuten äänimaailmassa, jolla on voima herättää subjektissa muistoja. Tuttu äänimaailma konkretisoituu esimerkkitapauksessa hyvänä olona toimien näin positiivisena kokemuksena.²⁵² Toisteisuutta voidaan tarkastella myös tunnistamalla affektiivisia käytäntöjä, joihin myös liittyy ominaisuutena prosessimaisuus. Affektiiviset käytännöt ovat niitä, jotka affektiivisessä kuviossa toimivat merkityksellistävänä tekijänä. Siinä ruumiilliset toiminnot kietoutuvat merkityksenannon prosessiin.²⁵³ Rinteen ja Olssonin mukaan: ”Affektiiviset kuviot merkityksellistävät suhdetta paikkaan auttamalla kaupunkilaisia positioimaan itsensä suhteessa ympäristöön”. Edelleen: ”Samalla tämä positiointi johtaa myös paikkaidentiteetin muodostumiseen ja paikkaan kiinnittymiseen”²⁵⁴. Näin affektiivinen kuvio on mukana luomassa yksilön paikkaan kuulumisen tai yhtä lailla kuulumattomuuden kokemuksia.²⁵⁵

Krista Willman toteaa Margaret Wetherelliin nojaten affektiivisten käytäntöjen tuottavan kehollista merkitystä eli affekteja hyvinkin arkisten asioiden, kuten esimerkiksi kaupunkiviljelyn kautta. Affektit ylläpitävät toimintaa, joka voi olla toistuvaa, ja muodostaa siten siteen joko toimintaan, siihen liittyvään sosiaalisuuteen tai itse paikkaan. Tätä paikkaan muodostuvaa sidettä Willman nimittää paikkaan kiintymiseksi.²⁵⁶ Kuvainnollisesti ihmisellä voidaan sanoa olevan oma affektiivinen jalanjälki, jolloin toisteisuus on mahdollista tunnistaa nimenomaan tarkastelemalla affektiivisia käytäntöjä ja niiden muodostamaa ”jälkeä”. Tätä

²⁵⁰ Massumi 2019, 113-114.

²⁵¹ Wetherell 2012, 139.

²⁵² Rinne ja Olsson 2020, 331.

²⁵³ Wetherell 2012, 11-14; Rinne ja Olsson 2020, 322.

²⁵⁴ Rinne ja Olsson 2020, 340.

²⁵⁵ Rinne ja Olsson 2020, 328 ja 340-341.

²⁵⁶ Willman 2015, 31-35.

konkretisoi hyvin Wetherell et al. esimerkki, jossa affektiiviseen käytäntöön viitataan nurmikkoon ajan saatossa piirtyvänä polkuna ²⁵⁷.

Teemallisesti koettuun paikkaan kiinnittymisen kokemukseen affektiivisuuden yhteydessä on tunnistettu paikan materiaalisuuden osalta liittyvän vaihtelevasti esimerkiksi niin kaupungin ja kaupunkiluonnon estetiikka kuin kaupungin historialliset kerrokset sekä erilaiset mediassa kiertävät diskurssit. Esimerkiksi Rinteen ja Olssonin tutkimuksessa rakennettuun ympäristöön sijoittuvat affektiiviset kokemukset liittyvät usein erityisesti rakennusten ominaisuuksiin. ²⁵⁸ He tulkitsevat aineellisuuden vaikutusta tutkimuksensa aineistosta omien sanojensa mukaan hetkellisinä, mutta erityisinä kokemuksina. Voimakas kokemus tai vaikuttuminen voi liittyä esimerkiksi johonkin ensimmäistä kertaa nähtyyn kohteeseen. ²⁵⁹

Affektiivisten kuvioiden ja käytäntöjen rinnalle haluan tuoda esiin myös Ilona Hankonen väitöskirjassaan esittelemän käsitteen affektiivinen piiri. Myös affektiivinen piirissä ruumiilliset reaktiot johtavat merkityksen antoon. Hankosen mukaan: ” (...) affektiivinen piiri on sidoksissa aikaan ja paikkaan ja se kytkeytyy päälle kunkin tilanteen edellyttämien ehtojen täytyessä”. Edelleen Hankosen mukaan: ”Affektoituminen eri tilanteissa on riippuvaista ihmisen toiminnasta, intentioista, tiedoista ja aiemmista kokemuksista” ²⁶⁰. Hän nostaa tässä yhteydessä esiin myös käsitteen affektiivinen tietorakenne, jolla hän viittaa yksilön aiemmin omaksuman tiedon ja kokemusten tulemista osaksi yksilön myöhempiä affektoitumisen kokemuksia. Hankonen tuo esiin affektiivisen tiedon ja kognitiivisen tiedon muodostavan tietorakenteita, jotka kehämäisessä ilmiössä vaikuttavat toinen toisiinsa. Näin myös kulttuurinen merkityksenanto tulee osaksi affektiivista piiriä tiedon kautta ja vaikuttaa ihmisen affektoitumisen kokemiseen. ²⁶¹

Affektiivisia kuvioita, käytäntöjä ja piirejä yhdistää prosessimaisuus, joka on tunnistettavissa kehityksenä ja liikkeenä. Jo kuvailuissa affektiivista suhdettamme maailmaan luonnehditaan usein elollisilla, liikkuvuuteen ja aktiivisuuteen liittyvin termein, kuten yksinkertaisesti ”elävöittäväksi” ²⁶². Watertonin mukaan affektiivisuuteen liittyvä liike kulkee ikään kuin ihmisen läpi ²⁶³. Affektiivisuuden ominaisuuksiin liitetään myös termit leviäminen ja

²⁵⁷ Wetherell et al. 2018, 6.

²⁵⁸ Rinne ja Olsson 2020, 327-328; Kummala 2016, 138.

²⁵⁹ Rinne ja Olsson 2020, 334-335.

²⁶⁰ Hankonen 2021, 49.

²⁶¹ Hankonen 2021, 49-50.

²⁶² Forss 2007, 110.

²⁶³ Waterton 2019, 94.

tarttuvuus²⁶⁴. Esimerkiksi Hankonen tuo jälkimmäisen esiin kuvaillen affektin tarttumisen esiintyvän innostumisena, joka kävelyhaastattelutilanteessa siirtyy haastateltavasta haastattelijaan: ” (...) myös haastattelijä innostuu haastatellun tekemästä havainnosta ja kiinnittää siihen huomionsa”²⁶⁵. Affektiivisuuden kokemus on näin paitsi yksilöllistä, myös yliyksilöllistä.

Liikkeeseen liittyy suunta ja esimerkiksi Häyrynen kiteyttääkin affektiivisuuden muuttuvuuden luonnehtimalla sitä ennustamattomaksi ja kehittyväksi voimaksi²⁶⁶. Hankonen kuvailee tätä liikettä oman väitöstutkimuksensa kautta siten, että affektit tuottivat toimintaa ja esimerkiksi havaitsemista, jolloin tämä toiminnan ja havaitsemisen suuntaaminen tuottaa edelleen uusia affekteja. Hankosen mukaan: ”Toiminta, havaitseminen ja affektit muodostivat jatkuvia, kehämäisiä prosesseja”²⁶⁷. Hänen mukaansa affektiiviset piirit ovat ainutlaatuisia ja tilannesidonnaisia. Tähän liittyen Hankonen esittää myös, että affektiivisista piireistä on mahdotonta tehdä yleistäviä tulkintoja.²⁶⁸

Affektiivinen ulottuvuus rakentuu prosessimaisesti, kehittyen ja jatkuvassa liikkeessä olevana. Keskeisiä tekijöitä affektiivisen ulottuvuuden prosesseissa ovat yksilön kehollinen aistikokemus, materiaallinen ympäristö ja kulttuurilliset merkitykset. Affektiiviset kuviot, käytännöt tai piirit voivat olla yhtä lailla hetkellisiä kuin toistuvia. Kohdatessaan affektiiviset kuviot voivat uudelleen muotoutua, jolloin toiset jäävät suppeammiksi ja toiset taas jatkavat kehittymistään. Kuvioden eri elementit voivat olla myös hyvin erilaisia intensiteeteiltään ja myös niiden kesto voi vaihdella. Affektiiviset prosessit toimivat merkityksellistävässä roolissa, luoden merkitystä ruumiilliselle toiminnalle, auttaen näin yksilöä eli kokijaa sijoittamaan itseään suhteessa ympäristöönsä. Tällainen sijoittuminen voi johtaa myös paikkaan kiinnittymiseen.

Affektiivisuuteen liittyvä toisteisuus voidaan kuvata toiminnan kautta, esimerkiksi affektiivisena jalanjälkenä, jolloin jäljen nähdään muodostuvan affektiivisten käytäntöjen, kuten toistuvan tietystä paikassa vierailun kautta. Affektiivisuuteen liittyy keskeisesti myös ennustamatonta voimaa, joka voi hetkessä aiheuttamansa toiminnan kautta tuottaa uusia

²⁶⁴ Thrift 2008, 235. Ks. myös Waterton 2019, 94.

²⁶⁵ Hankonen 2021, 198.

²⁶⁶ Häyrynen 2021 a, 248-249. Ks. myös Hankonen 2021, 48-50.

²⁶⁷ Hankonen 2021, 177.

²⁶⁸ Hankonen 2021, 175-177.

affekteja. Siten affektiivisuus on myös tilannesidonnaista ja joskus ainutlaatuista, mikä väistämättä haastaa tutkijaa.

4.5 Yhteenveto affektiivisestä ulottuvuudesta

Affektiivinen ulottuvuus on aina läsnä kokemuksessa siihen kietoutuneena, tunnustetaan sitä tai ei. Tunnistamalla sitä on mahdollista tutkia ja siihen on mahdollista vaikuttaa. Tämä voidaan kääntää myös niin, että affektiivisen ulottuvuuden tutkiminen on jopa välttämätöntä kokemuksen kokonaisvaltaisen ymmärtämisen saavuttamiseksi. Affektiivinen ulottuvuus liittyy keholliseen havaitsemiseen, yksilön paikkakokemukseen palautettuna paikan muodostumiseen ruumiillisen liikkeen ja eletyn kokemuksen kautta. Affektiivista ja muuta, enemmän-kuin-esittävää ulottuvuutta käsittelevän tutkimuksen yksi keskeisistä merkityksistä onkin, ei niinkään selvittää asioiden merkitystä tai arvoa, vaan ylipäätään tuoda niitä esiin.

Kokija eli tässä tapauksessa ihminen tulkitsee affektiivisuutta kehollisen vuorovaikutuskokemuksen kautta. Ihmismielen ja -ruumiin voidaan sanoa toimivan affektiivisen ulottuvuuden peilinä, todentaen affektiivisiä laatuja. Aistit painottuvat tässä tulkinnassa tietoa enemmän. Tilanteen kannalta keskeistä on myös yksilön virittyneisyys, joka säätelee kokijan valmiutta vastavuoroiselle vaikutukselle kohteeseen eli paikkaan sidottujen affektien kanssa. Virittyneisyyden lisäksi tilannetta säätelee kokijan kyky vaikuttaa, joka on kehitettävissä oleva kyky, sekä yksilön kuvittelukyky eli mielikuvitus. Affektiivisestä ulottuvuudesta muodostuva kokonaistulkinta riippuu siitä, miten tilanteen eri elementit nivoutuvat yhteen, sillä kokija tulkitsee niitä yhtenä kokonaisuutena.

Affektiivinen ilmapiiri tai tunnelma on erottamaton osa paikkakokemusta ja paikan kokijaa. Se on luonteeltaan monipolvinen, vaihteleva ja jatkuvassa liikkeessä oleva. Tunnelma on myös jatkuvasti vuorovaikutuksessa sekä paikan että kokijan kanssa, eikä sitä voida erottaa paikasta, jossa se koetaan tai yksilöstä eli kokijasta. Tunnelma toimii osaltaan kiinnittäjänä yksilön ja ympäristön välillä. Tästä huolimatta se on erityisen altis muutoksille. Olemme lähtökohtaisesti kokijana aina osa affektiivista ilmapiiriä, mikä haastaa sen tutkimuksellista huomioimista osana yksilön paikkakokemusta.

Affektiivisen ulottuvuuden prosessimaisuus on tunnistettavissa siitä rakentuvina kuvioina, käytäntöinä ja piireinä. Niiden ominaisuuksiin kuuluu kehittyminen ja jatkuva liike. Tutkimukseni keskiössä on yksilön ja paikan välinen vastavuoroinen suhde, jossa paikkakokemus on kokijaan sidottuna jatkuvasti uudelleen tulkittavissa. Affektiivinen

ulottuvuus on esikosketus paikkoihin, tarjoten mahdollisuuden tutkia sellaista, mikä voi jäädä kulttuurillisen merkityksenannon, kuten tunteiden ulkopuolelle. Aihepiiriin liittyvien erilaisten käsitteiden, kuten affektiivisten käytäntöjen tai piirin avulla voidaan tarkastella konkreettisesti sitä, minkälainen ympäristö ylläpitää aktiivista, viihtyisää kaupunkiympäristöä. Käsitteitä hyödyntämällä, tarkastelemalla esimerkiksi affektiivisia laatuja tai affektiivista ilmapiiriä, on mahdollista tutkia tarkemmin kehollisen kokemuksen roolia osana yksilön paikkaan kiinnittymistä ja kuulumisen kokemusta.

5 Kuuluminen

5.1 Paikkakokemuksen tunne- ja affektinäkökulma

Luvuissa 3 ja 4 olen käsitellyt kuulumista ensin topofilian kautta tunteena ja sitten affektiivisen ulottuvuuden kautta kokemukseen liittyvinä tuntemuksina ja tunnelmina, pyrkien muodostamaan kokonaiskäsityksen kuulumisesta. Tässä luvussa teen yhteenvetoa siitä, mistä kuulumisen ilmiössä on kysymys, molemmat näkökulmat huomioiden. Nostan esiin niitä keskeisimpiä yhteisiä merkityssisältöjä, joita topofilian ja affektiivisen ulottuvuuden kautta palautuu kuulumisen kontekstiin, samalla lyhyesti verraten saamiani tuloksia viimeaikaisiin kuulumista käsitteleviin tutkimuksiin.

Maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen on todennut, että affektiivisuuden, esittävyuden ja kehollisuuden mukaan ottaminen on auttanut maisemantutkimusta tarjoamalla uusia teoreettisia näkökulmia, joiden avulla voidaan paremmin ymmärtää ihmisen ja luonnon välistä, dynaamista vuorovaikutussuhdetta sekä maisemaan liittyvien materiaalistien ja symbolisten näkökulmien tasapainoa ²⁶⁹. Kehollisen havainnoinnin tutkimusta voidaankin pitää välttämättömänä kuulumisen kokemuksen kokonaisvaltaisen ymmärryksen saavuttamiseksi. Kokonaisuutena kuuluminen on kerroksellista ja monimuotoista, muodostuen niin affekteista kuin tunteista. Molemmat osa-alueet kuuluvat erottamattomasti kuulumisen kokemukseen ja ilmiön ymmärtämiseksi molempien näkökulmien tutkiminen on keskeistä. Dynaaminen terminä kuvaa mielestäni hyvin sitä kuulumisen ilmiössä eri osapuolten välillä vallitsevaa kehämäistä, muutoksille altista vuorovaikutussuhdetta, jossa yksi muutos kertautuu aiheuttaen muutoksia koko kuviossa. Luvuissa 3 ja 4 olen käsitellyt tunteita ja affekteja erillisinä, kuitenkin pyrkimättä esittämään, että kyse olisi toisistaan eroteltavissa olevista asioista. Tunteet ja affektit ovat molemmat keskeisiä kuulumista ohjaavia tekijöitä. Vaikka toisen osa-alueen jättäisi tutkimuksellisesti huomiotta, se ei tarkoita, etteikö se yhtä lailla vaikuttaisi koettuun kuulumiseen.

Kunta- ja kaupunkitutkija Anni Jäntti on tarkastellut tunnekokemuksia kaupunkikontekstissa sekä niiden keskeisyyttä osana kaupunkien kokonaistarkastelua ja olennaisena osana kuulumisen kokemusta. Jäntti nostaa esiin tunteiden ja affektien yhteyden paitsi koko ilmiöön, niin päätöksentekoon, kuin yhteiskunnalliseen toimintaan. Hänen mukaansa: ”Tunteita voidaan tarkastella ihmisiä yhteen sitovana liimana, joka kytkee yksilöt ja yhteisöt

²⁶⁹ Häyrynen, 2021b, 10-11.

itseään laajempiin sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin”²⁷⁰. Sosiaalisten ja kulttuuristen verkkojen kautta tulee ymmärrettyä paremmin ero sen välillä, mitä tarkoittaa pitää jostain maisemasta tai paikasta verrattuna siihen kuulumiseen. Kuulumisessa on kyse positiivisesta kiinnittymisen kokemuksesta, jossa paikka vaikuttaa kokijaan, mutta yhtä lailla myös kokija vaikuttaa paikkaan ja siitä muodostuvaan kokemukseen. Positiivinen kuuluminen linkittyy aina päätöksentekoon, kaupungin ilmapiiriin ja tunnelmaan asti. Kuten Jänttikin tuo esiin, tunteiden ja affektien huomioiminen osana kaupunkitutkimusta ja sen kokemusmaailmaa on keskeinen osa esimerkiksi kaupunkeihin sitoutumista tai kaupungin hyvinvointia tuottavia vaikutuksia tarkasteltaessa²⁷¹.

Kuuluminen voi ja nähdäkseni pitäisikin olla myös jotain, mihin pyritään tarkoituksellisesti. Taidehistorian tutkija Antti Vallius nostaa tässä yhteydessä esiin ilmauksen ”aktiivinen paikan tekeminen”²⁷². Oikeanlaisella suunnittelulla on mahdollista hyödyntää kokemuksen vastavuoroisuutta ja luoda ympäristöä, joka vaikuttaa positiivisten tunteiden ja affektien heräämiseen ja herättelyyn, mahdollistaen edelleen kuulumisen kokemuksen muodostumisen. Kuten tutkimukseni alussakin viittasin, positiivisilla kuulumisen kokemuksilla on ympäristöön ja kanssaihmiin kertautuvia vaikutuksia, mistä syystä kaupunkiympäristön herättämien tunteiden ja affektien vaikutusten huomioiminen on syytä olla myös keskeinen osa suunnittelun lähtökohtia²⁷³.

5.2 Kuulumisen vastavuoroisena ilmiönä

Kuulumisen käsitteenä tarkoittaa yhteyden luomista - samaan tapaan kuin ihminen taideteosta tulkitessaan luo yhteyden kyseiseen teokseen. Tämä kulttuurintutkijoiden Kaisa Iltunen ja Nina Sääskilahti esittämä vertauskuva ihmisen suhteesta taiteeseen kiteyttää mielestäni osuvasti myös kuulumisen määrittelyä paikkakokemuksen näkökulmasta. Molemmissa on keskeistä ihmisen ja kohteen välinen yhteys. Tulkinnan kautta eri henkilöiden on mahdollista saavuttaa kuulumisen kokemus suhteessa samaan kohteeseen.²⁷⁴ Paikkaa, yhtä lailla kuin taidetta, voidaan tulkita aina uudelleen vuorovaikutukseen perustuen. Tämän mahdollistavat niin yksilöön, paikkaan kuin tilanteeseen liittyviin affekteihin kohdistuvat muutokset. Tulkinnan kautta muodostuu yhteys, jota voidaan kuvata myös kuulumisen saavuttamiseksi.

²⁷⁰ Jäntti 2021, 99.

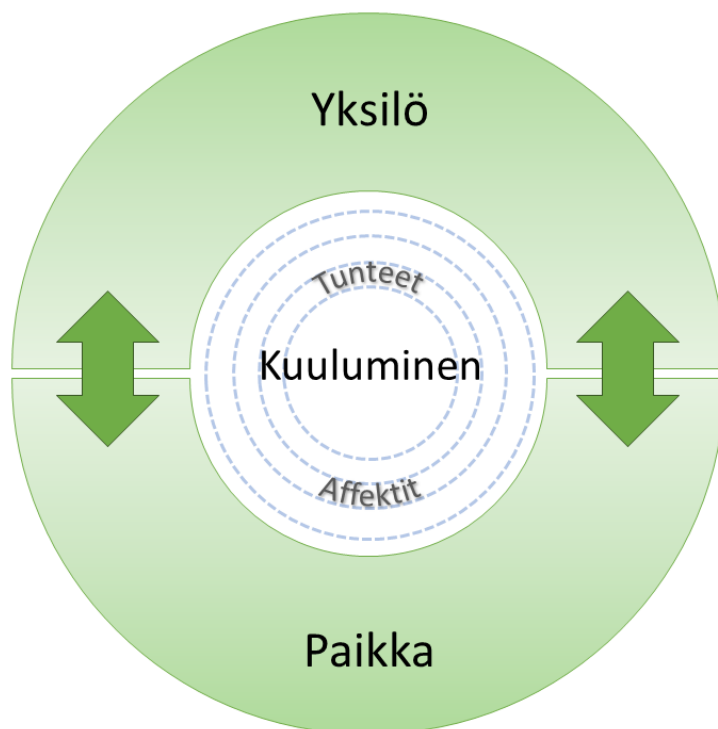
²⁷¹ Jäntti 2021, 97-100; 110-115.

²⁷² Vallius 2016.

²⁷³ Ks. aiheesta lisää esimerkiksi Sepänmaa 2018, 13-27; Willman 2015, 30-44.

²⁷⁴ Hiltunen ja Sääskilahti 2019, 7-8.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa kuuluminen on määritelty esimerkiksi Antti Valliuksen tapaan: ” (...) jatkuvaksi tilassa ja ajassa tapahtuvaksi prosessiksi, jonka keskiössä on ihmisen ja paikan välinen suhde”²⁷⁵. Tunnenäkökulmasta kuuluminen esiintyy ihmisen ja paikan välille jäävänä linkkinä, jota voi kuvata esimerkiksi yhteyden tunteena. Se on läsnä siinä hetkessä, jossa se koetaan ja toimii myös linkkinä, kehollisen kokemuksen jäädessä elämään muistojen kautta. Kyse on kokemuksesta, johon liittyy olennaisesti paitsi kokijan liike, myös kokemuksen paikkaan kohdistuvat muutokset. Affektinäkökulmasta kuuluminen kokemuksena muodostuu kokijan ollessa kehollisessa vuorovaikutuksessa paikan kanssa, yhdessä tilanteeseen kytkeytyvien affektien kanssa. Kyseinen vuorovaikutustilanne on siis kolmen tahon muodostama: Kokijan, paikan ja affektien. Kuulumisen ilmiössä on kyse jatkuvasta prosessista, aivan kuten Valliuskin esittää, mutta nähdäkseni on oleellista täsmentää sen keskiössä olevan suhteen vuorovaikutteista luonnetta.

Kuvio 1. Kuuluminen muodostuu vuorovaikutteisessa prosessissa yksilön ja paikan välillä. Prosessin keskiössä ovat tunteet ja affektit, joiden herääminen tai herättely osaltaan säätelee kuulumisen kokemusta. Kuvio on tekijän oma.

²⁷⁵ Vallius 2016.

Kuuluminen rakentuu tunne- ja affektinäkökulmasta tarkasteltuna kuten affektiivinen ulottuvuus itsessään, kehittyen ja jatkuvassa liikkeessä olevana. Kysymys on vastavuoroisesta ilmiöstä. Olen havainnollistanut kuulumisen muodostumista kuviossa 1. Kuten Valliuskin huomauttaa, kuulumisen muodostumisessa on huomioitava myös toimijoiden muut suhteet, eli myös muut kokijaan ja paikkaan sidotut asiat, kuten yksilön kulttuuri tai henkilöhistoria tai esimerkiksi paikkaan liittyvät fyysiset piirteet, jotka kaikki osaltaan vaikuttavat edelleen käytyyn vuorovaikutukseen ja siten kuulumisen muodostumiseen ²⁷⁶.

Kuulumisessa vastavuoroisena ilmiönä on ikään kuin monta ulottuvuutta. Aiemmat kokemuksemme paikoista vaikuttavat osaltaan myöhempien kokemusten syvyyteen ja laatuun, ja uusi kokemus paikasta on siten kokijan kautta aina suhteessa myös kaikkiin aiempiin paikkakokemuksiimme. Tämä on kuviossa yksilötasoon liittyvää vuorovaikutusta. Edelleen myös kuulumisen paikkaan vaikuttavat monet siihen sidotut ominaisuudet, kuten paikan fyysiset piirteet ja tilanteeseen liittyvät toiminnot tai sosiaalisuus, eli myös paikkaan on sidottu vuorovaikutusta. Vertauskuvallisesti voidaan ajatella, että kuulumisen muodostuessa nämä yksilön ja paikan tarinat ikään kuin keskustelevat keskenään, samalla toisiaan muokaten. Hyvänä esimerkkinä toimii paikan affektiivinen ilmapiiri eli tunnelma: Siinä missä kuulumisen hetkellä vallitseva tunnelma vaikuttaa kokijaan, myös kokija itse vaikuttaa paikkaan liittyvästä tunnelmasta muodostuvaan kokemukseen.

5.3 Kuulumisen paikka

Kuuluminen paikkakokemuksena perustuu moniin asioihin, joista fyysinen paikka on vain yksi osa kokonaisuutta. Voidaan sanoa, että paikat koettuna ilmiönä rakentuvat ihmisten kautta, kuten Edward Relph esittää – niin myös kuulumisen paikat ²⁷⁷. Kaisa Hiltunen, et al. ovat tarkastelleet taiteen näkökulmia kuulumiseen ja todenneet että myös taide voi osana alueena määrittää kuulumista. Taiteen avulla on mahdollista rakentaa ja uudelleen neuvotella merkityksiä sekä ylittää sellaisia ajallisia tai kuvitteellisia rajoja, joiden käsittely muilla keinoin koetaan mahdottomaksi. Heidän mukaansa kuuluminen liittyykin sekä konkreettisiin, että yhtä lailla symbolisiin paikkoihin ja kuulumisen paikalla voi olla niin maantieteellinen, sosiaalinen, ajallinen, affektiivinen, ruumiillinen kuin symbolinen ulottuvuus. Paikkoihin liittyviä merkityksiä ja mielikuvia tulee siis tarkastella kaikki nämä tasot huomioiden. ²⁷⁸

²⁷⁶ Vallius 2016.

²⁷⁷ Relph 2008, 29-43. Ks myös Seamon 2013, 11-22.

²⁷⁸ Hiltunen, Sääsikilähti, Ahvenjärvi, Jäntti, Lähdesmäki, Saresma & Vallius 2019, 9-12.

Kuulumisen ilmiössä on olennaista, että tunteiden ja affektien myötä ihminen kokee paikasta aina tietyn version. Kummala käyttää esimerkkinä Senaatintoria, jonka kokemuksellisuus koostuu sekä yhdessä ympäröivien rakennusten kanssa muodostuvasta kokonaisuudesta että kyseisen paikan merkityksestä osana ympäristöään ja koko kaupunkirakennetta. Kuuluminen kokemuksena rakentuu siis sekä paikan, että siihen liittyvien merkitysten kautta. Kuten Kummala toteaaakin, paikka on osa sijoittuneisuuttamme²⁷⁹ maailmaan: ” (...) paikka toki rakentaa alttiuttamme tajuta ja kokea paikkoja ”²⁸⁰. Mutta paikka ei ole ainoa sitä määrittävä tekijä²⁸¹. Affektinäkökulma huomioiden fyysisen paikan merkitys tuntuu painuvan jopa takalalle, tilanteeseen sidottujen risteävien vuorovaikutussuhteiden korostuessa.

Sekä tunteita että affektiivista ulottuvuutta tarkastellessa kuuluminen linkittyikin ennen kaikkea kokemukseen itsessään, tai olemiseen tilaan²⁸², jolloin paikka toimii kuulumisen välineenä. Kokija ikään kuin sijoittuu kuulumisen kokemukseen tietyn paikan kautta. Merkityksellisessä kokemuksessa eli kuulumisessa, on kyse hetkestä, jossa jokin tietty versio paikasta ilmentyy ihmisen ja paikkaan kytkeytyvien tunteiden ja affektien kohdatessa. Hetki voi olla muistojen ja mielikuvituksen avulla toistuva ilman fyysistä paluuta paikkaan, jolloin kokemus on mahdollista saavuttaa uudelleen tai se voi olla kertaluontoinen, jolloin kuuluminen on hetkellistä. Näin on todennut myös Jäntti, jonka mukaan tällaisessa hetkellisessä kokemuksessa: ” (...) kaupunki vain syystä tai toisesta tuntuu omalta ”²⁸³.

Kummalan esimerkkinään käyttämä Senaatintori tai paikka ylipäätään on prosessi, jonka kokemiseen vaikuttavat muun muassa eri vuorovaikutussuhteissa tapahtuvat muutokset. Paikan prosessimaisuus sisältää jatkuvan kehityksen ja muutoksen, joka voi vaikuttaa myös koettuun kuulumiseen.²⁸⁴ Muuttuvuus on sidottu myös kuulumiseen, jossa se on havaittavissa yksilöön ja tunteisiin liittyvänä ominaisuutena sekä erityisesti käsittelemieni affektiivisen ulottuvuuden prosessien avulla. Erilaiset affektiiviset kuviot kohtaavat toisia ja voivat uudelleen muodostua. Edelleen toiset kuviot jatkavat prosessia muuttuen ja kehittyen yhä uudelleen. Tätä ilmiötä kuvaillaan usein tutkijoiden keskuudessa kehämäiseksi. Kehässä

²⁷⁹ Kummala tarkoittaa sijoittuneisuudella kokijan suhdetta maailmaan, jossa kokija on esimerkiksi tietyn aikakauden tai kulttuurin edustaja. Sijoittuneisuutta ei voi itse valita ja tällöin maailma, johon kokija sijoittuu, on hänelle täysin luonnollinen. Kummala 2016, 107-108.

²⁸⁰ Kummala 2016, 128-133.

²⁸¹ Kummala 2016, 128-133.

²⁸² Kummala käyttää käsitettä olemisen tila. Ks. Kummala 2017, 6.

²⁸³ Jäntti 2021, 105-106.

²⁸⁴ Kummala 2016, 128.

affektiivisiin käytäntöihin liittyvät kuulumisen keholliset merkitykset ovat jatkuvassa liikkeessä nivoutuen yhteen ja siten myös osin voimistaen toisiaan.²⁸⁵

Paikkakokemuksen pysyvyys on havaittavissa prosessin toisteisuutena, joka on sidottu subjektiin. Tällöin kokemuksissa konkreettisesti toistuvat asiat, esimerkiksi samaan paikkaan ja samoihin olosuhteisiin, kuten tuttuun äänimaailmaan palaaminen, herättelevät kokijassa uudelleen samoja positiivisia tunteita tai affekteja. Toisaalta kyse voi olla myös aistimuistoihin yhdistetyn, henkilökohtaisen kuvittelukyvyn avulla saavutetusta toistuvasta kokemuksesta, jolloin kuuluminen on pysyvää ainoastaan muistojen tasolla, eikä vaadi siinä hetkessä yhteyttä fyysiseen paikkaan. Toisteisuutta havainnollistaa hyvin affektiivisen käytäntöjen yhteydessä esiin nostamani affektiivisen jalanjäljen käsite. Tietyt affektit ylläpitävät ihmisen toimintaa, käytäntöjä, jotka voivat olla toistuvia, muodostaen siten yhä uudelleen ja uudelleen koettavan kuulumisen kokemuksen. Affektiivisten käytäntöjen muodostama affektiivinen jalanjälki voi konkreettisesti näkyä esimerkiksi nurmikkoon ajan saatossa piirtyvänä polkuna.

²⁸⁵ Ks. aiheesta esimerkiksi Willman 2015, 40.

6 Johtopäätökset

Mikä saa ihmisen kuulumaan johonkin paikkaan tai maisemaan, siellä asuessaan tai siellä vieraillessaan? Muun muassa tämä oli kysymys, joka alun perin sysäsi itseni aloittamaan kuulumisen tarkastelun tämän tutkimuksen kautta. Olen lähestynyt aihetta tarkastelemalla kuulumisen prosessia ja kuulumisen ilmenemiseen liittyviä tunteita ja affekteja, eriyttäen ne toisistaan tarkastellakseni nimenomaan kokonaisuutta ja sitä, onko eri teorioiden välillä havaittavissa yhtäläisyyksiä, jotka selittävät kuulumisen muodostumista.

Tunne- ja affektinäkökulmista tarkasteltuna kuulumisen ilmenee keskeisimmin kehollisessa vuorovaikutuksessa, muuttavana prosessina. Kehollinen vuorovaikutus on edellytys kuulumisen ilmenemiselle sekä topofilian, positiivisen paikkaan kiinnittymisen, että affektiivisen ulottuvuuden teorioita tarkastelemalla. Yhteistä eri teorioille on, että niissä kaikissa nimenomaan kokijan sijoittuminen joko fyysiseen läheisyyteen tai läheisyyden tuntuun suhteessa kuulumisen paikkaan, ruokkii kuulumista. Tunnetasolla, topofilian ja paikkaan kiinnittymisen kautta tarkasteltuna kehollinen sijoittuminen tarkoittaa pysymistä kuulumisen kohteen lähellä tai läheisyyden tunnun säilyttämistä siihen. Affektien kautta tarkasteltuna affektiivinen ilmapiiri, kuten tietty tunnelma sijoittaa kokijan suhteessa paikkaan, kuulumisen kokemuksessa siis osaksi sitä. Läheisyyden tuntu tai tunnelma voi linkittyä yhtä lailla itse paikkaan, kuin esimerkiksi paikkaan sidottuihin merkityksiin.

Vuorovaikutussuhteessa on keskeistä huomioida, että siinä missä paikka tai ilmapiiri yhdessä tulkinnan kanssa vaikuttavat kokijaan, yhtä lailla kokija itse vaikuttaa paikkaan tai ilmapiiriin. Kysymys on vastavuoroisesta kokemuksesta. Vastavuoroisuus kokemuksen hetkellä on se, mikä tunteita ja affekteja tarkasteltaessa auttaa rakentamaan kuulumisen kokemuksen, oli kyse sitten kuulumisesta sen hetkiseen kokemuksen paikkaan tai tilanteeseen liittyvien tunteiden ja affektien kautta johonkin toiseen kohteeseen.

Affektiivista ulottuvuutta tarkasteltaessa vuorovaikutuksen merkitys nousee esiin sekä affekteihin ja kokijaan liitetyn aktiivisuuden kautta. Kuulumisen kannalta on olennaista, että kokemukseen liittyvä affektiivinen ulottuvuus on tulkittavissa vain, mikäli olemme avoimia sille ja kykenemme kiinnittämään siihen huomiota. Kokemukseen vaikuttaa siis keskeisesti myös kokijan kyky vaikuttaa, eli kokijan valmiudet kokemuksen hetkellä. Niihin kuuluvat ruumiillisuuden, aistimellisuuden ja virittyneisyyden kautta muodostuva valmius sekä ihmisen kuvittelukyky. Vuorovaikutusta tapahtuu myös yksilön omien paikkasuhteiden

kesken, johon liittyy oleellisesti paitsi muistot, erityisesti affektiivisen ulottuvuuden kautta esiin nouseva kuvittelukyvyyn ja mielikuvituksen merkitys suhteessa kuulumisen ilmenemiseen. Muistojen ja mielikuvituksen avulla kuulumisen hetkeen tai kokemukseen on mahdollista palata ilman sen hetkistä muuta yhteyttä kyseiseen tilanteeseen tai paikkaan.

Haluan korostaa ympäristön kertomuksellisen ulottuvuuden merkitystä, sillä yksilön kuvittelukyky näkymättömänä, mutta kaikkien ymmärtämänä asiana auttaa kuvaamaan affektiivisen ulottuvuuden laajuutta ja merkitystä, ja edelleen sen vaikutusta kuulumiseen. Tunteet ja affektit ovat niin aistien kuin mielen yhteistyön tuotosta, ja mielikuvituksella, elämän fiktiivisillä kerrostumilla on ikään kuin näkymätöntä voimaa, joka vaikuttaa kokemukseen. Kuuluminen on yhteyden luomista tulkinnan kautta ja tulkinnassa edellä mainitut sekoittuvat niin, että aistit painottuvat tietoa enemmän.

Kuulumisessa on kyse jatkuvasta prosessista. Se voi olla eri tasoista ja erityisesti sykehdyttävänä, joskus hetkelliseksi jäävänä kokemuksena koettuna se tulee herkemmin huomatuksi. Kuuluminen voi kuitenkin olla yhtä lailla merkittävää, vaikka se olisi niin arkipäiväistynyttä, että se ilmenee vasta muutoksen hetkellä. Topofilian ja paikkaan kiinnittymisen teorioiden kautta tämä liittyy erityisesti sopeutumiseen ja tottumiseen, jolloin vasta muutos muistuttaa paikan merkityksestä ja kuulumisesta. Affektiivisen ulottuvuuden näkökulmasta hyvänä esimerkkinä muuttuvuudesta toimii affektiivinen ilmapiiri. Jos olemme jatkuvasti osa kuulumisen ilmiötä ja siihen liittyvää affektiivista ilmapiiriä tai tunnelmaa, saattaa kuulumisen kokemus tulla tunnistetuksi vasta kyseisen tunnelman muutoksen myötä.

Oleennaista on kuulumisen ilmeneminen liikkeessä olevana prosessina, jossa tunteet ja affektit ikään kuin nivoutuvat yhteen, vaikuttaen kuulumisen kehittymiseen. Tähän prosessiin liittyy oleellisesti jatkuva muutoksen mahdollisuus, sillä sekä topofilian, positiivisen paikkaan kiinnittymisen, että affektiivisen ulottuvuuden teorioiden kautta prosessin keskiöön nousee liike. Kuvasin edellisessä luvussa kuulumisen ilmiötä kehämäiseksi, muutoksille alttiiksi suhteeksi, jossa yksi muutos kertautuu aiheuttaen muutoksia koko kuviossa. Liike, sekä ihmiseen, paikkaan, että tunteisiin ja affektiiviseen ulottuvuuteen kohdistuva liike on se, mikä mahdollistaa ja aiheuttaa tämän jatkuvan muutoksen, ja toisaalta näin myös yksilöllisen kuulumisen kokemuksen eri ihmisille samoissa olosuhteissa.

Tutkimukseni perusteella yksilön kokema kuuluminen ilmenee erityisesti kehollisessa vuorovaikutuksessa, muuttavana prosessina. Kehollisuuden, vuorovaikutuksen ja prosessimaisuuden teemojen kautta on myös löydettävissä keskeisimmin kuulumisen

muodostumista selittäviä tarkempia yhtäläisyyksiä tarkastelemieni teorioiden välillä. Tunteet ja affektit, yhdessä ja erikseen, saavat yksilön kokemaan kuulumista esimerkiksi tiettyyn paikkaan. Kuulumisessa on kuitenkin kyse monimutkaisemmasta yhtälöstä. Se, että yksi maisema on itseasiassa monta maisemaa, viittaa paitsi kokemuksen subjektiivisuuteen, myös kaikkeen siihen, mistä yksilön kokemus koostuu ja toisaalta siihen, mistä paikka koostuu. Paikkakokemuksen muodostumiseen vaikuttavat kokijan ohella paikkasuhteen vastavuoroisuus sekä itse paikka ja kokonaisuuteen sidottu alttius muutoksille. Kuulumisen paikkoja tai maisemia voi siis olla yhtä monta kuin kokijoitakin. Kysymys on vastavuoroisesta ilmiöstä, joka ilmentyykseen edellyttää kehollista vuorovaikutusta kokemuksen paikan kanssa. Ilmiön keskiössä ovat tunteet ja affektit, joiden herääminen tai herättely osaltaan säätelee kuulumisen muodostumista.

Tutkimukseni tuloksissa on huomioitava, että valitsemani aineisto sekä aineiston käsittelytapa vaikuttavat keskeisesti saamiini tutkimustuloksiin. Aineistonani on tutkimuskirjallisuutta, joka käsittelee sekä käsitteellistä että empiiristä tutkimusta. Olen käsitellyt koko aineistoa toisiinsa tasavertaisina lähteinä pyrkien löytämään kuulumisen ilmiöön liittyviä yhtäläisyyksiä. Ottaen huomioon käyttämäni aineiston laajuuden ja tavoitteeni, metodini on palvellet hyvin paitsi työni loppuun saattamista, myös tutkimuskysymykseeni vastaamista. Tarkempien tutkimustulosten saamiseksi esimerkiksi kuulumiseen vaikuttavista konkreettisista tekijöistä, kuten kokemukseen tai paikkaan liittyvistä olosuhteista, olisi tutkimuksen aineisto kuitenkin rajattava toisin.

On selvää, ettei esimerkiksi yksittäisten affektiivisten kuvioiden tai piirien kautta voida lähteä rakentamaan suoria yleistyksiä siitä, mikä on se ”jokin” mikä saa ihmisen kuulumaan esimerkiksi tiettyyn paikkaan. Esitän kuitenkin, että tutkimalla affektiivisuuden prosesseja laajemman aineiston avulla on mahdollista saada tietoa siitä, minkälaiset ympäristön ominaispiirteet tuottavat todennäköisemmin positiivisia kuulumisen kokemuksia. Tämän kaltaista kokemusperäistä tietoa voidaan hyödyntää edelleen kaupunkisuunnittelussa, kun pyritään löytämään ratkaisuja, jotka esimerkiksi kuulumisen näkökulmasta miellyttäisivät mahdollisimman suurta osaa asukkaista. Näin kuulumisen ilmiötä ymmärtämällä on mahdollista suunnitella kaupunkeja ja paikkoja tunne- ja affektinäkökulma huomioiden.

Maunu Häyrynen kuvaa tunteiden ja affektien kietoutumista maisemakokemuksessa eräänlaiseksi jatkumoksi. Hänen mukaansa tunteet ja affektit esiintyvät kokemuksen eri

kerroksissa.²⁸⁶ Samoin voisi verrata myös kuulumisen tutkimista topofilian ja affektiivisen ulottuvuuden teorioiden kautta – kyse on ikään kuin saman asian lähestymistä kokemuksen eri kerroksia tarkastellen. Tunteet löytyvät pinnalta ja ne ovat helpommin havaittavissa, sillä ne ovat jo tunnistettuja ja nimettyjä. Affektiivista ulottuvuutta puolestaan joutuu kaivamaan pintaa syvemmältä, sillä se ei välttämättä tule näkyväksi tai tunnistetuksi ilman tarkempaa tutkimusta. Osana tutkimustani onkin täsmentynyt, että keskeistä tässä tutkimuksessa on yhtä lailla kuulumisen ilmiön tarkastelu ja toisaalta sen korostaminen, että affekteilla on merkittävä rooli tunteiden rinnalla osana paikkakokemuksen ja kuulumisen muodostumista. Käytännön tasolla, esimerkiksi juuri kuulumisen ilmiössä, tunteet ja affektit sekoittuvat²⁸⁷. Affektiivisen ulottuvuuden erillisellä käsittelyllä onkin tarkoitus kiinnittää huomiota siihen, että osana paikkakokemuksen ja kuulumisen tutkimusta tulee keskittyä myös muuhun kuin paikkaan sidottuihin tunteisiin, eli siihen osa-alueeseen, jolla jo on kulttuurisesti nimetty merkitys.

Palaan lopuksi alussa lainaamaani Nigel Thriftin toteamukseen, jonka mukaan tunteiden ja affektien erottelu ei ole helppoa. Tutkimukseni on tuonut vahvistusta tälle. Yksi olennainen havainto, jonka tutkimukseni aikana tein, on se, ettei niin abstraktia asiaa kuin affektiivinen ulottuvuus tarvitse täysin erottaa tunteista, jotta sitä voi käsitellä esimerkiksi paikkakokemuksen tutkimuksessa. Eikä affektia myöskään nähdäkseni tarvitse ”ratkaista” ymmärtääkseen teeman käsittelyyn liittyvät hyödyt kaupunki- tai maisemantutkimuksen näkökulmasta. Kyse on ennemminkin siitä, miten affektiivista ulottuvuutta voidaan työstää ja hyödyntää tutkimuksellisesti.²⁸⁸ Keskeistä on ymmärtää affektien merkitys tunteiden rinnalla, paikkakokemukseen vaikuttavana osa-alueena sekä affektiivisen ulottuvuuden huomioiminen laajasti osana niin paikkakokemuksen kuin kuulumisen tutkimusta.

²⁸⁶ Häyrynen 2021 a, 245.

²⁸⁷ Ks. aiheesta lisää Taira 2007, 47-52.

²⁸⁸ Ks aiheesta myös Bondi 2005, 433-438.

Lähteet

Alasuutari, Pentti. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino, Tampere, 2011.

Allen, Kelly-Ann; Kern, Margaret L.; Rozek, Christopher S.; McInerney, Dennis M. & Slavich, George M. Belonging: a review of conceptual issues, an integrative framework, and directions for future research. *Australian Journal of Psychology*, vol 73, nro 1, 2021, 87-102.

Ainiala, Terhi & Olsson, Pia. Places of power: Naming of affective places. *Journal of Nordic Socio-onomastics*, nro 1, 2019, 9-32.

Anderson, Ben. Becoming and being hopeful: Towards a theory of affect. *Environment and Planning D: Society and Space*, vol 24, nro 5, 2006, 733-752.

Antonsich, Marco. Searching for belonging – An analytical framework. *Geography Compass* vol. 4, nro 6, 2010, 644-659.

Backman, Jussi & Luoto, Miika. *Heidegger: ajattelu ja teokset*. *Filosofia.fi* 2014, <<https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/heidegger-ajattelu-ja-teokset>> (viitattu 13.6.2022)

Bondi, Liz. Making connections and thinking through emotions: Between geography and psychotherapy. *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 30, nro 4, 2005, 433-448.

Bonsdorff, Pauline von. Eletty ja mielletty maisema. Teoksessa Halonen, Tero & Aro, Laura: *Suomalaisten symbolit*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2005, 44-48.

Bonsdorff, Pauline von. Johdanto. Teoksessa Bonsdorff, Pauline von; Heinänen, Seija & Kaukio, Virpi: *Tunne maisema*. Maahenki Oy, Helsinki, 2011, 17–19.

Bonsdorff, Pauline von. Maisema elintilana: Kulttuuri, luonto ja estetiikka. Teoksessa Pitkäranta, Inkeri & Rahikainen Esko: *Suomalainen maisema. Maisematutkimuksen näkökulmia*. Artikkelin suomentanut Aili Kämäräinen. Helsingin yliopisto, Helsinki, 2002, 92–96.

Bonsdorff, Pauline von. Maiseman esteettinen tulkinta ja arvottaminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Immonen Olli: *Maiseman arvo(s)tus*. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 1. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 1996, 26–36.

Bonsdorff, Pauline von. Ruumiin paikka estetiikassa. Teoksessa Haapala, Arto & Nummi Jyrki: *Aisthesis ja poiesis. Kirjoituksia estetiikasta ja kirjallisuudesta*. Helsingin yliopisto, Helsinki, 2000, 159–172.

Brook, Isis. Aesthetic appreciation of landscape. Teoksessa Howard, Peter; Waterton, Emma & Thompson, Ian: *The Routledge Companion to Landscape Studies*. Milton, Routledge, 2013, 39-50.

Carolan, M. S. More-Than-Representational Knowledge/s of the Countryside: How we think as bodies. *Sociologia Ruralis*, vol. 48, nro 4, 2008, 408-422.

Cresswell, Tim. *Place: A Short Introduction*. Blackwell Publishing, Malden, Massachusetts, 2004.

Cross, Jennifer E. *What is sense of place?* Colorado State University, 2001.
<<https://mountainscholar.org/handle/10217/180311>> (viitattu 13.6.2022)

Csikszentmihalyi, Mihaly. *Flow – Elämän virta*. Rasalas Kustannus, Helsinki, 2005.

Dale, Ann; Newman, Lenore & Newell, Rob. Patterns of our footsteps: topophilia, rhythm, and diversity in urban landscapes. *Spaces and Flows: an International Journal of Urban and ExtraUrban Studies*, vol. 4, nro 2, 2014.
< https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2479755> (viitattu 2.8.2022)

Deleuze, Gilles & Guattari, Félix. *Mitä filosofia on?* Suomentanut Leevi Lehto. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki, 1993.

Egoz, Shelley. Landscape and identity. Teoksessa Howard, Peter; Waterton, Emma & Thompson, Ian: *The Routledge Companion to Landscape Studies*. Milton, Routledge, 2013, 272-285.

Forss, Anne-Mari. *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Yliopistopaino, Helsinki, 2007.

Frykman, Jonas. Kesämökin periminen: Affekteja ja intensiteettejä. Teoksessa Rinne, Jenni; Kajander, Anna & Haanpää, Riina (toim.): *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, Helsinki, 2020, 145-163.

- Giuliani, Maria. Theory of Attachment and Place Attachment. Teoksessa Bonnes, Mirilia; Lee, Terence & Bonaiuto, Marino: *Psychological Theories for Environmental Issues*. Taylor & Francis Group, Routledge, London and New York, 2003, 137-170.
- Haapala, Arto (& Lehtinen, Markku.) Johdanto - Katsaus fenomenologian syntyyn ja kehitykseen Saksassa ja Ranskassa. I. Fenomenologian synty ja saksalainen fenomenologisen estetiikan traditio. Teoksessa Haapala, Arto & Lehtinen, Markku: *Elämys, taide, totuus – Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta*. Yliopistopaino, Helsinki, 2000, ix-xxx.
- Hankonen, Ilona. *Ihmisiä metsässä. Luonto kulttuuriympäristökysymyksenä*. Väitöskirja. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu, 2021.
- Hidalgo, M. Carmen, & Hernández, Bernardo. Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, vol. 21, nro 3, 2001, 273–281.
- Hiltunen, Kaisa; Sämskilähti, Nina; Ahvenjärvi, Kaisa; Jäntti, Saara; Lähdesmäki, Tuuli; Saresma, Tuija & Vallius, Antti. Kuulumisen neuvotteluja taiteessa. Teoksessa Hiltunen, Kaisa & Sämskilähti Nina: *Kuulumisen reittejä taiteessa*. Painosalama Oy, Turku, 2019, 9–27.
- Husserl, Edmund. *Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia*. Suomentanut Markku Lehtinen. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, Helsinki, 2011.
- Häyrynen, Maunu. Afterword. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Häkli, Jouni & Saarinen, Jarkko: *Landscapes of affect and emotion*. Brill, Amsterdam, 2021a, 245-249.
- Häyrynen, Maunu. Introduction. Teoksessa Häyrynen, Maunu; Häkli, Jouni & Saarinen, Jarkko: *Landscapes of affect and emotion*. Brill, Amsterdam, 2021b, 3-19.
- Häyrynen, Maunu. *Kuvitettu maa*. Frenckellin kirjapaino, Espoo, 2005.
- Häyrynen, Maunu. Maisemantutkijan kotiseutu. Teoksessa Granö, Päivi; Suominen, Jaakko & Tuomi-Nikula, Outi: *Koti – Kaiho, paikka, muutos*. Turun yliopisto, Kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitos, Pori, 2004, 55-68.
- Ingold, Tim. Temporality of the landscape. *World Archaeology*, vol. 25, nro 2, 1993, 152-174.

Jääntti, Anni. Kaupunki ihmisten tuntemana. Teoksessa Vahtikari, Tanja; Ainiala, Terhi; Kivilaakso, Aura; Olsson, Pia & Savolainen, Panu: *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Vastapaino, Tampere, 2021, 95-118.

Karjalainen, Pauli Tapani. Paikoista maisemiin – ympäristön eletty mieli. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö; Heikkilä-Palo, Liisa & Kaukio, Virpi: *Maiseman kanssa kasvokkain*. Maanhenki Oy, Helsinki, 2007, 50-57.

Karjalainen, Pauli Tapani. Paikka, aika ja elämän kuva. Teoksessa Haapala, Arto & Kaukio, Virpi: *Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. UNIPress. EU, 2008, 13–31.

Karjalainen, Pauli Tapani. 3 näkökulmaa maisemaan. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Immonen Olli: *Maiseman arvo(s)tus*. Gummerus. Saarijärvi, 1996, 8–15.

Kaukio, Virpi. Kävelyllä kuvitteellisessa ympäristössä. Teoksessa Haapala, Arto & Kaukio, Virpi: *Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. UNIPress. EU, 2008, 107-123.

Kontturi, Katve-Kaisa & Taira, Teemu. Affekti. Käsitteen säikeet, keskustelun lonkerot. *Niin & Näin*, vol. 53, nro 2, 2007, 43-45. < <https://netn.fi/fi/artikkeli/affekti-kasitteen-saikeet-keskustelun-lonkerot> > (viitattu 2.8.2022)

Kummala, Petteri. *Kaupunkiympäristön laatu ja esteettisesti monimuotoisen kaupunkiympäristön lupaus*. Kulttuurintutkimus 2-3/2017, 3-15.

Kummala, Petteri. *Tämä ei ole luontoa. Hybridi, ympäristön luovuus ja urbaani monimuotoisuus. Kaupunkiluonnon esteettiset ulottuvuudet Helsingin keskustan kaupunkitilassa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, 2016.

Laine, Timo. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. PS-Kustannus, Jyväskylä, 2018, 29-50.

Lehtinen, Markku. Johdanto - Katsaus fenomenologian syntyyn ja kehitykseen Saksassa ja Ranskassa. II. Ranskalaisen fenomenologian esteettinen käänne. Teoksessa Haapala, Arto & Lehtinen, Markku: *Elämys, taide, totuus – Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta*. Yliopistopaino, Helsinki, 2000, xxx-lix.

- Lewicka, Maria. Place attachment – how far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, vol. 31, nro 3, 2011, 207–230.
- Lorimer, Hayden. Cultural geography: the busyness of being 'more-than-representational'. *Progress in Human Geography*, vol. 29, nro 1, 2005, 83-94.
- Low, Setha. *Spatializing Culture: The Ethnography of Space and Place*. London, Routledge, 2016.
- Lähdesmäki, Tuuli; Saresma, Tuija; Hiltunen, Kaisa; Jäntti, Saara; Säaskilahti, Nina; Vallius, Antti & Ahvenjärvi, Kaisa. *Fluidity and flexibility of "belonging": Uses of the concept in contemporary research*. *Acta Sociologica* vol.59, nro 3, 2016, 233–247.
- Lähdesmäki, Tuuli; Ahvenjärvi, Kaisa; Hiltunen, Kaisa; Jäntti, Saara; Säaskilahti, Nina; Saresma, Tuija; Vallius, Antti. *Mapping the Concept(s) of Belonging*. In S. D. B. Picken, & J. Platt (Eds.), *ACAS 2014 / ACCS 2014 : The Fourth Asian Conference on Asian Studies / The Fourth Asian Conference on Cultural Studies : Official Conference Proceedings*. The International Academic Forum, 2014, 85-99.
- Manzo, Lynne C. Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of Environmental Psychology*, vol. 23, nro 1, 2003, 47–61.
- Manzo, Lynne C. For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, vol. 25, nro 1, 2005, 67–86.
- Massey, Doreen. *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Jyväskylä, 2008.
- Massumi, Brian. Autonomy of affect. *Cultural critique*, nro 31, 1995, 83-109.
- Massumi, Brian; Ferrington, Jacob; Hechler, Alina; and Parsons, Jannell. *Affect and Immediation: An Interview with Brian Massumi*. *disClosure: A Journal of Social Theory* vol. 28, Article 13, 2019, 110-121.
- Nummenmaa, Lauri. *Mistä puhumme kun puhumme tunteista?* *Tieteessä tapahtuu* vol. 35, nro 2, 2017, 35-39.
- Oliveira, José; Roca, Zoran & Leitão, Nuno. Territorial identity and development: From topophilia to terraphilia. *Land Use Policy*, vol. 27, nro 3, 2010, 801-814.

Pile, Steve. Emotions and affect in recent human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 35, nro 1, 2010, 5–20.

Raatikainen, Panu. *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus Oy, Helsinki, 2013.

Rauhala, Lauri. *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysseja ja sovelluksia*. Yliopistopaino, Helsinki, 2005.

Relph, Edward. *Place and placelessness*. Pion Limited, London, 2008.

Rinne, Jenni; Kajander Anna & Haanpää, Riina. Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Rinne, Jenni; Kajander, Anna & Haanpää, Riina (toim.): *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, Helsinki, 2020, 5-30.

Rinne, Jenni & Olsson, Pia. ”Täällä on minun kotini” - Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämässä. Teoksessa Rinne, Jenni; Kajander, Anna & Haanpää, Riina (toim.): *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, Helsinki, 2020, 310–346.

Rossi, Leena. Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta – Miten voisi tutkia yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta. *Elore*, vol. 17, nro 2, 2010.

<<https://journal.fi/elore/article/view/78877/39779>> (viitattu 13.6.2022)

Salmela, M. Affektiivinen käänne: Yksi vai monia? Käsitteellisiä ja metodologisia pohdintoja. *Tieteessä tapahtuu*, vol. 35, nro 2, 2017, 32-35.

Seamon, David. Place attachment and phenomenology. Teoksessa Manzo, Lynne C. & Devine-Wright, Patrick. *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications*. Routledge, Abingdon, Oxon, 2013, 11-22.

Sepänmaa, Yrjö. Esteettinen maisemasuhde ja ympäristövastuu. *Elore*, vol. 25, nro 1, 2018, 13-27. <<https://journal.fi/elore/article/view/72812>> (viitattu 13.6.2022)

Sepänmaa, Yrjö. Sydämen maisema. Teoksessa Knuutila, Seppo; Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Suomalaisen kirjallisuuden seura SKS, Helsinki, 2006, 31–43.

- Scannell, Leila & Gifford, Robert. Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, vol. 30, nro 1, 2010, 1–10.
- Soini, Katriina; Vaarala, Hanne & Pouta, Eija. Residents' sense of place and landscape perceptions at the rural–urban interface. *Landscape and Urban Planning*, vol. 104, nro 1, 2012, 124–134.
- Smith, Laurajane & Campbell, Gary. The Elephant in the Room: Heritage, Affect and Emotion. Teoksessa Logan, William; Craith, Máiréad Nic & Kockel, Ullrich: *A Companion to Heritage Studies*. John Wiley & Sons, Hoboken, 2015, 443-460.
- Spinoza, Benedictus de. *Etiikka*. Suomentanut Vesa Oittinen. 5. painos. Oy Libri Academici Ab / Gaudeamus Kirja, Helsinki, 2019.
- Sumartojo, Shanti & Pink, Sarah. *Atmospheres and the experiential world. Theory and Methods*. Routledge, Abingdon, 2019.
- Taira, Teemu. Energian ja emotion välissä: Affekti ja kulttuurintutkimus. *Niin & Näin*, vol. 53, nro 2, 2007, 47-53. < <https://netn.fi/fi/artikkeli/energian-ja-emotion-valissa-affekti-ja-kulttuurintutkimus>> (viitattu 2.8.2022)
- Thrift, Nigel. Intensities of feeling: towards a spatial politics of affect. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, vol. 86, nro 1, 2004. Special Issue: The Political Challenge of Relational Space, 57-78.
- Thrift, Nigel. *Non-representational theory: space, politics, affect*. Routledge, London; New York, 2008.
- Tilley, Christopher. *Interpreting landscapes. Geologies, Topographies, Identities; Explorations in Landscape Phenomenology 3*. Taylor & Francis Group, UK, 2016.
- Tilley, Christopher. Introduction. Identity, Place, Landscape and Heritage. *Journal of Material Culture*, vol. 11, nro 1-2, 2006, 7–32.
- Tilley, Christopher. Phenomenological Approaches to Landscape Archaeology. Teoksessa David, Bruno & Thomas, Julian: *Handbook of Landscape Archaeology*. Routledge, London, 2008, 271-276.

Tuan, Yi-Fu. Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa Knuutila, Seppo; Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla: *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Suomennos Liisa Kaski. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKS, Helsinki, 2006, 15–30.

Tuan, Yi-Fu. *Topophilia: A Study of Environmental Perceptions, Attitudes, and Values*. Columbia University Press, New York, 1990.

Vallius, Antti. Tila, kuuluminen ja kuva. *Tahiti*, vol. 6 nro 1, 2016. < <http://tahiti.fi/01-2016/tieteelliset-artikkelit/tila-kuuluminen-ja-kuva/>> (viitattu 2.8.2022)

Waterton, Emma. A More-Than-Representational Understanding of Heritage? The "Past" and the Politics of Affect. *Geography compass*, vol. 8, nro 11, 2014, 823-833.

Waterton, Emma. More-than-representational landscapes. Teoksessa Howard, Peter; Waterton, Emma & Thompson, Ian: *The Routledge Companion to Landscape Studies*. Milton, Routledge, 2019, 91-101.

Wetherell, Margaret. *Affect and emotion: A New social science understanding*. SAGE Publications Ltd, 2012. < <https://sk-sagepub-com.ezproxy.utu.fi/books/affect-and-emotion>> (viitattu 2.8.2022)

Wetherell, Margaret; Smith, Laurajane & Campbell, Gary. Introduction. Teoksessa Wetherell, Margaret; Smith, Laurajane & Campbell, Gary: *Emotion, affective practices and the past in the present*. Routledge, London, 2018, 1-21.

Willman, Krista. Yhteisöllisen kaupunkiviljelyn keholliset merkitykset. *Alue ja ympäristö*, vol. 44, nro 2, 2015, 30-44. < <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64865>> (viitattu 2.8.2022)

Wylie, John. *Landscape*. Routledge, London, 2007.